ATHENÆUM

Iulie — Septemvrie. 1939. V. 3.

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.

D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei

— pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei

— pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

ATHENÆUM

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.

D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
— pe un an, obişnuite . . . 120 lei
— pentru instituţii . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR 30 lei

CINCIZECI DE ANI DUPĂ EMINESCU

Inainte de „Convorbiri literare", cultura românească n'a intrat in conştiinţa literaturilor universale decât prin câţiva scriitori răsleţiţi, cei mai mulţi având „cărturărie" străină, şi nu în continporaneitate, ci prin perspectiva de astăzi care caută să le recunoască elementele individuale, care, singure, în afara revoluţiilor literare, le permanentizează locul în marea frescă a literaturilor. Amintim de un: Nicolae Olahus, Petru Movilă, Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Nicolae Spătarul, Dosoftei Mitropolitul, Dimitrie Cantemir, I. Budai-Deleanu, M. Kogălniceanu, Gr. Alexandrescu.

Lum'na, câtă putea trimite Franţa, fără ca prin aceasta să se respingă înfiltrările germane, italiene şi condeiul de geniu din mâna paralizată a lui Gr. Alexandrescu, le-a ridicat Mihai Eminescu, spre a le trece, cu stăruinţă rară, în afirmare a conştiinţei româneşti şi a le da expresia care îşi ridică sincerităţile până la zenitul universului liric. Prin integrarea istorică şi rurală, prin conceptul statului naţionalist, opera sa variată este strigătul, proiectul nădejdea unei revoluţii decisive. Literaliceşte a şi fost. Apariţia, când în secol nu-şi număra înaintaşi decât pe unul care se numea I. Budai-Deleanu şi de care a aflat târziu, pe altul „descifrând fermitatea din ruina unui an", cunoscut din fabule şi meditaţii, apoi pe teoreticianul generaţiei dela „Dacia Literară"; aceeaşi apariţie după ce directivele occidentale ale mişcării lui Heliade făcuseră loc, după 1848, ereziilor patriotarde de clan literar politicianizat, înseamnă o revoluţie, care coincide temporar junimismului.

Prin suprapunerea aceasta se încheie capitolul datorinţelor poetului, deopotrivă cu ceea ce se tot impune, după anume soco-

teli pătimaşe, „Convorbirilor literare". Poetul gazetar, cel mult, a dat doctrină politică junimismului, adică *frăției* care ajunsese în Parlament prin literatură; după cum, invers, prin revistă, s'a ocazionat afirmarea celui mai autentic spirit de creație literară, recunoscut chiar de acolo şi chiar din început.

Dar negările?

In fața „Junimei" — şi prin aceasta s'a înțeles mai întâiu critica necruțătoare a lui Maiorescu făcută formei cipariene şi versurilor celor, ca şi anonimi, de peste munți — Ardealul a avut, până după 1900, două atitudini:

Cea dintâiu, a latiniştilor oțeliți sub amintirea paşoptistă, consecvenți principiilor veterane prin care afirmaseră exclusivist directivele şcoalei ardelene: generația crescută în spiritul Blajului, lângă magistrul Cipariu, continuînd să asculte de dincolo de moarte dreptul ginților din profeția lui Simion Bărnuțiu. Lupta ieşenilor cu aceştia va fi *politică* în Parlament, în presă, în saloane, când aparțineau „Fracțiunii libere şi independente"; va fi *ortografică* în incinta Academiei Române, când latiniştii izbuteau gramatica şi dicționarul în „Convorbiri literare", din moment ce limba periodicelor celorlalți Români era degradată de formele germane; *literară*, stihurile transilvănenilor reprezentând doar canonul revendicărilor sociale; *protestantă*, desgrădind o mentalitate de revoluții literare, cu ascendent în Principate.

Este lupta cu Ardealul în mijloc.

A doua categorie sunt cei ce audiază cursurile universității vieneze după 1870, tinerii grupați în societatea „România jună" (întemeiată la 1867) — dintre ei, limitrofii: de pe Crişuri, din Țara Bârsei, din Timişana. Generația a treia, socotind dela Samuel Micu, închidea astfel cărțile de luptă provincială şi se avânta necesar spre o conversiune general românească. Cu ea spre literatura propriu zisă, spre universal.

Din grupa celor habotniciți împotriva junimismului, doi au ales tactică negarea lui Eminescu îndată după 1890, când amintirea încercărilor sale omeneşti trimitea opera, sub desbaterea critică, dreptății: profesorul universitar Aron Densuşianu, în *Revista Critică-Literară, An. II, Iaşi, N-rele 5 şi 6 (Mai şi Iunie 1894), pg. 193* şi în *Istoria limbei şi literaturii române, Ed. II, Iaşi, 1894, pg. 301* şi canonicul Alexandru Grama care nu-şi înscria numele pe coperta pamfletului de 210 pagini, *Mihai Emi-*

nescu, Studiu criticu, apărut la Blaj în 1891. Şi unul şi altul, încredinţaţi că reprezintă prin răspunderea locurilor de pregătire, prin apostolatul de catedră, de amvon, singura poziţie morală care se impunea stavilă libertăţilor de artă teoretizate, îndeosebi intimismului care izbucnea din durere şi din veşnicia ei budică; Schopenhauer, numai s'a adăugat. Dar pentru fiecare, detractorii au afirmat în Eminescu: moda, dezechilibrul organic, imoralitatea, primejdia.

De dincoace, I. Dobrogeanu-Gherea, în *Critice* I, (1890, pp. 185 şi urm.), a tras o bisectoare poeziei eminesciene, neprimind decât unghiul tezelor de critică socială—spre a nu mai vorbi de „literatoriştii" lui Al. Macedonski, Bonifaciu Florescu, Mircea Dimitriade, după 1900, Caion, învinşii geloziei crâncene, moştenită din amintirile *„Revistei Contemporane"* şi din campaniile liberale. Postum, apăru în *„Literatură şi Artă română"*, An. VII, (1903), N-rele 7—9, pg. 359, studiul profesorului Anghel Demetriescu, în care, peste observaţia de amănunt drept, îndepărtează gravitatea pedantă a comentatorului. Spiritul lui Dimitrie Sturdza, a impus pasivitate chiar Academiei Române...

Lângă dânsul?

Cei ce-au păstrat scrisul lângă scrisul lui în „Convorbiri literare", cei ce i-au trăit boema şi munca, ucenicii curentului Vlahuţă, tinerii dela „Sămănătorul", în paginile căruia, dela început, Ilarie Chendi, Nerva Hodoş, I. Scurtu, N. Iorga, Aurel Popovici şi mulţi alţii au tipărit *ineditele,* studii, pomeniri şi analize. Până la suprapunerea aspiraţiilor tradiţionaliste, şi dânşii l-au chemat din pustia morţei „Al semnelor vremii profet". De atunci, s'au urmat ediţii peste ediţii până la heraldul „completelor" — Cuza (1914), prin care s'au întărit monografiile lui I. Scurtu, Gala Galaction, N. Zaharia, Gh. Bogdan-Duică, Lecca Morariu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu şi „romanele" lui Cezar Petrescu şi E. Lovinescu.

In câteva raniţe de soldaţi morţi la Porumbacu-Şelimbăr şi Coţi, s'au găsit *„poeziile"* şi de multe dăţi volumul s'a deschis pentru durerea, pentru comunitatea, pentru nădejdea „dela Nistru pân'la Tisa"... şi se va deschide încă.

Ediţia răposatului Const. Botez, la „Cultura Naţională", însoţită de aparat pentru poezia tipărită în vieaţă de ţăranul vrăjitor al Ipoteştilor, a documentat munca extraordinară a geniu-

lui în câştigarea ultimei forme, care pentru *„Luceafărul"* s'a cheltuit în şapte ani.

„Fundaţiile Regale" au încredinţat pe d. Perpessicius cu munca uriaşă a editării lui Eminescu şi aşteptarea primului volum nu ne-a înşelat speranţele.

Amintirea omenească s'a adresat prin semicentenar tot operei, ca bun al veşniciei.

AUGUSTIN Z. POP

POEZIA PURĂ LA EMINESCU

Pentru noi, Eminescu rămâne poetul absolut, fiindcă el a creat sau, mai precis, a descoperit armonia poetică a limbii române. Să ne înţelegem, nu pretindem că această armonie nu exista şi înaintea lui Eminescu, latentă în poezia populară şi cu izbucniri surprinzătoare în cea cultă, ca în versul, atât de pur al lui Grigore Alexandrescu din „Umbra lui Mircea la Cozia":

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate

unde, hotărît, elementul poetic nu-l putem căuta în faptul descrierii, căci acelaşi fapt spus altfel, oricum am ticlui versul, îi distruge poezia.

Umbra turnurilor nalte stă culcată peste unde

e proză versificată.

Ceea ce însă zăcea neexploatat în versul popular — şi un studiu al poeziei populare din punct de vedere al Poeziei Pure n'ar fi lipsit, de sigur, de interes — ceea ce însă nu apărea decât sporadic, aproape accidental la Eliade sau Alecsandri, ale căror versuri pure se pot număra pe degete, la Eminescu capătă valoarea unui principiu. Pe când elementul impur domină la înaintaşii lui, la dânsul, puritatea poetică îşi câştigă, cu dreptul la existenţă, terenul luptei, rămânând chiar pe deplin stăpână, în unele poezii.

Fiecare epocă şi-a închipuit un alt Eminescu şi a pus în valoare o altă latură a operei şi a personalităţii sale uriaşe, precum şi fiecare generaţie de scriitori a înţeles altfel şi a preţuit deosebit poezia noastră populară. Şi era şi firesc să fie aşa, căci Eminescu şi Poezia populară sunt cele două mari fenomene ale liricei române care o depăşesc şi o fecundează, totodată. Pe rând s'a cercetat în Eminescu ideile lui filosofice, sentimentul

său romantic, puterea de evocare a imaginelor sale. Generațiile noi peste capetele celor care preamăriseră pesimismul marelui poet și nihilismul său indian, au ridicat în lumină tradiționalismul lui puternic și roditor.

Intr'un cuvânt, s'a reliefat mai mult partea lui ideologică sau latura lui sentimentală. Și când s'a studiat arta poetului a fost mai ales ca să se caute filiațiuni, ca să se hotărască influențe. S'a studiat stilul lui din punct de vedere lexical, s'au cântărit gramatical versurile sale nemuritoare. Nu s'a pătruns în taina tainelor poezia lui pură. Și Eminescu, în definitiv, pentru noi, e atât de mare, nu fiindcă a demarcat filosofia lui Schopenhauer sau pentrucă a pus bazele tradiționalismului român, ci prin acel imponderabil eminescian care creează armonia pură a cutărei strofe din „Luceafărul", în afară din orice cuprins logic sau sentimental, prin singura virtute de iradiere misterioasă a cuvintelor întrebuințate, redescoperite parcă pentru sinteze noi, indisolubile de acum în mintea noastră.

Acolo e Eminescu cel adevărat, personalitatea lui poetică desbărată de contingențele timpului și ale spațiului înconjurător. Să luăm exemplu din „Luceafărul":

Dar un luceafăr răsărit
Din liniștea uitării
Dă orizont nemărginit
Singurătății mării...

Ce rezonanță infinită; ce muzică nouă, dar care se face stăpână pe sufletul nostru, modificându-l, altoindu-l pe nesimțite cu puterea unei revelații și cu farmecul unei amintiri. Sau strofa și mai pură parcă tot din același poem:

El tremură ca alte dăți
In codri și pe dealuri
Călăuzind singurătăți
De mișcătoare valuri

care, ca sens — și nu sensul atât de sărac importă aci — e același cu gloriosul distih din Satira I-a:

Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate

Totuşi prin diferita lor armonie, ele formează două realizări de artă, deosebite. Precum vedem, poezia pură provine şi la Eminescu dintr'o sinteză nouă a aşezării cuvintelor, sinteză care de multe ori le împrumută o putere neaşteptată unită cu un element muzical propriu. Nu numai înlocuirea unui singur cuvânt ci şi schimbarea ordinei cuvintelor chiar ,respectând prozodia versului, e suficientă spre a goli versul lui Eminescu de toată poezia lui şi tocmai aici rezidă după noi geniul lui poetic. Să luăm de pildă versul armonios:

Noaptea potolit şi vânăt arde focul în cămin,

dacă-l citim, fie:

Potolit şi vânăt noaptea arde focul în cămin

fie:

Arde potolit şi vânăt focul noaptea în cămin

fie:

Focul potolit şi vânăt arde noaptea în cămin.

deşi am respectat până şi rima, am pierdut armonia sa eminesciană şi pură.

Dar să continuăm această analiză, luând acum nu o strofă izolată sau un vers răsleţ — ci o poezie întreagă care este un model de poezie pură în întregimea ei: „Peste vârfuri trece luna".

E una din cele mai evocatoare armonii verbale ale lui Eminescu şi s'o comparăm cu cele trei strofe din urmă din „Povestea Teiului" .

Mai întâiu, constatăm — nu fără oarecare surprindere — că ne găsim în faţa unei variante cu unele versuri identice chiar în strofa a doua din ambele poezii citate:

Mai departe, mai deprate
Mai încet, tot mai încet

din „Peste vârfuri" şi din „Povestea Teiului" versurile doar inversate:

Mai încet, tot mai încet
Mai departe... mai departe

Totuşi Eminescu, care, în „Peste vârfuri", a reuşit o admirabilă poezie pură, în fragmentul citat din „Povestea Teiului", cu toate că încearcă aceleaşi evocări de cuvinte sugestive: „cornul plin de jale, sună dulce, sună greu" faţă de definitivul: „Melancolic cornul sună...", nu reuşeşte să ne dea decât cel mult un material poetic asemănător. Şi aci se clarifică problema variantelor unui poet şi ale lui Eminescu, în special, la lumina poeziei pure. Aci apare rolul mare pe care îl joacă poezia pură şi armonia eminesciană în speţă, din faptul că un acelaşi scriitor are aceeaşi poezie în mai multe variante — dintre care una singură e bună. Au toate acelaşi subiect, acelaşi sentiment, aceleaşi imagini, până şi aceleaşi cuvinte — totuşi, numai una e poezia adevărată, numai aceea în care trăeşte armonia tainică a poeziei pure.

Mica noastră demonstraţie, cred, evidenţiază că nici subiectul, nici sentimentul, nici imaginile şi nici chiar cuvintele în ultimă analiză nu creează armonia poetică. Şi Eminescu a fost foarte conştient de acest lucru când cu înalta lui probitate artistică, urmărind armonia desăvârşită, îşi scria poeziile în zeci de variante, îşi refăcea la infinit versurile, mai mult: le schimba dintr'o poezie într'alta, să creeze acele sinteze favorabile fluidului poetic pur.

Mai e nevoie să vorbim de nesfârşitele variante ale lui „Mai am un singur dor..." sau de variantele mai puţin cunoscute ale sonetului Veneţiei?

Acestei preocupări de poezie pură, aşa de vie — la Eminescu — i se datoresc frumoasele şi numeroasele lui reuşite pe un tărâm atât de anevoios, tărâm la care n'au ajuns decât foarte puţini din poeţii mari ai lumii. Aci, după noi, stă geniul poetic al lui Eminescu. Arta sa poetică şi talentul său de făuritor maestru al versului i-a îngăduit să ducă la desăvârşire ceea ce natura îi dăduse instictiv: fluidul poetic. De aceea vedem pe Eminescu artibuind formei importanţa capitală pe care o are, studiind cu migăleală armonii noi, necunoscute până la dânsul limbii române, sau însuşindu-şi până la identitate eminisciană forme întrebuinţate stângaci înaintea lui de alţii. Mă gândesc la ritmul

şi la strofa „Luceafărului" pe care o vedem la Iancu Văcărescu, prozaică şi plată; citez o strofă din „Saturn":

Cum mă vedeţi unchiaş bătrân
Nimica nu mă'ntrece;
Eu sunt al bunelor stăpân
Eu răul fac de trece

ca să devină la Eminescu:

Iar tu, Hyperion rămâi
Ori unde ai apune...
Tu eşti din forma cea dintâi,
Eşti vecinică minune...

Da, pentru cine îl citeşte, Eminescu e vecinică minune. Zadarnic te încerci să-i explici vraja prin ritm, prin rimă, prin surprinzătoare aliteraţii:

Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate

Cu fermecătoarea balansare a celor trei cuvinte, începând cu litera *s* (două în primul vers: stăpânire-străbate; unul în al doilea la rimă: singurătate) şi celor trei începând cu litera *m* (numai unul în primul vers: mii...; dar două în al doilea: mişcătoare, mărilor...) la care se adaogă muzicalitatea silabelor în ta şi te şi rimei în *ate.*

Zădarnic — farmecul poetic mărit de muzicalitatea rimei şi a ritmului, de aliteraţii şi de jocul subtil al silabelor melodioase, amplificat de ele ca de o cutie de rezonanţă, scapă ultimei analize, oricât am dori-o de pătrunzătoare.

De ce Eminescu e intraductibil, de ce nu putem reda în altă limbă farmecul eminescian, de ce toate traducerile din Eminescu — zic toate — deşi unele corecte până la decalcare, păstrând sens, imagini, ritm, rimă — ne decepţionează într'atâta şi decepţionează şi mai mult pe străinii care le citesc.

Dacă n'am admite teoria Poeziei Pure, iată o problemă care n'ar avea soluţie — dar pentru partizanii ei misterul se rezolvă uşor şi problema cade dela sine.

Intr'adevăr, să admitem un moment că poezia poemului ar rezida în subiect, în comparaţii, imagini, sau chiar în ritmul şi în rimele lui, o traducere care ar păstra toate aceste elemente (lucrul e posibil) ar trebui să ne redea impresia originalului cum se întâmplă cu proza unui roman sau unei nuvele bine traduse — ori, acest fapt nu se întâmplă cu traducerile dintr'un poet adevărat a cărei poezie se află tocmai în armonia pură a cuvintelor proprii graiului în care se exprimă. Indrăznesc paradoxul adevărat că numai poeţii proşti, adică impuri — întrebuinţând legile şi materialul prozei — pot fi bine traduşi...

Dar, Eminescu n'a tradus el însuşi—şi admirabil— din Gajetan Cerri, din Gottfried Keller, din Lenau? Oare sonetul Veneţiei, poeziile „La Steaua" sau „Foaia veştedă" şi-au pierdut traduse farmecul poetic, armonia lor pură din original?

Şi, deci, ce a făcut Eminescu pentru alţii, o poate face, bineînţeles, dacă are talentul suficient, şi un poet străin pentru Eminescu...

Obiecţia vine să ne întărească afirmaţia. Da, sonetul Veneţiei ca şi „La Steaua" sau „Foaia veştedă" au rămas, traduse, poezie, dar au rămas poezie nu fiindcă au putut păstra armonia din limba germană, ci fiindcă au câştigat armonia poeziei eminesciene. Pentru noi, ele sunt mai originale — tocmai în măsura în care posedă poezia pură a lui Eminescu — decât cutare încercare de tinereţe a poetului nostru, care n'a dobândit-o încă. Dealminteri, acolo unde Eminescu n'a reuşit să-şi imprime armonia lui pură — ca în traducerea „Mănuşei" lui Schiller, el nu a dat decât o penibilă şi prozaică versificaţie, tot atât de departe de originalul baladei germane, pe cât de departe rămân de poezia lui Eminescu bieţii lui traducători. Dar, să ne înţelegem, nu spun că e imposibil ca Eminescu să fie transpus într'o limbă străină — va putea fi când se va ivi un poet destul de autentic ca să-l traducă, dar n'o va putea face fatal decât înlocuind armonia eminesciană cu alta, tot atât de pură, dar a lui.

Ne îngăduim, astfel să spunem că Eminescu, cu mult mai bine decât noi și cu mult înaintea Abatelui Brémond și a lui Paul Valery, a definit și el Poezia Pură — identificând-o, e drept, cu iubirea lui — când a spus în versuri definitive·

In taina farmecelor sale
E-un „nu știu ce" și-un „nu știu cum".

ION PILLAT

ÎN CĂUTAREA „LUCEAFĂRULUI"

Se pare că des invocata condiție a criticilor, față de confrații lor, ca, înainte de îndeletnicirea acestei profesii, să fi avut și pe aceea de poet, a fost și este încă ignorată. Poate că acest lucru nu-și ajunge înfăptuirea și dintr'o predestinare, întrucât criticului i se cere obiectivitate, în timp ce poetul este o ființă subiectivă prin însăși structura lui. Rare sunt cazurile când se poate întâlni o sinteză fericită între aceste două fațete temperamentale.

Așa fiind, înțelegem pentru ce ne lovim adesea de confuziuni, dintre care, cea mai mare este aceea în a cere prin analiza operei de artă, explicarea raționalistă a acesteia și nu calitatea emoției estetice, ca atare.

E drept că nu se poate concepe operă fără critică, cea de a doua stând într'un raport cauzal cu cea dintâiu; mai mult, chiar: geniile, fiind exponenții vieții spirituale a popoarelor, trebuesc studiate în toate sensurile, căutându-se astfel a se ajunge la o interpretare cât mai apropiată de exactitate, pentru înțelegerea poporului respectiv.

Numai că, bazați pe aceste premise, mulți cercetători ajung prea departe, încât scopul urmărit devine himeric.

A fost firesc, așa dar, ca una dintre cele mai reprezentative opere, poate chiar apogeul poeziei lui Eminescu, *Luceafărul,* să treacă pe masa de disecție a fiecărui critic, de orișice nuanță sau grad, și încă pe primul plan.

Deși subiectul de față l-am mai discutat în unele articole, publicate în diverse reviste, între timp, adăugându-se nou material în legătură cu el, am găsit nimerit să-l reluăm, completându-l și prezentându-l astfel mai documentat, deci, mai accesibil cititorului, ca înțelegere pentru ceea ce am urmărit în aceste pagini.

Dela Maiorescu până astăzi, poema a fost luată și reluată în studiu, în deosebi, după războiu, cu mult mai multă amploare.

Pentru Maiorescu și Vlahuță, *Luceafărul* era întruparea demnității geniului. Pentru Dobrogeanu-Gherea, și mai mult: întruparea tuturor sentimentelor (superioare ca și inferioare), născute cu iubirea și ajunse la maximum de potențialitate prin geniu. Criticul socialist nu invoca inexistența unui sentiment de sine stătător, ci complexitatea, deci: multilateralitatea acestuia, pe care o putem deduce (?) din ultima strofă a poemului, în cazul de față. Criticul uitase, însă, că Hyperion nu era un muritor de rând, ca să nu mai amintim substratul ideologic al *Luceafărului* și teoria estetică a fotografiei față de pictură.

Odată cu felul de a vedea a lui Dobrogeanu-Gherea, se termină și o primă fază de interpretare a *Luceafărului*, pentru ca, după războiu, să înceapă alta.

A doua fază de interpretare a poemei este caracteristică printr'o căutare de identificare a lui Hyperion, aș zice, în termeni juridici, „starea civilă" a eroului, pentru ca, după descoperirea acesteia, să se poată deschide porțile enigmaticei cetăți a ideilor ce subsistă *Luceafărului*.

Ne vom opri asupra câtorva cazuri mai semnificative.

In Anuarul-Almanah jubiliar al liceului „Andrei Șaguna", din Brașov, pe anul 1925, cunoscutul critic și istoric literar Bogdan-Duică publică un amplu și interesant studiu, „Despre Luceafărul lui Mihail Eminescu".

Studiind elementele care subsistă ideologiei minunatei poeme a marelui nostru liric, autorul propune mai multe identități pe seama *Luceafărului* (lui Hyperion).

Cunoscut fiind faptul că, „Soarele-Helios, la Greci, era fiul lui Hyperion, nu tatăl său", — iar, la Homer, însuși Helios, Hyperion (cognomen)", Bogdan-Duică constată că Hyperion-ul eminescian nu poate fi întru totul acela al mitologiei grecești. „Libertatea teogonică a fanteziei lui Eminescu este un rod al suveranității poetice: *Greceștile figuri deveneau instrumentele alegoriei sale;* el le alegea după cum se potriveau frumusețile basmului său". De aci, criticul merge și mai departe, interesându-se și de părinții Luceafărului: „Deoarece alegoria este mărturisită chiar de Eminescu, mi se pare necesar să relevez încăodată faptul că părintele Luceafărului eminescian este sau cerul, sau soarele, dar totdeauna, — lumina".

Pe baza acestor elemente și cunoscută fiind legătura dintre mitologie și religie, — domenii în care Eminescu avea cunoștințe temeinice — Bogdan-Duică adaugă: „Eu cred că un geniu la care, atunci, s'a gândit poetul, a fost Zoroastru, cu care, împreună veniră apoi și bunele spirite persane luptătoare contra răului; nu mai cred, ci știu că al doilea a fost Buddha; Plato și Bruno nu mai cred că o pot dovedi . Iar dacă pot dovedi că la cei trei poetul s'a gândit, pentru ce nu s'ar fi gândit și la — Zoroastru și la — alții?".

In sprijinul acestei afirmații, același autor citează spusele lui Ion Slavici: „Eu crescusem apoi în biserică, iară el cunoștea la vârsta de douăzeci de ani nu numai învățăturile cuprinse în Evanghelii, ci și pe ale lui Platon, pe ale lui Confuciu, Zoroastru și Buddha și punea religiozitatea, orișicare ar fi ea, mai presus de toate". (din volumul *Amintiri*, pag. 18).

Apoi, în același sens, reproduce convorbirea dintre „Tatăl cu luceafărul", din varianta manuscrisului Academiei Române, Nr. 2.275, pag. 62:

Și dacă vrei să fii un sfânt,
Să știi ce-i chinul, truda,
Iți dau un petec de pământ,
Ca să te chieme Buddha.

De vrei în număr (?) să mă chemi,
In lumea ce-am creat-o,
Iți dau o fâșie de vremi,
Să te numiească Plato.

Dar faptul fiind dat ca o presupunere, Hyperion poate fi și un oarecare erou ceresc persan, un *fravashi*, de unde și părerea că fondul, tratând elemente de filosofie dualistă, este persan. Căci „La Perși, era la început Timpul, ființă veșnică, sfântă, atotputernică: arhitemeiul fără început al tuturor lucrurilor, al creațiunii. Din acel arhitemeiu au ieșit Ahura-Mazda, (Ormuzd) și Ahriman, luminos acela; întunecat acesta; acela bun, acesta rău; curatul și necuratul.

„Ormuzd — observă Fr. Spiegel *(Eranische Alterthumus Runde) rămase fidel firii sale,* deci bun: și creă lumea; nevăzute în cer, creă ființele sufletești, menite a servi lupta contra răului, ivindu-le apoi întrupate în lucruri văzute, fiind sufle-

tele oamenilor. Și de acolo de sus, afară de punctul central al luminii, care este muntele Albordosch, el mai creă: soarele, luna și *stelele*, înainte de a crea oamenii. Printre stele, și luceafărul, de sigur. Ormuzd, nemuritorul creează bunul, curatul, ca și el: creează prin vieața sa moartă, sfântă, iute'n minuni.

„Esențial a fost că pentru aceasta, el *să fi rămas* credincios firii sale.

„Avem, la el, în varianta din manuscript, când luceafărul îl roagă să trimită muritor în lume, Domnul „Empireului", spune aceeași vorbe:

Hyperion, ce din genuni
Tresai c'o lume'ntreagă,
Tu îmi cei semne și minuni
Ce ființa mea o neagă,

De-ai cere universul tot,
Ți-l dau cu tot ce-ai cere:
Tu ești puterea mea; nu pot
Să neg acea putere.

Intr'un articol *(Spiritualitatea lui Eminescu)*, publicat în *Gândirea* (Nr. 11, an. IX), d-l Radu Dragnea consideră personalitatea *Luceafărului* angelică: Hyperion nu poate fi decât un înger, „pentrucă el vine cu puteri pe care le au numai îngerii".

Deși faptul nu reiese din citatele făcute din cuprinsul poemei, precum nici din afara operei în chestiune, totuși, autorul afirmă: „știm angelismul lui Eminescu din *„Stelele 'n cer"*, *„Inger de pază"*, *și „Inger și Demon"*, aducând, mai departe, ca suprem argument „nemijlocita apropiere de Dumnezeu", argument tot atât de slab, căci și diavolii pot sta uneori alăturea de Dumnezeu. Putem oare să considerăm angelic pe Mefisto a lui Goethe, când eroul poetului german stă de vorbă cu Creatorul?

„Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,
„So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen!
(Faust)

Aceeași metodă urmărește și d-l Tudor Vianu, în volumul d-sale: *Poezia lui Eminescu,* spre a ajunge la cunoașterea substratului ideologic al *Luceafărului.* Numai că d-sa, contrariu d-lui Dragnea, îl identifică pe Hyperion cu Poseidon, relevân-

du-i caractere demonice. Și argumentele d-lui Vianu sunt mai plauzibile decât acelea ale preopinentului d-sale, păstrând diferența față de acceptațiunea păgână și creștină a cuvântului până la afirmația că „Luceafărul", traduce numele Lucifer, — aserțiune desigur greșită.

E o confuzie în care au căzut mulți.

— De altfel, lucrul a fost lămurit, din acest punct de vedere, de către d-l D. Caracostea, câțiva ani mai târziu. In prețiosul d-sale eseu asupra *Estemelor limbii române*, publicat în *Gândirea* din Februarie 1938, dânsul precizează:

„Omonimia a purces din traducerea greșită a unui pasaj din Vechiul Testament. In cartea profetului Isaia, în Cap. XIV, este un cântec de triumf cu prilejul prăbușirii regelui Babilonului. Versetul doisprezece din Septuaginta sună: „cum ai căzut din cer, o frumosule *eosforos*", de unde, în Vulgata, pasagiul a fost tradus: „Quomodo cecidisti de coelo. *Lucifer?*". Dar, atât termenul grec, cât și cel latin nu corespundeau orginalului ebraic. Astăzi, este stabilit că traducătorii n'au înțeles termenul originalului. Acesta vorbea nu de luceafăr, ci de luna care descrește. In comentariile pasagiului acesta făcute de Sf. Părinți, și interpreții lor, numele Lucifer a fost atribuit îngerului revoltat, prăbușit în infern. Astfel, datorită unei erori de traducere, Lucifer a devenit nume propriu, pentru a denumi pe demon. Să pronunți, însă, noaptea muntele tabu al Satanei, pentru a denumi luceafărul, de care se lega conștiința luceafărului mărilor era un îndoit sacrilegiu. Omonimia a dus la prăbușirea cuvântului Lucifer în accepțiunea lui astrală. De aici, un nou proces de creațiuni romanice-apusene, pentru a denumi steaua Venerei. La noi însă, în populația rurală, unde puterea bisericii asupra masselor a fost redusă, vechiul cuvânt a dăinuit cu toată arhaica lui putere expresivă".

Față în față, părerile d-lor Radu Dragnea și Tudor Vianu dau dreptate autorilor lor, în aceeași măsură în care n'o au. Pentrucă poetul le dă amândoura argumente și pro și contra. Cităm numai următoarele versuri spre edificare:

O, ești frumos cum numa'n vis
Un înger *se arată*
O, ești frumos cum numa'n vis
Un demon *se arată*

Totuşi, d-l Tudor Vianu ajunge într'o foarte mare măsură, la deslegarea problemei în ceea ce aceasta are mai confuz, dar nu pe drumul proiectat de metoda identificării, ci prin raportarea directă la izvoarele de inspiraţie ale poetului.

Aceeaşi cale a parcurs-o întrucâtva şi d-l profesor D. Caracostea, în Cursul de Istorie a Literaturii Române Moderne, din 1932, căutând să facă o interpretare etimologică prin separarea cuvântului Hyperion în *Hyper* şi *Eon*.

Tot în metoda identificatoare se înglobează şi tânărul publicist Lucian Boz, prin plachata de *Incercare Critică asupra lui Eminescu*. D-sa, ca şi Tudor Vianu, cu destulă bogăţie de date, ajunge să definească, să identifice pe Hyperion cu eonul. Un eon „*sui generis*", adequat „meleagurilor româneşti", prin literatura bogomilică...

D-l Lucian Boz, dând prioritate celei dintâiu metode, n'a putut ajunge la concluziile d-lui Vianu, deşi a întrebuinţat, în bună parte, material similar. D-sa, după ce „stabileşte" eonitatea lui Hyperion, găseşte că ideologiei *Luceafărului*, subsistă staticismul ca întregii opere eminesciene, dealtfel. Numai că, pentru ca să ajungă la această concluzie (stabilită, în realitate, de d-l Vianu), se referă la abondente citate din afara *Luceafărului*, eroare identică cu aceea a d-lui Dragnea, încât probele evidenţiază cu totul altceva: procesul de realizare a frumosului *(Călin)*.

Dar aceeaşi metodă comparativ — identificatoare îl duce pe d-l Boz la rezultate fatale tocmai acolo, unde d-sa crede că aduce sugestii noi. D-sa cugetă că Luceafărul , setos de moarte şi pământ, ca în poezia populară, vrea să se întruchipeze. De aici, şi concluzia că „simbolul Luceafărului defineşte o atitudine de vieaţă românească" şi că „duce mai departe simbolurile „Mioriţei" şi al „Meşterului Manole", spre o trăire a libertăţii". Concluzii cu totul opuse premiselor, câtă vreme staticismul nu implică mişcare („eliberare") şi nici libertatea, în cazul *Luceafărului*. Hyperion nu poate face ceea ce vrea decât cu asentimentul lui Dumnezeu, iar, pe de altă parte, şi în opoziţie cu substratul poeziilor populare citate: atât Baciul Moldovean cât şi Soţia Meşterului Manole năzuesc nemu-

rirea prin moarte, pe când Hyperion renunţă la nemurire pentru dobândirea morţii. Chiar forţând aceste evidenţe şi admiţând, în sfârşit, prin hazard, concluzia d-lui *Boz*, tot nu putem admite cu certitudine autohtonicitatea *Luceafărului* prin *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*, câtă vreme aceste balade se găsesc colindând folklorul universal, neştiindu-li-se încă precis geneza *).

In sfârşit, în ultimul timp (Iunie 1939), într'un articol *(Simbolul Androgin)* publicat în revista *Gândirea* şi d-l Nichifor Crainic vine şi se înscrie între susţinătorii metodei identificatoare, întru interpretarea *Luceafărului*. Pentru distinsul protagonist al tradiţionalismului nostru literar, Hyperion este un *androgin*.

Dar, să ne lămurim mai întâiu: ce însemnează un androgin? Dăm cuvântul autorului articolului în chestiune:

„Nostalgia paradisului, ca impuls fundamental al creaţiilor de cultură, care le împrumută totdeodată o finalitate religioasă, se vădeşte cu deosebire în acea categorie de plăsmuiri ale geniului artistic, pe care o vom numi, în lipsă de alt termen, categoria androginului. Androginul e o ideie de limită extremă, care a torturat nu odată mintea filosofică şi nu mai puţin fantesia artiştilor. Categoria lui nu face parte din lumea noastră. El vrea să reprezinte tipul veşnic al omului desăvârşit, care e mai presus de principiul masculin şi de principiul femenin, fiindcă le cuprinde pe amândouă în unitatea ideală şi neutră a unei singure fiinţe. In ordinea gramaticală, există un gen masculin şi un gen femenin, dar dincolo de ele există un al treilea, care participă la amândouă şi care e genul ambigen sau neutru. Dacă socotim genul masculin ca o teză, iar pe cel femenin ca o antiteză, genul ambigen sau neutru ne apare ca o sinteză a lor. In ordinea vieţii, există făpturi de sex bărbătesc şi de sex femeesc; sinteza lor însă, care e categoria androginului nu există pe plan concret, ci e o ficţiune logică, dacă e vorba de un concept filosofic, sau un simbol, dacă e vorba de o plăsmuire artistică.

*) De altminteri, luceafărul circulă ca erou principal în basmele româneşti cu alte aspecte; de pildă: Intr'o seară, o împărăteasă a născut un băiat cu păr bălaiu şi i-a pus numele Searan Ivan Serilă; spre ziuă, o ţigancă a născut de asemenea un băiat cu păr bălaiu şi i-a pus numele Zoran sau Zorilă. Când se luară la sfadă, i-a aruncat în cer şi pe primul l-a făcut Luceafărul de seară, iar pe celălalt Luceafărul de dimineaţă.

Această ideie de o puritate absolută nu trebue confundată cu hermafroditul, care e un accident monstruos al biologiei, un fel de stranie caricatură a androginului. Hermafroditul e o enigmă peiorativă a naturii, o defecţiune în care cele două principii ale vieţii se anulează unul pe altul şi care pare o fioroasă ispăşire a cine ştie căror păcate. Androginul e conceput ca o enigmă sublimă a destinului omenesc, proiectat dincolo de moarte, pe planul veşniciei. El e un arhetip etern din lumea ideilor pure, căruia nimic nu-i corespunde din vieaţa terestră. El pluteşte mai presus de orice păcat, în zăpada spirituală a unei feciorii fără sfârşit. Urmele acestei idei de unitate simbolică, transcendentă a celor două principii ale vieţii se găsesc în religiunile Indiei şi în Zend-Avesta. In Banchetul lui Plato, ea capătă prestigiul unui mit. Androginii sunt fiinţe cereşti, anterioare oamenilor. Din pricină că s'au revoltat împotriva divinităţi, la fel cu Titanii, au fost pedepsiţi, *desfăcându-li-se* fiinţa în bărbat şi femeie. După mitul platonic, deci, omul în forma lui actuală, căutându-şi mereu întregirea fiinţei într'o făptură de sex contrar, e ceva nedesăvârşit, care ispăşeşte astfel o greşală primordială. Această explicaţie poetic filosofică a suferinţii, a dramelor şi a tragediilor ce se nasc în lume din nepotrivirea sexelor, e dovada uneia dintre cele mai adânci intuiţii ale adevărurilor superioare. Ce păcat însă că puritatea ideii se întinează groasnic prin concluzia pe care Plato şi şcoala sa o deduc în ce priveşte practica iubirii. Mitul ceresc al androginului e parcă născocit, nu atât pentru a lămuri sensul tragic al iubirii dintre sexe, cât pentru a justifica incalificabilul cult al efebului!

Categoria androginului, intuită mitologic în antichitate, îşi capătă candoarea sublimă abia în creştinism. In concepţia creştină, fiinţele cereşti, în care inteligenţa şi fantesia celor vechi se străduiau să intuiască sinteza şi echilibrul desăvârşit al celor două principii din vieaţa pământească, sunt îngerii. Creaturi de lumină spirituală, îngerii sunt impasibili. In fiinţa lor fără prihană, nu străbate nici umbra vreunei pasiuni pământeşti. Ei nu cunosc nimic din uraganele ce biciuie biata făptură omenească, absorbită în antagonismul sexelor de instinctul erotic.

E o problemă, ce rămâne deschisă din punct de vedere teologic, dacă amorul sau dragostea erotică e de origine paradisiacă sau e o urmare a păcatului strămoşesc. Părerile clasicilor creştini sunt împărţite. Unii tâlmăcesc porunca despre inmulţi-

rea neamului omenesc ca o consacrare edenică a „naşterii seminale" şi văd în prima pereche de oameni dinainte de prăbuşire, prototipul căsătoriei creştine. Alţii socotesc legătura corporală, fie ca pricină a căderii, fie ca urmare a păcatului. Damaschin reprezintă părerea din urmă. El consideră „naşterea seminală", ca o rânduială divină ulterioară căderii. Dacă starea edenică a întâiei perechi ar fi rămas nealterată, zice el, Dumnezeu ar fi dat alte mijloace, adică de a contempla şi de a lăuda pe Dumnezeu în desăvârşită impasibilitate, şi, deci, mai presus de legăutrile trupeşti.

In raport cu această ideie, împărtăşită în deosebi de ascetismul riguros şi intransigent, gânditori mistici din afară de sfera creştinismului tradiţional, cum e Iacob Boehme sau Franz Baader. — pe care îi discută şi îi aprobă cu entusiasm Berdiaiew — văd în Adam cel edenic, figura îngerească a desăvârşitului androgin. Androginitatea, susţin aceştia, reprezentanţi ai unei metafizici extrem de nebuloase, e adevăratul chip şi asemănare a lui Dumnezeu în om".

Şi pentru o mai bună înţelegere, d-l Nichifor Crainic ne oferă câteva exemple. Mai întâiu, portretul Sfântului Ioan Botezătorul, dela Luvru, datorit lui Da Vinci:

„In enigmatica viziune a lui Leonardo, el, (Ion Botezătorul, N. R.), nu apare ca o figură istorică, ci ca un înger ca trup, coborît aici de sus. ca o revelaţie în pragul eternităţii, indicându-i direcţia. Chipul în care îşi materializează strania lumină de dincolo nu mai e trup din lumea aceasta, ci o încarnare androgină din tinereţea fără moarte a paradisului. Iar zâmbetul acela, care nu mai e pământesc, fără să fi ajuns cu totul ceresc, scaldă enigma acestui chip într'o undă de ironie, ce parcă se îndreaptă spre noi, cei de jos, care ne zbatem încă în antagonismul patimilor, şi pune între noi şi el distanţa depăşirii în zona neutră a spiritului pur".

„Geniul lui Leonardo de Vinci s'a încumetat să exprime supranaturalul ca o enigmă psihologică, sensibilizată în vibraţia feţei şi a unei carnaţii în care feminitatea şi bărbăţia se îngână într'un joc de o mobilitate extraordinară, ce sfârşeşte prin neutralizarea şi anularea amândoura".

„Problema androginului îi deschidea posibilitatea ideală a depăşirii şi a evadării *în nesfârşit* a lumii spirituale. Imagini, cum e aceea a lui Ioan Botezătorul nu sunt cuceriri simbolice,

care se înscriu pe limita extremă a năzuinţelor artistice, limita care e în acel timp. un prag al vieţii de dincolo".

Apoi, altele:

„Asemenea probleme de limită l-au frământat pe Dostoiewski mai mult decât pe oricare alt artist al vremii noastre. In ordinea estetică, Dostoiewski e pentru duhul ortodox, ceea ce e Dante pentru duhul catolic. Dacă raiul şi iadul sunt pentru Dante entităţi obiective dincolo de moarte, pentru Dostoiwski, ele încep încă din vieaţa aceasta, ca stări subiective ale sufletului omenesc. Omul în viziunea romancierului rus creşte în jos, cuprinzând în fiinţa lui torturată emisfera subterană a patimilor infernale, şi creşte în sus, cuprinzând emisfera suprateurestră a extazului paradisiac. Demonicul din natura păcătoasă întrupat cu deosebire în figura halucinantă a lui Ivan Karamazow sau a lui Nicolae Stavroghin, din romanul Posedaţii. Seraficul e întrupat în Alioşa Karamazow şi în Prinţul Myşkin, din romanul Idiotul".

Insfârşit, d-l Nichifor Crainic face legătura cu poema eminisciană. D-sa precizează

„Acest sentiment al distanţei spirituale se adânceşte cu proporţii nesfârşite în acea capodoperă prin care culminează poezia lui Eminescu şi care e Luceafărul".

Motivele pentru care Hyperion apare autorului „Ţării de peste veac" un androgin ne impun existenţa acestuia ca atare, mai ales, prin înseşi chipurile de apariţie ale eroului.

„Intâia oară blond, cu păr femenin, „de aur moale", străveziu la faţă şi alb cum e ceara. Giulgiul vânăt pe care îl poartă ne dă o senzaţie stranie, de moarte. Impresia eroinei e aceea de frumeseţe îngerească, din vis, străină de lumea noastră·

Un mort frumos cu ochii vii
Ce scânteie'n afară.

„Apariţia lui extraordinară „înghiaţă", pe cine o vede.

„A doua oară apare într'o înfăţişare contrară; înveşmântat în negru şi dogorind de flacăra cerului. După simulacrul îngeresc, simulacrul demonic. Impresia pe care o face e de astădată într'adevăr demonică. In supranatural nu există o mijlocie între fierbinte şi rece, între flacără şi ghiaţă. Amestecul acestor două elemente, despre care vorbeşte Apocalipsul, dă mijlocia

călduţă, a mediocrităţii omeneşti. In amândouă înfăţişările, Luceafărul e înfiorător şi distant. Rămâne o apariţie din lumea cealaltă, fără putinţă de comunicare cu a noastră. E foarte interesant să constatăm că, în viziunea lui Eminescu, acest simbol al neutralităţii supraerotice, e descris, pe lângă notele bărbăteşti, cu note de feminitate: „păr de aur moale", umerele goale" și marmoreele braţe". In tot restul poeziei lui, aceste braţe marmoreene sunt atribuite femeilor, pe care le cântă poetul. In viziunea Luceafărului, descoperim, deci, acelaşi procedeu artistic, pe care îl întrebuinţează Leonardo da Vinci, în reprezentarea simbolului androgin al veşniciei. Geniile se întâlnesc, nu odată la această limită extremă a viziunii artistice".

Departe de a epuiza tot ceea ce se poate scrie în legătură cu *Luceafărul,* în acest sens, am făcut aceste câteva notaţii, spre a arăta, în limita posibilităţilor imediate, ereziile la care se poate ajunge printr'un exces de analiză comparativă, în interpretare.

Căci, în majoritatea cazurilor, asemenea osteneli devin foarte puţin fructuoase, dacă nu zadarnice şi chiar comice; și faptul se dovedește ca atare numai când ne referim la ideia iniţială a poetului: „In descrierea unui voiaj în ţările române, germanul K., povestește legenda Luceafărului.

„Aceasta e povestea [1]. Iar înțelesul alegoric ce i-am dat, este că, dacă geniul nu cunoaşte nici moarte, nici noaptea uitării, şi munca lui scapă de noaptea uitării pe de altă parte, aici pe pământ, nu e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n'are moarte, dar n'are nici noroc". „Mi s'a părut că fiinţa Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ și i-am dat acest înţeles alegoric", scrie Eminescu pe marginea unei file dintre variantele manuscrisului *Luceafărului.*

Prin urmare, sensul este foarte limpede. Indiferent de angelismul şi demonismul, pe care Hyperion îl posedă de altfel in egală măsură — precum ne arată versurile poemei — el simbo-

---

[1]) Este vorba de basmul Das Mädchen im goldenen Garten, în cartea Bukarest und Stambul — Schizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei — a lui Richard Kunisch (Berlin, Nicolaische Verlagsbuchandlung, 1861, 1866, 1869), despre a cărei importanţă ca isvor de inspiraţie în capodopera poetului român, a pomenit în 1883 Dr. Gaster (Literatura populară Română), pag. 549.

lizează, înainte de toate, geniul și tragedia lui, precum o declară răspicat Eminescu.

Dar, precum am amintit, d-l Tudor Vianu — ca și Bogdan-Duică — referitor la aceeași poemă, mai ridică încă o problemă, de altfel, mai demult în discuție: aceea a ideilor subsistente în *Luceafărul*. D-sa precizează:

„Ferindu-ne de a cădea în greșeala grotească de a împinge alegoria atât de departe, pentru a vedea în Dumnezeul despre care poema ne vorbește, „voința" schopenhaueriană și în Luceafărul o idee platonică"... Fapt care-l duce pe critic la concluziunea că, în poema de care ne ocupăm, există mai puțin seninătatea schopenhaueriană și mai mult seninătatea „moralelor antice".

Totuși, alăturând numele lui Schopenhauer și Platon de acela al lui Eminescu, cu acest prilej, credem că raportând ideia inițială din *Luceafărul*, pe care — precum am văzut — poetul ne-o destăinuește pe marginea manuscrisului său, la structura gândirii celor doi filosofi, vom constata o apropiere uluitoare. Insemnarea pe care Eminescu a făcut-o pe marginea manuscrisului vom găsi-o existând, aproape cu aceleași cuvinte, într'una din paginile operei lui Schopenhauer.

„... si le génie donne la félicité suprême à celui qui en est doué, aux heures où, livré à l'inspiration, il peut en jouir sans obstacles, il n'est pourtant pas propre à lui faire une existence heurese; bien au contraire" [1]).

Și de data aceasta, răstălmăcirea schopenhaueriană apare clară și neîndoelnică în fraza lui Eminescu.

Iar, în ceea ce privește iubirea, ca determinant psihologic, în cadrul aceleeași poeme, — ca în toată poezia eminesciană, de altminteri, tot Schopenhauer, ca și Platon, vor fi cei mai indicați:

„... quoi d'etonnant alors qu'elle esemble vouloir éclater, et ne trouve pas d'expression pour rendre tout ce qu'elle espère de voluptés infinies, et tout ce qu'elle redoute d'infinies douleurs. Voilà ce qui alimente la poèsie érotique noble, quand, s'élevant au dessus de tout ce qui appartient à la terre, elle se

---

[1]) Le Monde comme Volonté et comme Représentation trad. I. A. Cantacuzène, vol. II, p. 590.

répand en métaphores transcendantes", zice filosoful german (op. cit. pag. 835 și urm.).

Argumentele pe care ni le dăruește Platon în aceeași privință sunt și ele tot pe atât de revelatoare:

„Iubirea este dorul de creație. Și creația este partea veșnică și nemuritoare, după cât poate fi într'o ființă trecătoare". (*Symposion*, discuția cu Diotima).

Cât privește contribuția lui G. Bogdan-Duică, studiul amintit se poate citi cu mult folos în acest sens.

Sunt, firește, puncte de plecare pentru cercetătorii operei eminesciene. E de prisos să mai amintim, că în stabilirea filiațiilor și, mai ales, a isvoarelor ideologice, criticul, ca și istoricul literar, trebue să fie foarte prudent. Precum am constatat, în așa numita metodă a identificării, unele exagerări, și în stabilirea isvoarelor și filiațiilor ideologice, pripeala poate duce la interpretări eronate până la ciudată surpriză.

Totuși, prin cele ce am prezentat și comentat aici, nu am urmărit vreo interpretare, originală, după cum, cu atât mai mult, ne-am ferit de a tălmăci ideile prin metafore sau invers.

Din atât de multele și variatele interpretări date minunatei poeme a genialului poet, se poate constata încă odată profunzimea de gândire și măiastră frumusețe în care Eminescu își întruchipa nemuritoarea-i operă. In același timp se poate adeveri, încă odată mai mult, că opera de artă cu cât e mai sus pe scara valorilor, cu atât este mai aproape de a fi socotită drept specie de sine stătătoare, perfecțiune care pentru a-și arăta toată strălucirea, trebue lăsată în propria-i fiire.

In acest sens, observația lui G. Bogdan-Duică asupra faptului că „orice analiză a operei de artă este o descompunere, o distrugere a ei", se completează prin spusele aceluiași, că „Din fericire sufletul omului este alcătuit astfel, ca analiza să fie imediat anulată de sinteză, care revine cu ageră tendință de unificare, ca vrășmașă a deosebirilor parțiale analitice anterioare".

Rămâne de văzut în ce măsură criticul se poate păstra în cadrul acestui adevăr psihologic și cum poate ajuta pe cititor în această privință.

CONSTANTIN-STELIAN

„SCRISOAREA IV“

Fie că poetul a voit să cânte iubirea de care, în realitate, prin firea sa meditativă se îndepărta, spre a-i putea mai uşor răstălmăci sensul în vieaţă, problemele ce se frământau în năzuinţele ei de afirmare, fie că deadreptul, cugetarea lui agita fantezia și o colora cu încrederea sau desnădejdea convingerilor sale despre lume, forţele determinante ale poeziei eminesciene freamătă dintr'un interior sbuciumat și mereu confruntat cu natura.

Comunicarea directă cu ea îi deschide viziunea unui perpetuu contrast de lumi; deoparte, vieaţa omenească consolată de iluzii sau roasă de cunoaşterea precisă a adevărurilor, iar de alta, vieaţa naturii, care netulburată de vreo conştiinţă, își desvoltă tihnit formele creşterii sale.

Natura linişteşte ochiul şi încântă sufletul; de aceea, cât timp poetul rămâne în convieţuirea ei intimă, vieaţa îi este cânt. Atunci i se aprinde sufletul de doruri.

Şi cântul lui ne pătrunde şi ne răscoleşte ca fermecarea unui vis, pe care somnul adânc îl mai ţine să nu sboare.

O înmănunchere de culori fantastice, o rânduire de sunete melodioase ce împrumută naturei un caracter ademenitor de basm și ai deodată, timpuri și locuri necunoscute, ţări depărtate și oameni cu idealuri din lumi necucerite încă.

„Stă castelul singuratec, oglindindu-se în lacuri
„Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri,
„Se înalţă în tăcere dintre rariştea de brazi,
„Dând atâta întunerec rotitorului talaz.

Tablou nocturn, prielnic destăinuirilor sufleteşti.

Vieaţă solitară; un castel izolat în depărtări, peste care s'a așternut vechimea cu locurile profunde ale unei lumi de mult închise.

Spre înviorarea acestei priveliști se ridică luna peste codri, înseninând cerul și pământul.

Muchiile de stânci și arborii se prelungesc în reliefuri umbroase și se proectează peste fondurile de lumină și liniște.

Inseninării sufletești, peisajului alb al nopții i se adaugă lebedele, și ele tot albe. Dar nu dau impresia că înnoată, — mai repede plutesc mânate ca de-o adiere.

Sunt oaspeții liniștei realizate cu deosebire, din abundența nuanțelor albe.

Liniște visuală și liniște auditivă.

Sufletul rămâne încordat, parcă pentru a-și auzi propria respirare, și poetul chiar a început să agite puțin peisajul, spre a nu deveni monoton; lebedele scutură aripele și undele se rotesc la stuful cuprins de mișcare.

Cântă un greere, dar nu strident ca de obiceiu; suspină, aproape adormit, pentru a nu contrasta cu atmosfera de visare.

Totul e nedeslușit, ca într'o vieață de poveste.

Nu e nici sgomot, nici glas, ci doar un svon.

Ritm aromitor.

Cavalerul tradițional, sub balconul încărcat de „rose roșie de Șiras și liane'n fel de fețe", îmbătat de respirarea apelor lacului și de noaptea senină, roagă pe iubită să i se arate. Dorește s'o privească în cununa sa de rose, netezindu-și părul galben. O chiamă să se joace cu el, să-i arunce dela sân „floarea veștedă de luncă".

Nimic prea deosebit în sumedenia de poezii romantice. Dar nu ne oprim asupra motivelor sau procedeului literar ce-ar face din Eminescu un romantic.

Fata râde, se înclină peste gratii, i-aruncă o floare, apoi dispare, spre a scobori și a porni amândoi, braț de braț, ca două umbre spre lacul unde-i așteaptă o luntre. Scenă aproape banală, dar interesează muzicalitatea și coloritul eminescian.

Natura devine intimă ca un interior scump șoaptelor ce se topesc nemărturisite în sufletele îndrăgostite.

Luna „copila cea de aur, visul negurii eterne", pare un personaj ce sărbătorește călătoria îndrăgostiților, prin redeșteptarea culorilor nopții înălbite.

Un adevărat triumf de lumină:

„Iară tei cu umbra lată și cu flori până'n pământ
„In spre apa'ntunecată lin se scutură de vânt;

In acest pitoresc amoros dorește să trăiască poetul!

Mai departe, încep destăinuirile fetei.

Cuvântul este tăiat de atâta durere, încât isbucnește fragmentat.

„.... Mă uimești, dacă nu mântui...
„Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i,
Iubirea o cutremură și, totuși, înfiorarea e dulce.

Mărturisirile năvălesc în graiul fetei, cu impresii întretăiate de linii ce portretizează chipul iubitului. Admiră privirile adânci ca eternitatea și în care curg visele cu dorul și poveștile altor vremi.

Aci, poetul este stăpânul simțimintelor iubirii și femeia se simte măgulită; se socoate o roabă înălțată prin gândirea lui. ea îi înțelege vieața intimă. Citește ochiul său atât de trist. Se afundă cu plăcere în adâncimea privirilor umede.

E chiar contrastul neînțelegerii din *Luceafărul.*

Caracterul de fantastic al naturii, redat prin mirajul culorilor, se accentuiază și prin faptul că surprinde mirarea și chiar discuția diferitelor elemente din natură.

„Codrii negrii aiurează și izvoarele-i albastre
„Povestesc ele'n de ele numai dragostele noastre

O poveste minunată, repovestită de nelipsita prietenă a poetului — natura.

Ea îi grăește numai în nopțile cu lună; vieața ei este noaptea, când stăpânește „visul negurii eterne".

Pentru Eminescu, noaptea nu vine să întunece și să închidă vieața pământului; umbrele nopții nuanțează triumful luminii. Sunt lumini despărțitoare de hotare în figurațiile și reprezentările artistice.

. . . .

Vieața nopților eminesciene nu rezultă numai din întinderile nesfârșite de lumină, ce dau poetului impresia că ar fi căzut zăpada, ci și din faptul, că pe linia cuprinsului visual lărgit și limpezit ca în miezul zilei, distingi lucrurile, formele lor ieșite din umbre, populând nopțile cu mărețe perspective și misterioase glasuri.

Natura fiind singurul element cosmic ce nu tulbură spațiile gândirii poetului, iubirea în mijlocul ei, nu putea să aibă, decât același caracter de încântare și simplitate.

Dar el slăveşte nu iubirea aceasta a realităţilor de toate zilele, ci pe aceea născocită de închipuirea sa.

Recheamă ecoul unor timpuri ce n'au fost niciodată sau ce ar fi putut să fie într'un veac, pe care-l reclădim cum vrem. sute — cum spune în „Scrisoarea IV", sau altă dată.

N'are importanţă că acestea s'au întâmplat la o mie patru

Prea puţin îl interesa pe Eminescu, dacă realizările sale poetice corespund sau nu, realităţilor istorice, dacă satisfac sau nu, minţile conştiincioase ale istoricilor. El clădea o lume şi un pământ din dorinţele sale interne; acestea îi erau ideal şi mângâiere, — singur o spune:

„Fantazie, fantazie... când suntem numai noi singuri,
„Ce ades mă porţi pe lacuri şi pe mare şi prin crânguri!

. . . .

Retrăieşte aci puterea vieţii sale fantastice; cântă iubirea în intimitatea naturii, în pitorescul atmosferii romantice, singura care-l mulţumeşe şi-l ţine departe de realităţile sociale, în care se macină şi se prăbuşesc idealurile, oricât de scumpe ar fi conştiinţei cuiva.

Numai fantazia îi dă imaginea unei iubiri fericite, care face pe iubită să privească vieaţa sau moartea, cu aceeaşi bucurie.

Aceste două aspecte ale existenţei — vieaţa-moartea — nu lipsesc mai niciodată din mintea poetului; le pătrunde cu îngrijorare, însă aci, preocuparea devine plăcută, stimulat tocmai de mrejele iubirii.

Că dacă va fi existat vreodată o vieaţă aşa de frumoasă, acum, în mod sigur nu mai e posibilă.

Conglomerantul social actual clădit dintr'o continuă acomodare şi despersonalizare a vieţii, înghite şi uniformizează chiar acest înalt stimulent al vieţii.

Se desgustă, nu pentru motive personale, ci fiindcă se identifică cu omenirea aceasta care sfinţeşte iubirea cu mii de lacrimi, în realitate nefiind decât ceva instinctual.

Oamenii apar ca nişte instrumente în slujba unor intenţiuni ce se ascund sub aparenţele realităţii; sunt nişte motive ale naturii şi sunt sortite, când pot, să pară fericiţi, să se iluzioneze.

Ceea ce îi bucură pe ei, care nu străbat cu gândul în inima lucrurilor, nu e vieaţa lor personală, ci o altă, — un interes general al naturii.

Ea, ca aspect al omenirii, trebue să se perpetueze, neţinând seamă de idealurile particulare ale vieţii, în timp ce oamenilor le sunt rezervate numai iluziile.

„Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră, el trăeşte
„El cu gura voastră rîde, el se'ncântă, el şopteşte,
„Căci a voastre vieţi cu toate sunt ca undele ce curg,
„Veşnic este numai rîul; rîul este Demiurg.
„Nu simţiţi c'amorul vostru e-un amor strein? Nebuni?
„Nu simţiţi că'n proaste lucruri voi vedeţi numai minuni?
„Nu vedeţi c'acea iubire serv'o cauză din natură?

Apare acea realitate eminesciană construită din reliefuri raţionate şi care cu severa lor claritate, predomină marea de iluzii omeneşti.

Când poezia lui Eminescu nu mai e nici cânt, nici vis, când devine o formă a vieţii conştientă de sine, descoperim aceste gânduri sceptice.

Intrevăzând sensul fatal al vieţii, care nu-şi va schimba cursul, nu se poate înşela pe sine, atribuindu-i mai mult decât poate da. Ii simte ridicului şi o priveşte humoristic:

„Şi ca mumii egiptene stau cu toţii'n scaun ţepeni,
„Tu cu mânile 'ncleştate, mai cu degetele depeni
„Mai suceşti vreo ţigară, numeri fire de musteţi
„Şi'n probleme culinare te încerci a fi isteţ.

Uneori se obiectivează într'o atitudine filosofică şi asistă la desfăşurarea teatrală a lumii:

„O teatru de păpuşe... svon de vorbe omeneşti
„Povestesc ca papagalii mii de glume şi poveşti
„Fără ca să le priceapă....

Aceasta e vieaţa; în ea se deapănă mecanic povestea tuturor timpilor — „Pân'ce soarele s'o stinge în genunea cea adâncă".

Iubirea oricât de puternică, nu mai poate fi aceea, pe care lumea sa de gânduri o ridică şi o purifică de sgura pământului.

Sentimentul iubirii, pentru Eminescu, devine o problemă ce-l face să cugete asupra lumii.

Iluzia sau deziluzia iubirii e numai un pretext artistic, fiindcă realitatea ei pământească l-a lăsat rece, ori de câte ori a reflectat asupră-i.

Peregrinările sale sufletești, constatările raționale i-au stabilit atitudini în fața vieții, ca în *Glossa,* sau privitor la iubire, ca în finalul din *Luceafărul.*

De aceea visele poetului nu mai renasc în chipul niciunei femei.

Ințelege că femeia inimei sale nu poate fi de aici, din lumea mare și chiar de-ar găsi-o, n'are să se înalțe peste nimicurile desmierdătoare ale vieții comune, care de altfel, e un produs potrivit minții sale ușurele.

Iar el nu trebue să se mai consume pentru păpușăriile și neconsistența unor frivolități.

Idealul său e prea frumos și rămâne pe deasupra tuturor.

Admiră femeia ca pe-o marmoră de Paros sau o pânză de Correggio, deși ea nu e decât un obiect de distracție al tuturor insuficienților.

Peste tot, același punct ce desparte pe omul superior de cel de rând.

„Ce? Când luna se strecoară printre nouri, prin pustiuri,
„Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații?
„Și s'o vezi înconjurată de un roiu de pierde-vară
„Cum zâmbește tuturor cu gândirea ei ușoară?

Intențiunea de a se reculege pe un plan rațional și, totodată, clarificarea acestor stări sufletești, curg cu iuțeala gândurilor ce ard răscolite de adâncimi nemângâiate.

Versurile se deslănțuiesc cu vigurozitatea înflăcărată a minții, care luminează convingător și precis, colorat și sonor, freamătul unei vieți mistuite de preocupări și dorințe, ce acum se lămuresc definitiv, zugrăvind o realitate pe care poetul o disloca în toate amănuntele ei de iluzii.

Așa poetul se îndepărtează de ea, substituind iluziilor, permanența gândirii.

Gherea, voind să demonstreze „că pesimismul spiritualist și metafizic al poetului apare întâmplător în poeziile de iubire și numai ca urme ale geloziei" [1]), învinuește pe nedrept atitudinea satirică a „Scrisorii" și chiar o înjosește. Greșeală ce se accentuiază, cu cât anticipează că altfel ar fi stat lucrurile, dacă Eminescu ar fi admirat, nu pe femeia care nu există decât în

[1]) Gherea: Studii Critice, Ed. Viața Rom., pag. 108.

artă, ci pe aceea, care e o bună gospodină, harnică, energică și alături de bărbatul ei, în luptă cu nevoile, cu vieața care-și cere drepturile și libertatea sa.

Pe lângă faptul că neconsolata gelozie a poetului e numai o ficțiune a criticului, tendința socialistă se evidențiază în tot ce gândește.

Merge până la absurditatea de a cere scriitorului să cânte ceea ce îl preocupă pe dânsul.

* * *

Eminescu nu sufere atât pentrucă nu-l satisface vieața aceasta, dela care nici nu pretinde prea mult și pe care o știe plină de minciuni, cât fiindcă nu poate să mai retrăiască cu același farmec, vieața trecută; de începuturile ei feerice a fost fascinat ori de câte ori rațiunea i-a dat priveliștea tristă a pământului.

S'a pierdut frăgezimea, naivitatea primitivă și răcoritoare a vieții și nu mai regăsește din ea decât o formă lipsită de sens și pietrificată într'o structură confortabilă pentru cei ce trăiesc din aparențe, însă dureroasă pentru cine nu-și pierde caracteristicul firii în cursul ei sgomotos și absurd.

Nu-l doare atât pentru ce este, cât pentru ce nu mai poate fi.

Totul însoțit de-o atitudine compătitmitoare; îi sunt evidente sforțările omenești înfrânte de stăpânirea arbitrară a haosului din care izvorăsc toate.

Zâmbește și se revoltă când iluzia e luată drept realitate, când bucuria e inconștientă sau deadreptul prostie, când linia corectă, demnă înălțătoare a vieții, devine compromis, nemernicie, retorism, fanfaronadă.

Poetul retras în visele sale, cântă o iubire făurită din basmul propriei vieți.

O iubire ce se poate confunda prin neștiința și naivitatea sa, cu primitivismul naturei care îi fredonează continuu fantastica sa prietenie.

De obiceiu, vieața poetului în inima naturei, unde nu pătrunde fluxul vieței sociale, e cânt de mulțumire. Scoasă însă din conviețuirea tihnită cu natura și silită să se desvolte în structura so-

cietății acesteia, cârmuită de întâmplare, de massă, unde caracteristicul e înlocuit prin confortabil, vieața e însoțită de reflecția critică, de partea ei dureroasă.

Atunci poetul devine cântărețul durerilor omenești.

In svârcolirile eului său intim, răsună tragicul existenței tuturor inșilor, care se simt târîți în generalul vieții șterse de specificul oricărei individualități.

Vieața pierzându-și glasul particular, concret, devine neconsistentă pentru cine gândește individualist.

Atmosfera uniformizatoare de aspirații particulare împresoară lumea ca niște pustiuri ce sorb ritmurile vieței individuale.

Și ecourile ei vagi, generale, sunt neîntrerupt în luptă cu freamătul diferențiat al vieței, cu sunetele ei particulare, care sunt oamenii.

Când surprinzi contrastele acestea dintre general și particular, dintre motivele concrete ale vieței și acele abstracțiuni copleșitoare, pe care le simți pretutindeni și vezi cum îți schimbă rostul stabilit de tine, caracteristicul ființei tale, te întristezi chiar dacă rămâi în pragul împotrivirii.

Dacă fiecare ar reflecta asupră-și, dacă, prin urmare, ar fi conștient de sine, drama ar fi permanentă și universală.

Dar nu se întâmplă așa.

Durerea eminesciană e durerea eului robust și conștient de toate aceste fenomene și care întâmpină îndârjit râurile vieței, ce năboesc să-i înghită aspirațiile.

Poet al gândirei, poesia lui se revarsă luminând convingeri și probleme, desprinse de pe fondurile cele mai ascunse ale existenței.

Sensul acesta de pătrunderi adânci și revelatoare, în care sentimentul naturei se confruntă și se compară neîntrerupt cu izbândele sau înfrângerile aspirațiilor omenești, delineate din chiar formația originară a lumii, dau operei lui Eminescu o evidentă trăsătură de mister, prin care stăpânește secretele firii, lucru ce a făcut, să se afirme că poetul se complăcea în convietuirea cu misterele, atribuindu-i aproape un fel de fachirism.

Atenția îndreptată asupra vieței naturale e preocupare esențială a poetului, contemplând-o, surprindem sensul vieții umane.

Chiar în Scrisoarea a IV-a, lărgimea și abundența amănuntelor peisagiste întrec cu mult extinderea spațiului ocupat de mărturisirile înseși ale dragostei.

Problemele vieţei se colorează de ecourile naturei; se caracterizează mai bine.

De altfel, orice idee, orice sentiment al poetului se concretizează într'un cadru cosmic.

E greu să nu găseşti în poesia sa, oricât de concisă ar fi, cel puţin un element de acest fel.

Până şi poeziile cu aspect de figurine artistice, au un substrat, oricât de palid, totuşi suficient spre a ne aminti ceva din măreţia şi vastitatea naturei.

Lângă minusculul vieţii apare deodată maestosul ei, lângă timid, îndârjirea ei sălbatecă; chiar lucrurilor neînsemnate le imprimă o tonalitate majoră.

E frământat de forţe şi construcţiuni uriaşe.

Totul e cugetare, problemă nouă în care se agită universul. Ultim proces de reflecţie; nu mai există nimic obscur pentru el; visarea fericită a trecut de mult şi nici n'o mai caută:

„Ce să caut? E acelaş cântec vechiu.
„Setea liniştei eterne care-mi sună în urechi;

Orice sforţare e zadarnică; întreaga lume sufletească e străbătută de spiritul său critic.

Vieaţa, cu înfăţişările prezentului ce se clarifică dureros, şi cu prevestirile viitorului ce i s'arată ca actualizate, e cuprinsă de cântul vechiu al liniştei eterne.

Răsunetul acesta persistă stăruitor în firea poetului.

Tot ce există în lume, ex stă şi se valorifică în raport cu eternitatea; suntem cantităţi infime — pământul însuşi, un punct abia zărit, rătăcit în imensul nelimitat.

Totuşi durerea pe care o acumulase prin treptata cunoaştere a lumii, niciodată nu i-a dat, ca formă de vieaţă, imaginea nefericirei neconsolate.

Eminescu o gustă cu prisosinţă — ba, voind să-i culeagă ultimele aspecte dureroase, o doreşte, o caută.

Spaima durerei, înfiorarea în faţa neexistenţei, a neantului nu există în poesia sa ca ceva care să-l respingă, ci dimpotrivă, ca un fascin.

E o nelinişte filosofică.

Muzicalitatea sufletului său imprimă notei tânguioase o melancolie ce transformă realităţile cele mai aspre în divine armonii.

Pare însă că desnădejdea se accentuiază numai atunci când nu i se mai umple sufletul de niciun cânt al vieței; atunci când ea nu mai curge cu murmurul așa de plăcut poetului, ci cade cu vaete și stigăte nemângâiate.

Aceasta îl doare pe poet.

E durerea lipsei de cânt, de armonie, — înaltă durere artistică.

A nu mai putea să cânte bucuria sau durerea omenească e marea sa nefericire.

Disarmonia îl înfricoșează.

Atunci se simte amenințat ca de ruina vieței, — piscul teribilei amenințări.

Și când o presimte, nimic nu mai găsește consolator.

Ca ultim refugiu speranța în amintire.

Rechiamă visele trecutului irațional, peste ființa asta înghețată de justa înțelegere a lucrurilor și amuțită de asurzitoarea prăbușire a eului său muzical.

Ca de atâtea ori, în poesia lui Eminescu, intenția aceasta de-a insufla vieață nouă, realităților înfrânte prin sforțarea de a reculege fragmentele răslețe din timpul amintirilor dragi, o găsim și aci.

Ele vin cu mângâierea cântului depărtărilor; realitatea imediată nu-ți dă pas s'o judeci, o imaginezi. De aceea depărtările totdeauna au o muzică specifică pentru poet. Dar din elegia timpilor dispăruți, prinde numai câte o undă;

„P'ci pe colo mai străbate, câte-o rază mai curată.
„Dintr'un *Carmen-Saeculare* ce-l visai și eu odată.

Amintirile abia mai revin în frânturi sfărâmate, în acorduri învrăjbite.

Vieața, sub forma amintirei, doare și sbuciumă.

Drama inimei sale.

Confruntare ce duce la o înstrăinare logică de cele ce au fost odată și la retrăirea searbădă a sfâșiatei vieți actuale, lipsită de cântul ei propriu.

Cine străbate interiorul eminescian descopere cel mai agitat ritm pe care-l dau vreodată amintirile.

Ritm înlănțuit de sforțarea prometeică a rechemărilor.

Organele-s sfărâmate: cântul vine în ropote scurte, șuieră, strigă, scapără, sare, se rupe în sunete discordante.

Poetul grăeşte în cuvinte vibrante, — predomină sunetele tăioase, sgomotoase; năvala unui consonantism ce vrea să reprezinte un uragan pustietor.

Apoi, parcă obosit de teribila vijelie în care şi amintirile se risipesc învinse de tumultul sălbatic al vocilor nestăpânite de vreun sens nou al vieţii, — fiindcă maestrul nu mai există, — stă şi ascultă încheierea cumplitei drame.

Drama că piere poetul din el.

„Şi în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,

„Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit!

Fără speranţă, dar liniştit ca după o furtună istovitoare de vlagă, cu privirea în vag, Eminescu rămâne resemnat pe o linie ce se pierde şi se difuzează în trecut, fără speranţa de a o mai găsi:

„Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun?

Ultima confruntare cu ce a fost odată şi moare.

Refren duios al melancoliei eminesciene.

Nu se mai regăseşte; maestrul aleargă peste câmpii în căutarea desnădăjduită a unei alte vieţi.

E nebun.

S'a stins şi s'a consumat *catarsul poetic*. Dincolo, vieaţa nu-şi mai are niciun orizont, nici o formă de simţire şi gândire.

LEON DICULESCU

CONSIDERAŢIUNI ASUPRA PSIHOLOGIEI MILITARE

Frământările sociale de după războiu, orientările spiritualităţii individuale şi colective a câtorva ţări, spre acea disciplină interioară, severă a eticei militare, concretizată efectiv în înfăptuiri sociale, constitue un ansamblu de procese psihosociale ce dovedeşte actualitatea preocupărilor de psihologie militară. Ele cuprind nu numai cadrele armatei, ci întreaga structură a spriritualităţii unui neam. Faptul ne îndreptăţeşte convingerea, că progresele realizate în domeniul proceselor psihologice adânci ale realităţilor sociale de astăzi, trebue efectiv cunoscute, spre o cât mai temeinică adaptare a spiritualităţii noastre în sensul vremurilor.

Pentru o mai bună înţelegere a acestor probleme de vieaţă ce interesează individul în cadrul psihologiei neamului lui, vom face dela început o succintă examinare a evoluţiei psihologiei ce a dus la înregistrarea fazei în care se găseşte astăzi.

Una din caracteristicele evoluţiei psihologiei este reprezentată prin aceea, că s'a desfăşurat în afara domeniului ştiinţific. Menţinându-se la nivelul de disciplină a filosofiei, opoziţia acesteia faţă de ştiinţă a împiedecat orice apropiere a psihologiei de cadrul cercetărilor ştiinţifice. Antagonismul spirit-materie, abstract-concret, vieaţă sufletească-vieaţă materială, — oglindit, pe planul preocupărilor de cultură, în antagonismul concepţiilor: spiritualism-materialism, constitue fundamentarea opoziţiei filosofie (psihologie)-ştiinţă.

Psihologia având ca obiectiv central fenomenul sufletesc cu toate manifestările lui reactive şi creatoare — domeniul realităţilor abstracte — s'a desfăşurat în mod firesc în afara investigaţiu-

nilor realizate asupra proceselor fizice (fiziologice, somatice), ce le cuprind conceptele ştiinţifice, acestea limitându-se domeniului realităţilor materiale, concrete, pozitive. In decursul evoluţiei culturii s'au ivit uneori încercări de apropiere între psihologie şi ştiinţa biologiei. Gânditorii au încercat să explice astfel fenomenele psihice prin mecanismul proceselor fiziologice, iar mai târziu prin diversele procese bio-chimice. Atâta timp însă cât strădaniile unei apropieri între psihologie şi ştiinţă s'au fixat asupra explicării cu date biologice organice sau chimice a unor factori abstracţi: afectivitate, voinţă, idee, etc., nu s'a putut ajunge la o soluţionare practică şi nici chiar la o suficientă definiţie ştinţifică a psihicului.

Intr'adevăr, în ceea ce priveşte lămurirea intimă a procesului psihic cu date ştiinţifice, nu este soluţionată. Psihogeneza în esenţa ei prezintă încă un semn de întrebare întreţinut de răspunsuri evazive. S'a spus astfel: „se numeşte psihic un act, un fenomen în care este... gândire *(Grasset)* [1]).

Dar ce este gândirea, conştiinţa? Care-i geneza ei? Care sunt procesele de transformare a unui fenomen psihic în corespondentul său manifest: fizic? Experimentul ştiinţific nu oferă decât ipoteze. In faţa acestui complex psihologic credem că răspunsul fiziologului berlinez, *Emil du Bois-Raymond*, dat în 1872, este încă de actualitate. „Nu se poate încă lămuri — spune *du Bois* [2]) — cum unori atomi de C. O. N. Az. etc., din corpul meu, să le înceteze indiferenţa faţă de poziţia şi mişcarea lor mecanică, pentru a lua o atitudine conştientă. Vom ignora pe veci cum se produce faptul de conştiinţă din faptele materiale care îl condiţionează". Inchisă fiind calea unei explicaţii ştiinţifice cauzale a fenomenului psihologic, prin acest „ignorabimus", investigaţiunile ştiinţifice şi-au reluat calea lor firească de a explica nu fenomenele în sine, *ci corelaţiunile dintre diversele fenomene şi elementele de vieaţă ce le pot înregistra în mod concret*, prin aparate, reacţiuni chimice, etc.

In sensul acestei priviri se ştie astfel, că vieaţa psihică se află în strânse raporturi cu structura organică a individualităţii. S'a căutat să se înregistreze toate fenomenele psihice: afectivitatea, inteligenţa, implusurile, imaginaţia etc., şi să se stabi-

---

1) *Grasset:* La biologie humain, — Flammarion, 1926, Paris.
2) Intr'o cuvântare „Ueber die Grenzen der Naturerkenners".

lească numeroasele corelaţiuni ale acestor manifestări cu ansamblul proceselor organice (biochimice, reflexe, etc.), efectuate simultan. Această orientare a psihologiei spre experiment şi-a ştiinţei spre înregistrarea fenomenelor psihice a prilejuit apropierea celor două căi de pătrundere în determinismul vieţii psihofiziologice. Psihologia experimentală prin respectarea condiţiilor obiectivismului ştiinţific a reuşit astfel să câştige, mai ales după războiu, un preţios teren în domeniul practic. De aici utilitatea ei socială. Din abstractă, teoretică, subiectivă cum era ca disciplină filosofică şi-a cristalizat o tehnică proprie de cercetare pozitivă directă a numeroaselor forme de manifestare psihică a individualităţii.

Sub acest aspect al nouei orientări ştiinţifice, practice, spre realităţile sociale vom face o serie de consideraţiuni privind psihologia militară.

Credem necesar să menţionăm însă şi o altă latură a acestei evoluţii spre obiectivismul ştiinţific al psihologiei moderne.

In afara contribuţiei experimentului în deschiderea căilor psihologiei spre tărâmul ştiinţific, un centru de investigaţie psihiatrică a aşezat bazele unei tehnice originale de cercetare a condiţiilor proprii vieţii sufleteşti. Prin numeroase analize minuţioase a conţinutului manifestărilor psihice morbide, cunoscuta şcoală psihanalitică a lui *Freud*, a cristalizat criterii proprii de cercetare psihologică. Este o psihologie cunoscută sub denumirea de psihologie abisală (de adâncime), întru cât cuprinde o serie de metode de analiză a elementelor vieţii noastre sub-şi inconştiente.

Incercând să explice cauzele psihologice ale unor manifestări patologice psiho-organice (histerice) a reuşit să delimiteze importanţa *conflictelor afective* în mecanismul acestor manifestări. Fără să se conteste valoarea elementelor fiziologice, organice: terenul somatic, leziunile centrilor nervoşi, turburările lor fiziologice, rolul glandelor emdocrine etc., s'a ajuns la evidenţierea unor legi şi factori proprii vieţii sufleteşti. Incă necunoscuţi în intimitatea lor — precum necunoscută în esenţa ei este însăşi vieaţa — intervenţia acestor factori şi în mecanismul de elaborare a vieţii sufleteşti este recunoscută. Prin utilizarea cunoscutelor elemente organice sau biochimice, nu se poate explica bunăoară diversitatea conţinutului sufletesc al atâtor manifestări afective, conţinutul variat al atâtor concepţii ideologice

sau multiplele posibilităţi creatoare de valori spirituale. Studiul acestor conţinuturi psihologice, ideative, afective, creatoare, etc., fie ele normale, fie patologice constitue domeniul propriu concepţiei psihanalitice Sub influenţa acestei „sondări" a vieţii noastre sufleteşti din afara conştiinţei noastre morale şi intelectuale, s'au ivit nenumărate cercetări privind raporturile dintre mecanismul fiziologic al reflexelor, instinctelor şi diverselor stări afective, obsesii, fobii, etc. S'a scos în evidenţă rolul de o reală importanţă al *conflictelor psihice*, al *antagonismului biopsihologic* dintre tendinţele inconştiente şi imperativele conştiinţei, dintre năzuinţele individuale şi exigenţele conformismului social. S'au lămurit astfel cu ajutorul unei serii întregi de noţiuni psihologice — echivalente unor realităţi efectiv resimţite de fiziologia corpului omenesc — geneza numeroaselor elaborări psihice normale şi patologice ale individului şi ale colectivităţii.

Fără să insistăm asupra tuturor influenţelor psihanalitice, contopite într'un adevărat val revoluţionar în cultura omenirii—în concepţia ei despre om şi vieaţă — ne vom limita la menţionarea faptului, că au fost efectiv scrutate şi condiţiunile psihologice ale psihologiei mulţimii organizate sau nu, ale panicei, ale temerii şi ale tuturor atitudinilor omeneşti în raport cu principiile etice specifice spiritului militar. Trecând peste unele considerente critice, cum ar fi cele ce ar privi definiţia psihanalitică bunăoară a Bisericii şi a Armatei: „Biserica şi Armata sunt mulţimi artificiale" [1]), — definiţie ce o considerăm fundamental falsă, în cazul când n'a fost tendenţioasă, cum s'ar putea dealtfel şi considera,— trecând peste aceste încercări critice trebue să recunoaştem aportul ce l-a adus psihanaliza în domeniul posibilităţilor de cunoaştere a sufletului individual şi colectiv.

Incât, pe de o parte acest curent psihologic de analiză a dinamicei psihologice, pe de altă parte perseverenţa cercetărilor de psihologie experimentală înregistrând, evaluând, stabilind corelaţii somato-psihice, intrapsihice şi individ-ambianţă socială, — au izbutit să realizeze o apropiere pe baze ştiinţifice între psihologie şi ştiinţă; să imprime pshologiei caracterul practic, social, ce-l are ştiinţa, devenind prin această nouă fundamentare, un real

---

[1]) *S. Freud*, „Psychologie collective et analyse du moi". Éd. Payot, Paris, 1924.

mijloc de organizare a realităţilor sociale, a raporturilor individuale din cadrul diverselor forme de vieaţă socială.

Am făcut această succintă examinare a evoluţiei psihologice ce a adus la poziţia ei actuală, pentru a releva importanţa ce o prezintă totalitatea acestor cercetări în cunoaşterea şi deci posibilitatea atât de *redresare psihologică individuală*, cât şi de *orânduire socială, după criteriul cultivării valorilor utile şi creatoare*, Dacă în domeniul organizării sociale această cunoaştere constitue un mijloc de primă importanţă al acţiunilor de redresare spirituală şi fizică, cu atât mai mult va fi necesară psihologiei militare, a cărui principiu activ a fost întodeauna acela al unei permanente coeziuni morale în jurul imperativelor spirituale ale unei înalte etice concretizată în atitudini şi înfăptuiri.

Progresele realizate de psihologia ştiinţifică şi de adânca analiză a condiţionărilor reacţiunilor şi creaţiunilor conştiinţei, a avut repercusiuni hotărîtoare asupra psihologiei militare. Domeniul preocupărilor psihologilor militari de până mai ieri se limitau unor cunoştinţe restrânse privind vieaţa ostăşească în cazarmă sau în campanie. Tehnica acestei psihologii militare aplicându-se doar unei minorităţi combative organizată: armata, era reprezentată prin metodele sugestive ale persuasiunii, ale îndemnului spre virtutea abnegaţiei, a sacrificiului prin evocarea faptelor de arme ale marilor înaintaşi şi prin ridicarea în slavă a idealului ce trebue realizat; era o tehnică psihopedagogică intuitivă, utilizând *cuvântul* şi *îndemnul afectiv*. Departe de a putea fi considerate ca lipsite de valoare psihologică şi educativă, aceste metode de dinamizare a factorilor subiectivi, cu tot *caracterul unei importanţe fundamentale*, nu sunt suficiente actualei structuri a spiritualităţii individuale şi îndeosebi colective, nevoită să se adapteze şi unei ambianţe a maşinismului modern.

*

* *

Credem, că nu este de prisos o privire retrospectivă şi asupra contribuţiei ce-au adus-o câteva mari personalităţi militare şi fruntaşi ai scrisului militar, ce-au întreţinut de-alungul vremurilor spiritul ostăşesc atât prin propria lor vieaţă exemplară, cât

şi prin intuiţia lor — inerente marilor conducători de mulţime — de-a pătrunde, a stăpâni şi canaliza întreaga forţă spirituală şi fizică omenească spre obiectivele ce trebuiau atinse. In general marii conducători de armate trebue consideraţi ca adevăraţi maeştri în arta de a cunoaşte psihologia militară, de a mânui sufletul individului, ceea ce presupune *existenţa unor elemente interioare* în legătura cu prea puţin cunoscutul fenomen al vocaţiei. Şi, aceasta cu atât mai mult cu cât conducătorii de oştiri erau în acelaş timp şi deţinătorii conducerii întregii naţiuni. S'ar putea spune, că într'o largă măsură *întreaga istorie a omenirii s'a desfăşurat sub puternica determinare a orientării ce-o impuneau marii conducători dinamiei sufleteşti a diverselor naţiuni.* Naţiunile cu conducători mari întotdeauna au reuşit să înregistreze succesul fie în timp de pace, fie în vremurile conflictelor armate. *Valorile economice departe de a domina dinamismul spiritual al naţiunilor, ele sunt repartizate prin puterea spiritualităţii, cucerite prin forţa ei sau pierdute prin degradarea spirituală a unui neam.* Menţionăm aceasta în scopul de-a releva importanţa unor factori ce fac efectiv parte din psihologia mulţimii, din psihologia militară a naţiunilor. Aceşti factori nu au fost nici când neglijaţi de cei ce simt în mod real, prin vocaţie — în sensul unei misiuni cu mult mai adânci decât cea isvorîtă din artificiul unor calcule minore — răspunderea orientării sufleteşti a unei colectivităţi organizate sau armate. In anii de după războiu ce păreau a se caracteriza prin dominarea concepţiei materialiste, importanţa cunoaşterii condiţiilor psihologice ale vieţii sociale şi ale structurii individualităţilor, a fost necontenit urmărită, în afara conducătorilor partizani ai concepţiei spirituale, de însăşi oamenii de ştiinţă.

Am relevat dela început evoluţia, cercetărilor ce s'au făcut asupra acestei laturi a vieţii spre a se ajunge la actuala poziţie ştiinţifică şi socială a psihologiei.

Revenind la problemele psihologiei militare, identificând pe marii şefi de stat sau comandanţi de oştiri cu adevăraţii psihologi militari practici, trebue să insistăm şi asupra străduinţelor lor oglindite în scrierile ce ni le-au lăsat şi mai ales în faptele lor de organizare sociale şi de arme ce le deţine istoria. Ceea ce carcterizează scrierile acestor psihologi militari este aspectul pedagogic

al problemelor de psihologie militară ce le tratau. In calitate de oameni de *mare răspundere*, erau în contact direct cu realitățile social-militare în a căror orientare hotărârile lor, directivele lor, voința lor, constituiau tot atâtea condiții fundamentale ale evoluției istorice. *Psihologia* în general se limitează la o atitudine de cercetare, de constatare a diverselor stări sufletești. Aplicațiunile ei practice pe teren, în interes social fac parte efectivă din *pedagogia individuală sau colectivă*. Ca oameni de acțiune, de realizare efectivă cu hotărâtoare înrâuriri asupra stărilor de lucruri în fața cărora se aflau, era cu totul firesc ca acești psihologi militari să-și cristalizeze puterea lor de organizare și orientare în cadrul mai mult al educației colective. Iată de ce operele lor sunt tot atâtea expuneri a nenumăratelor tehnice de organizare militară, în limita unor principii psihologice a căror aplicare a dus la înregistrare de fapte militare istorice nu numai pentru evoluția armatei, ci pentru însăși evoluția diverselor neamuri.

Astfel privind lucrurile, un Napoleon sau Frederic cel Mare, trebue considerați în primul rând fruntași ai psihologiei militare. Vieața și opera lor — elemente determinante în orânduirile social-politice de pe vremea lor — constitue prețioase directive în mâinile adevăraților conducători de țară sau armate, nu numai în tehnică (strategie, tactică) ci în însăși procesul de creație a stărilor spirituale colective necesare soluționării problemelor de stat. La nivelul aceleiași priviri întâlnim operele marilor șefi de armate de valoarea lui *von Clausewitz, Bugeaud, von der Goltz, a Prințului de Ligné,* a generalilor *Trochu, Lamarque, Gouvion, Saint-Cyr, Marmont* [1]), *Jouart, Frocard,* etc. Toți și-au închinat vieața operei de educație a oștirilor în sensul celui mai desăvârșit spirit militar, dinttr'o totală convingere în valoare fundamentală ce-o prezintă din punct de vedere social metodele pedagogice. In niciun alt domeniu — în afara celui militar — poate nu-și găsește un loc mai nimerit, cuvintele lui *Leibnitz:* „Celui qui est maître de l'éducation, peut changer la face du monde". Cu toată evoluția culturii și civilizației moderne, fraza lui *Leibnitz* este de o netăgăduită actualitate.

Nu putem însă trece cu vederea contribuția câtorva figuri militare care au dat o atenție deosebită numai problemelor psiho-

---

[1]) Autorul unei lucrări asupra organizării instituțiunilor militare.

logiei militare, încât lucrările lor — unele de o reală valoare — s'au menţinut vreme îndelungată la nivelul unor adevărate îndreptare în domeniul spiritualităţii militare. Locul central îl ocupă doi mari comandanţi de armate: Colonelul *Ardant du Picq* şi *Generalul Dragomirov*. Primul ne-a lăsat un bogat material de observaţie psihologică verificat în plină campanie [1]. Este o adevărată operă practică ridicată pe teren, pe front, unde a căzut [2], făcându-şi datoria de militar şi de fin observator psiholog. *Du Picq* trece drept unul dintre fruntaşii apologiştilor rolului ce-l au factorii morali în dinamica războiului. Relevând problema *raporturilor dintre şoc şi foc* căreia, — susţine autorul, — i se supune orice problemă tactică, *du Picq* scoate în relief opoziţia în lupta dintre mecanic şi psihologic, acordând prioritatea factorilor psihologici atât în scăderile înfrângerii (demoralizarea) cât şi în elanul ce duce la biruinţă. Intreaga sa operă de psihologie militară se concentrează în jurul ideei fundamentale: „omul este primul instrument de luptă''. In lumina aceleiaşi concepţii, generalul *Dragomirov*, ne lasă al său „Manuel pour la préparation des troupes au combat".

Cu tot progresul tehnicei de războiu al vremurilor noastre, ce impune în mod viguros impresia, că „maşina" are ultimul cuvânt în decernarea victoriei, impresia nu corespunde unui adevăr. Credem, că în pofida acestui progres — al mecanicei — în dinamica războiului modern tot elementele structurii psihologice a individului sau colectivităţii naţionale şi armatei, deţin condiţiile fundamentale ale forţei armatei. Inchizând această paranteză ce am făcut-o în scopul de a atrage atenţia asupra caracterului de actualitate a contribuţiei acestor doi psihologi militari practici, să continuăm a urmări evoluţia psihologiei militare propriu zisă, până în zilele noastre când asistăm la o apropiere a ei de psihologia ştiinţifică modernă. Era cu totul firesc, ca orientarea psihologiei generale spre o utilizare în investigaţiunile ei — a metodelor ştiinţifice, cu efect practic, social — să influenţeze adânc domeniul psihologiei militare. Complexitatea fenomenelor sociale,

---

[1] Apărut sub titlul de „Études sur le combat", în ediţia II-a (în 1903).

[2] Lovit de un obuz lângă Longevilles-les-Metz (în 1870).

în manifestările lor, în interferențele diverselor concepții ideologice, privind vieața spirituală, economia politică, tehnica și realitățile naționale, au menținut în mod latent necesitatea unor preocupări în jurul problemelor de psihologie militară. La începutul secolului nostru această necesitate a fost semnalată în sânul însăși al cadrelor miltare. Printre primii psihologi militari ce au cerut introducerea oficială în regulamentele militare a unei pregătiri, încă din timp de pace, a tuturor problemelor de psihologie ce interesează forțele morale și virtuțile ostășești, îl putem considera pe căpitanul *Richard* [1]. In propunerile ce le face, spune: „Principiile regulamentului destinate să îndrumeze șeful în utilizarea rapidă a mijloacelor materiale de care dispune, rămân fără valoare dacă ele nu sunt însuflețite de forțele morale. Intre aceste forțe: *onoarea*, regulă supremă a tuturor acțiunilor combatantului, *voința de a birui* înzecind energiile, *îndrăzneala* ce face imposibilul realizabil și *solidaritatea* din care rezultă încrederea mutuală și convergența eforturilor, constitue factorii cei mai puternici ai succesului; acești factori trebue să domine toate acțiunile șefului". Aceste principii eterne ale structurii spiritualității militare, sunt considerate de autor în sensul unei „filosofii militare", a unei „filosofii a războiului". Din lipsă de investigații științifice utilizează numai scrierile marilor comandanți de armate ce au dovedit în mod efectiv rarele calități de psiholog militar. Operele acestora, cuprinzând mai multe observațiuni și memorii sau autobiografii, reprezintă un prețios material de care psihologia științifică modernă nu se poate lipsi. Redăm după autor câteva citate: „O armată bună — spune generalul *Dragomirov* — n'are nici spate, nici flanc, frontul ei este întotdeauna spre partea din care vine inamicul". „Nu vă înșelați, — scrie generalul *de Brack* — să considerați drept laș pe tânărul ce pălește în clipa în care intră prima oară în foc. Voința sa poate fi fermă, inima sa înălțată, însă temperamentul său este nervos, încât paloarea feței sale nu este semnul fricii. Care-i soldatul bătrân, care sincer și cu mâna pe conștiință, se poate mândri că a primit botezul focului fără emoții?". „Disciplina pentru a

[1]) Le capitaine *Richard*, „L'armée et les forces morales". Éd. Plon-Nourrit, Paris, 1902.

fi perfectă — spune generalul *Bonnal* — este nevoie mai întâiu să fie individuală".

In una din conferinţele ţinute la Viena, arhiducele *San Salvator* comentează raporturile dintre brutalitatea ce se opune energiei, dintre acţiunea forţei ce se opune voinţei. „Disciplina ce distruge voinţa individuală — spune ilustrul psiholog militar — nu este de loc disciplină, deoarece disciplina nu-i decât abdicaţia voluntară şi consimţită a voinţei individuale". „Voi învinge în măsura în care voi fi iubit de soldaţi" (Generalul *Desaix)*. „Sentimentul datoriei nu se desvoltă de jos în sus, ci de sus în jos". (Generalul *Dragomirov)*. „Când eşti obligat să pedepseşti, scrie Mareşalul de *Belle-Isle*, trebue să se citească pe faţa ta tot chinul ce-l simţi, fiind obligat să recurgi la acest mijloc sever". Sunt astfel citate numeroase alte documente psihologice semnate de un *Clausewitz. Prinţul de Ligné* sau de generalii *Woyde, von der Goltz, Tanant, Négrier, de Brack, Jouart, Bosquet, Jomini* etc.

Am menţionat câteva citaţii şi nume de psihologi militari ce-au menţinut importanţa cunoaşterii psihologiei militare la nivelul unei *arte*, căreia abia după marele războiu i s'a trasat fundamentarea *ştiinţifică*. Trebue să avem în vedere, că *oricât de întinsă ar fi cunoaşterea ştiinţifică modernă a mecanismului psihologic individual sau colectiv, nu va putea substitui factorii încă necunoscuţi, ce întreţin arta, de a mobiliza, de a canaliza energiile sufleteşti spre obiectivele intereselor unei naţiuni.* Incât tendinţa ce s'a desprins din sânul preocupărilor sociale, impunând introducerea oficială a unei pregătiri nu numai tehnice, ci şi psihologice, în armată, exprima încă pe la începutul secolului nostru caracterul imperios al unei apropieri directe a conducătorilor de însăşi realităţile spirituale ale oştirii, în sensul unei organizări sociale. Incercării căpitanului *Richard*, i-au urmat astfel alţi psihologi de seamă, de valoarea căpitanului de artilerie *Paul Simon*, a cărui operă „L'instruction des officiers" [1]) oglindeşte atât înaltele poziţii ale psihologiei militare în toată întinderea şi valoarea ei, cât şi hotărâtoarele străduinţe de a se introduce în programul învăţământului militar „studiul ştiinţelor despre om". Rezulta-

[1]) Ed. Ch. Lavauzelle, 1904. Premiată de Academia de Ştiinţe morale şi politice din Paris.

tul a fost introducerea în programul de admitere la Saint-Cyr a cursurilor de psihologie și sociologie militară. „Știința cea mai utilă ofițerilor — spune *Paul Simon* — este *știința despre om*". Autorul utilizează materialul documentar din acelaș domeniu ce a servit și psihologului *Richard* în contribuția lui de promovare socială a psihologiei militare. Din citatele ce le-am redat se întrevede adânca pătrundere psihologică a unei întregi serii de comandanți de armată, care prin permanentul lor contact cu oștirea nu numai în anii de liniște, ci pe *câmpul de luptă — adevăratul teren social de sever examen al forțelor psihologice* — au reușit să dețină efectiv resorturile desfășurărilor vieții sufletești a soldatului nu numai pe calea unei cunoașteri, ci și pe aceea a unei consolidări și orientări a spiritualității militare. Aforismele lor, documentele lor, au valoarea unor investigații științifice, întru cât sunt rezultatul unor experiențe nu de laborator, ci *izvorîte din contactul direct cu realitatea în condițiile ei firești.* Paginile ce ni le-au lăsat, cuprind problemele unor fenomene psihofiziologice de mare actualitate: disciplina, temperamentul nervos și lașitatea, rolul voinței, al emoției, sancțiunea, solidaritatea, etc. probleme ce nici în laboratoriile de psihologie nu pot fi soluționate în corelațiunile lor firești ce le au realitatea. Forța de cunoaștere, dar mai ales de stăpânire a acestor fenomene, continuă să aibă, într'o largă măsură, geneza în acel complex psihofiziologic ce condiționează *arta* de a cunoaște și a conduce sufletul mulțimii sau al individului. De aceea contribuția acestor opere nu poate fi trecută cu vederea de un adevărat psiholog militar.

Pe aceiași cale a orientării psihologiei militare spre o condiționare științifică de largă cuprindere și a corelațiunilor ce le are vieața militară cu alte cadre ale diverselor forme de vieață, întâlnim cele două lucrări ale lui *Charles Coste* asupra „psihologiei luptei" și „psihologiei sociale a războiului" [2]). Aceste lucrări pot fi considerate ca expresia unei concepții de vastă sinteză cuprinzând fenomenul sufletesc al conflictului ce-l trăește luptătorul, în cadrul tuturor condițiilor de vieață ce determină și între-

---

1) „La psychologie du Combat" și „La psyhologie de la guerre", apărute în 1929, în Ed. Berger Levrault, Paris.

ţin acest fenomen. In una din concluziile sale: „individul *reacţionează psihologiceşte* faţă de *circumstanţele* născute din *conflictul internaţional*, în sensul în care se găseşte *influenţat de mentalitatea de războiu*" [1]), credem că relevă în mod clar această cuprindere sintetică. Intr'adevăr se desprind trei elemente psihologice fundamentale:

1. *Reacţiunea psihologică* a individului faţă de,

2. *Circumstanţele sociale* generatoare de războiu, şi

3. Puterea ce o are *influenţa mentalităţii de războiu*, asupra sensului reacţiunii individuale şi colective.

Primul element constitue obiectivul cercetărilor ştiinţifice asupra structurii psihofiziologice a individului. Psihotehnica militară, biologia (studiul organismului, endocrinismului, temperamentului) caractereologia şi psihofiziologia constitue tot atâtea modalităţi ştiinţifice de a se studia aptitudinile şi reacţiunile individuale. Al doilea element: circumstanţele sociale generatoare de războiu — angajează, în cercetările ce trebue să se facă, metodele sociologiei şi psihologiei colective (problemele spirituale, economice, politice, naţionale, etc.). Aceste circumstanţe devin forţe psihologice determinante în mecanismul reacţiunilor şi aptitudinilor individuale. Totalitatea acestor forţe ale ambianţei sociale contribue la cristalizarea conştiinţei individuale şi la declanşarea virtualităţilor inconştientului individual (ale vieţii afective instinctuale). De aci importanţa celui de al treilea element: „puterea ce o are *influuenţa mentalităţii de războiu*, asupra sensului reacţiunii individului" — importanţa corelaţiunilor dintre individ şi ambianţă, aceasta din urmă întreţinând acea „mentalitate de războiu" a cărei forţă este atât de evidentă în evenimentele vieţii internaţionale de azi, încât ne scuteşte de cea mai elementară demonstraţie. Una din problemele psihologiei ştiinţifice moderne este tocmai acest proces al corelaţiunilor psihologice dintre ambianţă şi dinamica vieţii întrapsihice a individului.

Se întrevede deci întinderea orizontului şi adâncimea proceselor sufleteşti caracteristice psihologiei militare, cărora tre-

[1]) Sublinierile sunt ale noastre.

bue să li se conformeze toţi cei ce vor să contribue la deslegarea practică a atâtor probleme privind acest domeniu de cercetare [1].

Astăzi, mai mult decât poate oricând ne găsim în plină desfăşurare a unui interesant proces de transformare psihologică a individului şi colectivităţii, *în sensul unei discipline interioare total identificată disciplinei specifice spiritului militar.* Un adevărat proces de „militarizare" interioară. Tineretul din primii ani de şcoală, adolescentul, femeile, sufletul întregii naţiuni este supus acestor transformări sociale, imperative ale vremii. Nu vom analiza aici împrejurările ce au dus la necesitatea acestui proces spiritual social, în geneza căruia instinctul de conservare al naţiunilor a avut un rol hotărâtor, ca o reacţiune extremă, violentă, în contra unor degradări spiritual-morale ce deveniseră caracteristice vieţii sociale moderne, — nu vom insista asupra acestui aspect al problemei, ci ne vom limita la o înregistrare a unei stări de fapt: *tendinţa imperioasă a disciplinării sufletului individual şi social.* Ţările care n'au soluţionat-o dintr'o spontană resimţire a necesităţii, dintr'o salutară convingere, îi vor da ascultare sub presiunea unor constrângeri de organizare exterioară. In faţa acestor realităţi ale vremii, credem că preocupările noastre de psihologie militară trebue neapărat să cuprindă întreaga naţiune. Demarcaţia ce persistă între noţiunile de „civil" şi „militar" nu mai poate persista decât cu riscul unui desechilibru moral-economic al naţiunii. Fireşte această demarcaţie o considerăm nu atât pe planul formelor exterioare, ci pe acele al *trăirilor sufleteşti,* oglindite în manifestări, atitudini, înfăptuiri şi creaţii ce trebue să oglindească efectiva consolidare a tuturor realităţilor unui neam. Dacă manifestările individuale prin aptitudini, pricepere, capacitate intelectuală, fac parte din domeniul cercetărilor de psihologie militară ştiinţifică, din laboratoriile de psihotehn'că, în vederea selecţiunii şi organzării elementului uman în cadrul înarmărilor tehnice, — problema trăirilor sufleteşti în sensul unei discipline severe, militare necesită intervenţia şi altor factori psihologici ce trebue utilizaţi: arta de-a cunoaşte, stăpâni, şi

---

[1]) In limitele acestui larg orizont am găsit de cuviinţă, că trebue să contribuim la pregătirea ofiţerilor spre o înţelegere a problemelor de biopsihologie şi sociologie militară. (v. „Introducere în biopsihologia şi sociologia militară", publ. în Jurnalul de psihologie militară, Nr. 3—4/1939.

orienta întreaga vieaţă afectivă a individului şi-a colectivităţii. E o problemă ce-o rezolvă însăşi *atmosfera socială* prielnică, ce trebue s'o cultive cei însărcinaţi cu răspunderea orientării spirituale a unui neam. *Selecţia celor cu aptitudini necesare întrebuinţării materialului tehnic în condiţii optime, şi crearea atmosferii spirituale condiţionată de principiile etice ale virtuţilor ostăşeşti, trebue să fie axele cardinale ale psihologiei militare active, practice şi creatoare;* astfel va fi cuprinsă întreaga spiritualitate naţională în sânul căruia sub acest aspect al înarmării sufleteşti demarcaţia: civil-militar, dispare în favoarea unei adânci închegări sufleteşti. *Dacă selecţia aptitudinilor pe arme se poate face prin metodele ştiinţifice din laboratoare, crearea atmosferii spirituale de disciplină civico-militară nu se poate instaura decât prin forţa spirituală izvorîtă din autoritatea morală a vieţii şi înfăptuirilor sociale a celor ce deţin destinele neamului întreg.* Această forţă — în afara căreia nu se poate organiza temeinic o armată, cu atât mai puţin o înarmare morală a naţiunii — angajează factori sufleteşti ce nu pot fi prinşi în obiectivismul rece al ştiinţei. Cu ajutorul psihologiei militare ştiinţifice de laborator *se pot organiza, selecţiona tehnicieni buni,* bunăoară buni ochiori, buni aviatori, buni cunoscători ai îngrijirii şi întrebuinţării materialului tehnic, *dar nu buni luptători. A şti să ocheşti bine* presupune ştiinţă, pricepere, aptitudini exercitate, — *a şti să lupţi bine până la sacrificiu,* presupune în afara capacităţii, şi un indispensabil *coeficient sufletesc de natură afectivă,* ce nu-l poate pune în valoare decât acel complex psihologic prea puţin cunoscut în esenţă, *al credinţei.* Dacă în a fi ochitor bun — tehnician bun — sunt angajate *aptitudinile celor conduşi,* în a fi luptători buni sunt efectiv angajate *aptitudinile unei alese structuri etice a celor ce conduc.*

Şi în acest corelat: individ-ambianţă socială, credem că se găseşte explicaţia, deci făgaşul real al serioasei aplicaţiuni a psihologiei militare ştiinţifice şi practice, cuprinzând nu numai capacităţile, ci şi dinamica emotivă, afectivă a oştirii şi-a neamului din mijlocul căruia se desprinde. Mijloacele *ştiinţei* de a cunoaşte sufletul omenesc nu se pot astfel lipsi — nici în timp de pace şi cu atât mai mult pe câmpul de luptă — de mijloacele *artei* de-a conduce unităţile de oameni. Dacă selecţia aptitudi-

nilor și înarmarea tehnică, cuprind condițiile biruinței, factorul ei hotărîtor este totuși efectul acelor elemente imponderabile din cuprinsul conștiinței și-al vieții afective colective ce duc la înarmare spirituală numai prin consolidarea lor.

De valoarea acestui aspect psihologic s'au convins toți cei ce-au luat contact direct în timpul campaniilor — marii conducători în același timp mari psihologi — cu dinamica acestor elemente. In cât, credem că ceea ce a scris generalul *Desaix* — și-i repetăm lozinca — *„voi învinge în măsura în care voi fi iubit de soldați“*, este confirmat atât pe teren social cât și prin evenimentele frământărilor istorice contemporane.

Medic Cpt. Dr. I. POPESCU-SIBIU
Profesor la Școala Superioară de Războiu

PREOŢII DELA BISERICA SFÂNTUL NICOLAE DIN BRAŞOV, CA PRECURSORI AI LUI CORESI

IV.

Pe numeroșii comercianţi și intelectuali români: clerici și boeri, din cele două principate româneşti, care frecventau în prima jumătate a secolului al XVI-lea marile târguri ale Braşovului, dând un aspect atât de românesc cetăţii săseşti, şi care interveneau adeseori în rosturile Braşovenilor, îi cunoaştem foarte bine, pentrucă îi menţionează Ioan Honterus în prefaţa cărţii sale despre reformă. (Reformatio ecclesiae Coronensis), tipărită în 1543.

Marele reformator, care știa și românește și vizitase cele două principate românești, propunându-și să atragă și pe Români la reformă, avea adeseori discuţii pasionate cu aceşti Români, care apărau cu îndârjire ortodocsia. Ei combăteau cu violenţă instituţiile bisericii romano-catolice şi refuzau orice propunere de a fi convertiţi. Au silit, chiar, pe Honterus, prin intransigenţa lor, — la care se adăuga şi situaţia politică nefavorabilă (epoca lui Petru Rareş) — să renunţe la intenţia sa de a-i converti, rămânând ca ideea lui s'o reia, peste două decenii, judele primar al Brașovului, Ioan Benckner, într'o epocă în care relaţiile între cele două principate româneşti şi Transilvania deveniseră mai cordiale, manifestându-se într'o colaborare politică și militară.

Românii din cele două principate, prin influenţa lor binefăcătoare, pe care o exercitau, întreţineau și stimulau și mai mult între cărturarii români ai Braşovului, acel spirit de unificare, care se manifesta mai ales în tendinţa de a se asimila, în limbă și datini, celor din Ţara Românească.

Concomitent cu marea circulaţie de oameni la Braşov, trebue să admitem că exista şi o circulaţie de *produse literare*.

La târgurile Braşovului, se aduceau şi manuscrise profane şi bisericeşti, la început numai greceşti [1]) şi mai ales slavone, dar dela o vreme, ca marfă nouă de încercare, au început să apară şi traduceri româneşti, venite din părţile de miazănoapte ale Ardealului, unde se crede că s'au tălmăcit primele texte bisericeşti.

Aceste traduceri româneşti (texte rotacizante), cu tot aspectul lor bizar, ca dialect şi ca vocabular, trebuiau să impresioneze şi să ispitească mai ales pe preoţii braşoveni, care, în calitatea lor de tălmaci ai cetăţii, de mult se îndeletniceau şi ei cu meşteşugul de a traduce texte profane din slavoneşte în româneşte şi de a compune scrisori româneşti.

Spre deosebire de graiul vulgar din Schei, care palatizează consoanele labiale, vechile traduceri româneşti ventie din regiunile nordice ale ţării, aveau ca notă comună cu graiul muntenesc, păstrarea nealterată a acestor consoane. Această notă comună, care da limbii româneşti un timbru deosebit de sonoritate şi energie şi constitue una din particularităţile de superioritate ale dialectului muntenesc, trebuia să fie pentru cărturarii Braşovului un motiv în plus, de a primi cu simpatie textele bisericeşti de graiul vorbit în Ţara Românească, — înţeles şi considerat pretutindenea, în părţile sudice ale Ardealului, ca graiul de elită al Românilor. Nu lipsea decât o operaţie sistematică de modernizare, — prin înlăturarea arhaismelor şi a particularităţilor dialectale şi prin câteva înlocuiri de vocabular, — pentru ca aceste traduceri să fie îmbrăcate în haina elegantă a graiului muntenesc, pe care îl adoptaseră şi cărturarii Braşovului, pentru nevoile lor de translatori şi pentru contactul lor cu cei din Ţara Românească.

Greutăţi de ordin tehnic sau scrupule de ordin religios n'au putut exista pentru cărturarii Braşovului. Deprinderea de a opera cu limba românească o aveau din îndeletnicirea lor de translatori, iar tradiţia de a respecta şi de a menţine limba slavonă ca limbă canonică a textelor bisericeşti, nu ei o călcau,

---

[1]) Să se vadă amănunte în studiul meu despre relaţiile noastre culturale cu primii reformatori germani; un capitol special al acestui studiu se ocupă cu încercările lui Honterus, de a converti pe Români.

căci primele texte bisericești, traduse românește, le veniseră și lor din altă parte. Nu ei erau autorii acestei inovații. Ei erau numai continuatorii unei tradiții create de alții, și în această calitate au căutat să perfecționeze această inovație, pe care nu o puteau refuza, ci trebuiau s'o îmbrățișeze cu simpatie, tocmai, grație îndeletnicirii lor profesionale de tălmăcitori.

Aceste primitive traduceri românești, importate prin clerici sau copiști ambulanți, care negustoreau cu acest nou soiu de marfă bisericească, cu tot caracterul lor inedit și chiar revoluționar, — fiindcă erau texte bisericești, — intrau totuși în domeniul preocupărilor literare ale clericilor brașoveni, traducători de texte profane.

Traducerile au fost primite, revizuite și modernizate, după factura limbii literare românești, care începuse să se înfiripeze la Brașov, sub influența purificatoare a graiului vorbit în Muntenia. Aceste texte bisericești au fost în prima linie: *evangheliile, apostolul* și *psaltirea.* Un astfel de izvod sau o astfel de redacțiune brașoveană a evangheliarului românesc, precum s'a menționat deja, a utilizat și Radu Grămăticul dela Mănicești, când și-a făcut copia în anul 1574, căci altfel nu ne putem explica marea asemănare între textul acestei còpii și textul evangheliarului românesc, tipărit de Coresi la Brașov în anii 1560—1561.

Atât Radu Grămăticul cât și Coresi s'au servit de o redacțiune mai veche brașoveană, care transcrisă în mai multe exemplare, circula deja și în afară de Brașov. In consecință, suntem obligați să admitem, că diaconul Coresi a găsit deagata la Brașov vechile traduceri românești, transformate de mult, grație operei de revizuire a preoților dela biserica Sf. Nicolae.

Concluzia aceasta, impusă de logica clară a comparației textelor, o confirmă în modul cel mai categoric și o completează constatarea diaconului Oprea, dascălul școlii românești dela Brașov, care afirmă în epilogul „Ohtoihului românesc", transcris de dânsul în anul 1570, că preoții de mai înainte ai Brașovului se îndeletniceau cu traducerea textelor bisericești, din limba sârbească în limba română [1]).

[1]) N. Sulică: Cea mai veche școală românească din cuprinsul României întregite, pg. 14—15.

Astfel, nu este exclus, ca aceşti preoţi să fi dat şi traduceri proprii, după pilda şi concomitent cu vechile traduceri rotacizante, pe care le transcriau, după ce le revizuiseră şi le apropiaseră de graiul pe care-l întrebuinţau în actele lor profane. N'ar fi exclusă nici chiar ipoteza, ca stimulaţi de experienţa ce şi-o câştigaseră prin traducerea şi redactarea actelor profane, să se fi simţit ispitiţi să încerce — independent de pilda traducerilor rotacizante — să tălmăcească şi texte bisericeşti.

Esenţial în această problemă este că *preoţii noştri dela Braşov alcătuiseră în decursul timpului un mănunchiu de traduceri bisericeşti, care începuseră să se răspândească şi în alte părţi şi care i-au servit şi lui Coresi ca material iniţial pentru publicaţiile sale.* Rapiditatea cu care a lucrat Coresi, exclude posibilitatea ca traducerile sau chiar şi numai transpunerea lor dialectală, să se fi improvizat la repezeală, atunci, când s'au tipărit. Aceste traduceri nu puteau fi decât rezultatul unei munci îndelungate şi migăloase, iar în această ipoteză, plăsmuitorii n'au putut fi decât vechii preoţi ai bisericii Sf. Nicolae din Braşov [1]).

Sunt prea categorice afirmaţiile cuprinse în epilogurile şi predosloviile tipăriturilor româneşti coresiene, care atribue lui Coresi nu numai opera de tipăritor, ci în bună parte şi opera de traducător al textelor româneşti. Aceste afirmaţii, interpretate just şi real şi nu ad litteram, exprimă, fără îndoială, o bună doză de adevăr. Coresi a avut un rol important, dar nu la traducerea, ci numai la redactarea definitivă a textelor româneşti, tipărite la Braşov în secolul al XVI-lea. Această operaţie era opera comună a lui Coresi şi a colaboratorilor săi, preoţii contimporani ai Braşovului, care cunoşteau şi au pus la dispoziţia lui Coresi vechile traduceri româneşti, păstrate la biserica Sf. Nicolae. Pe doi dintre colaboratorii săi îi cunoaştem şi cu numele pe *popa Iane* şi pe *popa Mihai,* menţionaţi în predoslovia cazaniei ortodoxe (1580—1581), în urma lui Coresi. Despre Coresi, menţionat în frunte, se subliniază anume,

[1]) Nicolae Sulică, o. c., pg. 24.

că el era „meșterul învățat", în opera de tălmăcire din sârbește în românește [1]).

Care a putut fi rolul propziu zis, pe care l-a îndeplinit Coresi în opera de revizuire a vechilor traduceri românești, care se găseau la Brașov? Coresi, diaconul venit dela mitropolia din Târgoviște și cunoscătorul desăvârșit al graiului muntenesc, pe care se sileau să-l încetățenească și preoții Brașovului în actele și operele lor scrise, a avut între acești colaboratori literari ai săi, rolul de *„arbiter elegantiae"*. El a avut misiunea de a-și spune ultimul cuvânt, de a da ultima îmbunătățire stilistică a limbei românești, în care se înfățișa acum cuvântul lui Dumnezeu și care numai prin calități literare se putea impune Românilor de pretutindenea. In sensul acesta, era firesc ca *„meșterul învățat"*, să fie în prima linie Coresi și nu colaboratorii săi. Era un rol important, care justifică înalta conștiință de sine, cu care vorbește Coresi în opera sa, ca și înalta încredere pe care i-au acordat-o, atât colaboratorii săi, cât și editorii tipăriturilor sale. Pentrucă Coresi aducea două note de incontestabilă superioritate: stăpânirea desăvârșită a artei tipografice și cunoașterea perfectă a acelui admirabil graiu românesc, care nu putea fi decât darul unui cărturar român, care se născuse și trăise în contact direct cu societatea înaltă a Țării Românești.

Reconstituirea faptelor, care au precedat epoca primelor tipărituri românești, legate de numele diaconului Coresi, arată îndeajuns marele rol, pe care l-au avut vechii preoți ai Brașovului în pregătirea acelei limbi literare românești, care, grație colaborării literare și activității tipografice a diaconului Coresi, avea să transforme întâia oară și pentru totdeauna limba românească, într'un instrument de înțelegere și de unificare culturală pentru Românii de pretutindenea. Această importantă operă de culturalizare și unificare a neamului, au putut-o îndeplini vechii preoți ai Brașovului, numai grație activității lor de translatori ai cetății. Dela opera de traducători ai textelor profane slavone, era numai un pas până la opera de traducători ai textelor bisericești, sau cel puțin, de transformatori ai vechilor traduceri românești, efectuate în alte regiuni, care —

[1]) „Noi o deadem lui Coresi, ce era meșter învățat întracest lucru, de o scoase den cartea sârbească, pre limba românească, împreună și cu preoții dela besearica Scheilor, de lângă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihai".

turnate într'o formă literară mai aleasă, — aveau să vadă mai târziu prin Coresi lumina tiparului. Ei au meritul de a fi ridicat întâia oară dialectul muntenesc la rangul de instrument literar și de a fi pregătit, prin opera lor de transformare sau traducere, acel mănunchiu de texte liturgice românești, pe care le-a putut utiliza cu atâta înlesnire și Coresi, când i s'a dat din partea protestanților însărcinarea de a le răspândi și populariza prin tipar. Coresi are meritul de a fi completat și de a fi dat, — sub raport lecsical și stilistic, — forma definitivă operei literare de mai înainte a preoților brașoveni și de a fi asigurat, cu ajutorul artei tipografice, răspândirea și generalizarea graiului muntenesc, ca dialect literar.

V.

Ceeace apropia pe vechii preoți ai Brașovului de clasa înaltă a Țării Românești, voievozi și boierime, era nu numai contactul lor oficial, ca agenți diplomatici și curieri ai Sașilor brașoveni. Roiurile de pribegi (refugiați politici), pe care îi găsim la Brașov, încă din vremea lui Mircea-cel-Bătrân, au stabilit între populația românească a Brașovului și mai ales, între cărturarii ei și între pribegi, legături de intimitate, care nu se uitau.

Laiotă Basarab (1473—1477), care fusese pribeag la Brașov, îl cerea cu multă insistență pe popa *Costea* dela Sașii brașoveni, pe care îi ruga să-l petreacă cu cinste, pentrucă dorea să-l răsplătească, așezându-l la o biserică din apropierea sa, pentru multe servicii pe care i le făcuse (I. Bogdan, Relațiile Țării Românești cu Brașovul, pag. 123 și 334—345). Iar *Vlad-Vodă Călugărul* (1482—1495), care încă se adăpostise la Brașov și avea să fie primul ctitor al bisericii Sf. Nicolae, din Brașov, de asemenea chema la sine pe popa *Coman* pe care ținea să-l răsplătească, dimpreună cu *Radu*, un alt Român din cartierul Scheilor, pentrucă îi făcuseră „mult bine", când era „în nevoie", și-i salvaseră chiar vieața. (I. Bogdan, o. c., pg. 277—278).

Contactul zilnic între Românii brașoveni și între acești pribegi, la care se adăuga și mulțimea de comercianți munteni, care frecventau târgurile Brașovului, a contribuit de asemenea, la creearea acelei atmosfere de solidaritate spirituală, care trebuia să se manifeste, mai ales, în popularizarea graiului muntenesc între cărturarii români ai Brașovului.

Braşovul a fost în toate vremurile un puternic centru, nu numai economic, ci şi cultural, care atrăgea la învăţătură o mulţime de ucenici, nu numai din Transilvania şi Ungaria, ci şi din cele două principate româneşti. Voievozii noştri, ca şi particularii, se foloseau nu numai de produsele industriale şi comerciale ale Braşovului, ci şi de diferiţi specialişti (medici, industraşi, etc.), pe care îi cereau în caz de nevoie. Cunoaştem, chiar cazuri când s'au trimis, din cele două principate, tineri, care să se specializeze în diferite meşteşuguri şi învăţături. Aşa, de exemplu, se ştie că un croitor dela Roman, cu numele Ioan, îşi dăduse în 1436 un copil la Braşov, ca să înveţe meşteşugul de bărbier, la maestrul Petru, care, după obiceiul epocii, putea fi şi frizer, dar tot atât de bine putea fi chirurg sau medic. Din cauza conflictului, care s'a ivit între croitorul dela Roman şi frizerul dela Braşov, a fost nevoie chiar de intervenţia domnului, care cerea Braşovenilor să facă dreptate supusului său. (C. Giurescu, Istoria Românilor, III, 2, pg. 545).

Alexandru Lăpuşneanu, a cărui cruzime a fost exagerată de cronicari, se ştie că a fost un mare iubitor de artă şi învăţătură. Ctitor şi sprijinitor al mai multor biserici şi mănăstiri din ţară şi străinătate, Lăpuşneanu a organizat şi o bună şcoală de muzică bisericească (psaltihie grecească şi sârbească), pentru care voievodul nu pregeta să facă o vie propagandă şi în afară de hotarele ţării sale. (N. Iorga, Istoria învăţământului românesc, pg. 16—17). El se interesa şi de o tipografie, la cunoscuţii săi din Liov, iar la data de 5 şi 6 Martie 1558, cetim în socotelile Braşovului (Hurmuzachi, XI, pg. 798), că un sol moldovean, urmat imediat de un al doilea, a sosit la Braşov, aducând câţiva tineri, ca să înveţe diferite meşteşuguri [1]).

La data de 26 August, acelaşi an (1558), soseşte la Braşov, pitarul lui Alexandru-Vodă, aducând cu sine două femei, care să înveţe meseria de a coace ranzele [2]).

Cei trei sute de tineri, originari din Braşov şi Ţara Bârsei, risipiţi prin diferitele târguri ale Ţării Româneşti, care au

---

[1]) Adduxit quidam Moldaviensis aliquod adolescentes, qui artificia addiscerent... (6 Martie), Hac die venit quidam alius legatus Moldaviensis causa adolscentium predictorum.

[2]) Venit Pythar, familiaris Alexandri Waywode, adducens duas mulieres, que pinsere similos addiscere habebant. .

fost arşi de vii de către *Vlad-Ţepeş*, la începutul anului 1459, sub pretext de spionaj, — *după o cronică turcească, ar fi fost trimişi* în Ţara Românească, la studii".

Kiamil Paşa, fost mare vizir, autorul celei mai citite istorii politice a Turciei „Tarikh-i Siyasi-i Devlet-i aliyye-i osmanisyye, Stambul, 1327—1909, vol. I, pg. 94), vorbind despre cruzimile lui Vlad-Ţepeş, spune: „Pe cei patru sute de studenţi, trimişi din Ungaria şi din Ardeal (în Muntenia), pentru a învăţa limba, (Vlad-Ţepeş) i-a nimicit pe toţi la un loc, arzându-i în foc [1]).

Rămâne să se stabilească ce este adevărat din această informaţie turcească, care, dacă s'ar putea verifica, ar arunca o lumină interesantă asupra situaţiei culturale din acea epocă a Ţării-Româneşti.

Ştirea uciderii celor trei sute de tineri braşoveni, dată de cronicarii turci, o confirmă şi pretendentul Dan-Vodă, într'o scrisoare a sa către Braşoveni, datată din Feldioara, 2 Aprilie 1459, în care se spune că Vlad-Ţepeş a tras în ţeapă pe negustorii şi informatorii („nuncios"), care trecuseră în timp de pace în Ţara-Românească, ca să-şi câştige pâinea. In continuare, Dan-Vodă, spune: „Singulos mercatores et invenes, qui pro *ydeomate adipiscendo*, in prefata terra transalpina constituti fuissent, numero trecentos vel plures, igne combussisset, suos autern homines in dicta civitate existentes ad propria vocasset [2]).

Cei trei sute de tineri din Braşov şi Ţara Bârsei, de care se vorbeşte aici, că au fost traşi în ţeapă sau arşi, au fost prinşi în Târgovişte şi celelalte târguri ale Ţării Româneşti.

Expresia *„idiomate adipiscendo"*, ar putea confirma informaţia cronicarilor turci, că trei sute de tineri ar fi trecut în Muntenia, cu intenţia „să înveţe limba". D-l N. Iorga, însă, dă acestei expresii interpretarea: „a lua limbă" (a aduna ştiri), precum se zicea în vechea limbă românească pentru luarea de informaţii. In cazul acesta, expresia latină din scrisoarea lui Dan-Vodă, nu era decât o declarare (traducerea textuală) a expresiei româneşti. Astfel, cei trei sute de tineri, trimeşi în Ţara-

---

[1]) Andrei Antalffy: Câteva însemnări scurte, în Revista istorică, 1934, Nr. 7—9.

[2]) Hurmuzachi XV, partea I, pag. 50—51.

Românească, au fost sacrificaţi cu atâta cruzime, pentru serviciile de spionaj, pe care le făceau pentru Saşii braşoveni. In acest caz, tinerii sacrificaţi trebuiau să cunoască bine limba ţării şi, în consecinţă, trebue să admitem, că erau Români din Braşov şi Ţara--Bârsei.

Cazurile înşirate, — afară de cazul din epoca lui Vlad-Ţepeş, care este problematic, — dovedesc că între Braşoveni şi cele două principate româneşti au existat încă din vechime nu numai relaţii politice şi economice, ci şi o colaborare culturală. In special, cazul lui Alexandru Lăpuşneanu, care datează tocmai din epoca în care şi-a început Coresi activitatea tipografică la Braşov, ilustrează îndeajuns relaţiile de colaborare prietenească între cele două ţări româneşti şi între Braşov, — în care se încadrează în mod logic şi stabilirea şi activitatea lui Coresi la Braşov.

NICOLAE SULICA

„LA GIOCOSA"

— O şcoală a voioşiei şi credinţei la începutul secolului al XV-lea —

Astăzi, când se teoretizează atât de mult asupra integralismului pedagogic, precum şi asupra unei şcoli, care să facă din copil, din elev, un om de aplicaţiuni practice, iar nu un speculativ, un visător ce cade înfrânt când dă piept cu realitatea, este bine să ne afundăm puţin în trecut, în istoria culturii omeneşti, unde se pot găsi figuri şi tipuri de şcoli, organizaţiuni, nu cu pretenţii de a scrie volume întregi de teorii, ci creatoare de curente de vieaţă sănătoasă, bazată pe realităţi şi isvorită din însăşi trăirea şi realizarea ei.

Găsim astfel înfăptuiri care ne luminează drumuri în vieaţă mai mult decât o teorie. Sociologul Emile Durkheim are multă dreptate când ia istoria ca bază în opera sa de educaţie. El arată că la diferite epoci au existat diferite feluri de educaţie, corespunzătoare nevoilor acelor timpuri. In fiecare epocă este un „tip regulator al educaţiei", care-i „produsul vieţii în comun, pe ale cărei necesităţi le exprimă". In educaţie, spune el, trebue pornit dela studiul întregii realităţi sociale: religie, politică, naţiune, ştiinţă, industrie, etc... Studiul deci, al epocilor trecute este de un real folos pentru prezent.

Dar, pornind dela studiul întregii realităţi sociale, asta nu înseamnă să ne reţinem numai asupra simplelor teoretizări, ci să adâncim realitatea prin propria noastră activitate. Omul trebue să ia parte proprie la clădirea societăţii umane, cum ar spune Paul Natorp, care cere o comunitate a voinţelor, întrucât „ridicarea la comunitate este lărgirea individualităţii".

Faţă de individualismul, negaţia, oboseala şi scepticismul dela sfârşitul sec. al XIX-lea, omul speriat de singurătatea în care căzuse, caută mângâiere în sistemul de vieaţă colectivă, adus de sec. al XX-lea. După cum precizează teologul rus Nicolae Berdiaeff, în cartea sa, „Noul ev mediu", omul, pentru a ieşi din criza de vieaţă caracterizată prin acel „Nihil admirari",

prin distrugerea centrului spiritual al vieţii, care este religia, Dumnezeu, şi a scăpa de barbarizare, un fel de cangrenă ce a început să prindă întreg organismul social, aleargă să se regăsească pe el însuşi. De aceea, aşteaptă parcă ceva, pe cineva, un mânuitor. De aici, atâtea şi atâtea curente în educaţie, atâţia conducători de popoare.

In sărăcia sa sufletească, omul îşi caută împlinirea tuturor lipsurilor, îşi caută un echilibru.

Şi acest echilibru cum ar putea să vină dacă nu printr'o integrală revizuire a fiinţei omeneşti şi „punerea în valoare a tuturor energiilor spirituale, printr'un armonios acord între corp, inimă şi minte, realizându-se acea mult dorită „umanitas". Cum, însă echilibrarea aceasta nu se poate înfăptui fără puternicul centru spiritual care-i credinţa, trebue creată acea „humanitas christiana", adică, fiinţa omenească să fie în aşa fel plăsmuită, formată, încât să-şi desfăşoare activitatea drept realizare a Divinului".

Acest nou curent de vieaţă trăită integral, educaţia totalitară, nu este ceva nou.

Il găsim aplicat, nu teoretizat, acum cinci sute de ani de acel pedagog al Renaşterii, Vittorino da Feltre, zis pe numele său adevărat, Vittore dai Rombaldoni.

A stăruit asupra acestui pedagog, cu o competinţă deosebită, d-l Prof. Alex. Marcu, în lucrarea sa: Vittorino da Feltre, Un pedagog al Renaşterii, Buc. 1937. Stăruim încă asupra şcolii acestui pedagog, întrucât relizările lui nu sunt de natură teoretică, abstractă, ci de ordin practic. Vieaţa însăşi, trăită. Şcoala lui, mica şi restrânsa lui şcoală era vieaţă, voioşie, sănătate.

Cunoştinţele erau pe loc aplicate, însă aplicate cu profesorul în frunte. El însuşi era un exemplu.

De aceea, dela Vittorino da Feltre nu a rămas nimic scris. Şi-a ars chiar şi versurile făcute în tinereţe.

Ce a rămas atunci dela el?

Cel care doreşte să fie şi un bun educator găseşte în şcoala lui da Feltre, în loc de programe peste programe, care mai de care mai încărcate şi încurcate, sau o metodă bine fixată în studii şi teorii şi rămasă acolo, un suflet de animator, iubire faţă de copii, devotament, muncă şi credinţă. El însuşi era exemplu.

Fiu de notar din Feltre, Vittorino, pentru a-şi putea termina studiile, făcea pe acel „Magister puerorum", preparator al copiilor de nobili. Stăpânit de o adevărată „cupiditas discendi", caută să stăpânească toate disciplinele, pătrunzând până şi pe sfinţii Părinţi ai bisericii orientale şi apusene.

Urmând exemplul maestrului său, iar mai apoi colegul său, Guarino Veronese, stăruie întru împăcarea creştinismului cu

antichitatea. Urmărea cu ardoare să poată deveni un îndrumător, un educator, însă, prin studii cât de ample și aprofundate, fără să țină la titluri, pe care le și ura.

In acest fel, începe a deveni cunoscut. Iată că i se și realizează visul de a-și putea întemeia o școală, la începutul sec. al XV-lea, după gustul și pregătirea ce o avea.

Luăm ghid și temeiu în expunere, însăși lucrarea d-lui prof. Alex. Marcu.

Gianfrancesco Gonzaga, seniorul din Montova, dorind să întemeieze la curtea lui o școală a Renașterii, așa cum erau în alte părți, ca cea dela Veneția, Urbino, Florența, etc...., începe a căuta un „magister puerorum".

Unde putea acest senior să se informeze asupra alegerii unui pedagog cu vază, dacă nu la profesorii din timpul său!

Atunci, un renumit profesor din Renaștere, Guarino Guarini îi recomandă cu multă căldură pe Vittorino da Feltre: „Ia-l, îi scrie Guarini lui Gianfrancesco Gonzaga, crede-mă pe mine, ia-l pe el (Vittorino), drept călăuză în școala vieții și a înțelepciunii; imităi exemplul. Căci, sunt eu răspunzător, va fi pentru tine ceea ce a fost, după Homer, pasărea Phoenix pentru Achile; neîntrecut maestru în arta de-a vorbi frumos, dar și de a face fapte asemenea".

Și, ca să ne dăm seama dela început de ceea ce a putut fi Vittorino da Feltre pentru noua școală dela Montova, iată ce răspunde el marchizului Gonzaga, când este întrebat dacă acceptă noul său post: „Primesc, numai cu condiția să nu-mi ceri nimic care ar putea să fie nedemn de unul dintre noi; îmi voiu îndeplini datoria acolo, atâta vreme cât moravurile și virtutea dumitale vor fi lăudate". Prin 1423, Vittorino da Feltre, este pedagog la Montova. Avea de făcut educația și a instrui în primul rând pe cei șase copii ai marchizului, dintre care Alexandru Gonzaga, sau frumoasa Cecilia Gonzaga, s'au impus ca cei mai buni elevi.

Asigurat că-și va putea face datoria așa cum dorea el, a pornit la întemeierea unei școli, care să le întreacă pe toate și sub cea mai sugestivă deviză, deviza vieții sale însăși: „Cupidas discendi".

Montova ajunge într'adevăr, centru de mare vază, o școală nouă, către care aleargă tineri din toate părțile.

Vittorino da Feltre aplică aci cele mai noi concepții pedagogice. De altfel, chiar noul nume dat de el școlii, ne indică aceasta. Școala se numește: „La Giocosa", casa voioșiei, a vieții, a jocului, iar nu vechea „La Gioiosa", ceea ce înseamnă desfătare.

Se creează o școală activă. Se introduce în vieață școlarilor: distincție, sobrietate, lumină, voioșie, bună dispoziție și munca rațional organizată. Se urmărește „desvoltarea armo-

nioasă a tuturor facultăților umane". Este educația integrală în deplina accepțiune a cuvântului, cunoscută în Renaștere sub acel termen de „Umanitas", adică acord armonios între corp, inimă și minte.

Omul măsurat, modest, tăcut, dar entusiast, „di natura che pareva che sempre ridesse...", acest Vittorino da Feltre, sănătos, impunător fizicește și cu o pregătire științifică profundă, era cel mai indicat pentru deschiderea școalei dela Montova, unde vor fi pregătiți viitori cardinali, episcopi, seniori, condottieri, etc.

Urmărea realizarea unui corp sănătos printr'o rațională educație fizică. Exerciții și vieață dusă în aer liber, pentru a grație în mișcări, alergări, înnot, pescuit, scrimă, călărie, tragere cu arcul (astăzi tirul), dans, aruncări cu sulița, lupte simulate, vocea moderată, etc. Toate acestea însă, fără a strica echilibrul între educația intelectuală și cea fizică.

Excursiile erau din plin încurajate.

Se urmărea ca învățământul să fie făcut cu plăcere; jocul avea mare rol în instruirea copilului. Căuta să aducă la îndeplinire acel principiu de formare a omului: „Maxim de expresii de vieață formală, alături de un maxim de bogăție în privința conținutului sufletesc". Mai mult: Vittorino vine cu directive pedagogice de o deosebită valoare:

a) educația intelectuală, morală-religioasă și fizică să se facă în comun;

b) egalitatea sexelor în ceea ce privește educația;

c) cunoașterea individualității. Adesea spunea el: „Nu toți suntem buni pentru orice".

In acest sens, urmărea și observa cu toată atenția pe fiecare elev, începând „dela supravegherea respirației la lectura cu glas tare, până la găsirea notei potrivite în exercițiile de vorbire în public". In școala lui se oglindește școala formativă pentru care se luptă atâta pedagogia modernă. Dar partea cea mai mare de merit a acestui întemeietor de școală nouă, la începutul sec. al XV-lea, este preocuparea de a forma caractere. Și nu înțelegea caracter, fără să aibă ca temeiu o puternică educație morală-religioasă.

Aceasta cu atât mai mult are importanță, cu cât ne gândim că specialitatea acestui pedagog o formau matematicile și l. latină.

Tindea școala dela Montova „să creeze caractere tari de buni credincioși, care să poată rezista răspândirii corupției și să întărească deopotrivă credința, care pentru Vittorino era singura călăuză în vieață".

Clasicii erau așa dar comentați, studiați în spiritul Sfinților Părinți. In plină epocă de ateism, Vittorino citea cu șco-

larii lui liturghiile, ţinea posturile, la masă, pe care o lua cu şcolarii, se spunea rugăciunea la început şi la sfârşit, mergea la biserică şi se împărtăşea odată pe lună. Toate aceste exerciţii de vieaţă religioasă trebuiau trăite în mod real. Ca urmare, se ducea o vieaţă lipsită de lux, masa era sobră, tocmai acum în vremea banchetelor şi se citea la masă din clasici sau cărţi sfinte. Astfel, Vittorino este creatorul acelei „Humanitas christiana".

Nu lipseau dela această şcoală nici dexterităţile, ca muzica, desenul, sportul şi jocurile supravegheate. Recreaţia se făcea în aer liber, sub supravegherea educatorului.

Iată, aşa dar, o şcoală dela începutul sec. al XV-lea, care poate să fie luată ca model chiar astăzi, în sec. al XX-lea. Prin învăţământul de atunci, Trium, Quadrivium şi Filosofia, precum şi prin procedeul enciclopedic al vremii, se urmărea pregătirea omului pornind dela muzică până la arta fortificaţiei, adică desvoltarea integrală sufletească, personalitatea, „umanitas", fapt pentru care pedagogia zilelor noastre se luptă din greu întru realizarea personalităţii umane.

Faţă de toate preocupările atât de actuale ale şcoalei dela curtea din Montova, noi am mai putea adăuga educaţia naţional-patriotică. Este o latură nouă a formării tineretului, care implică şi pregătire, şi devotament, dar mai presus de toate, mult suflet naţional. Şi a fi un demn fiu al ţării tale, ţi se impune carte, muncă neprecupeţită pe linia însuşirilor ce-ţi sunt date şi totală integrare în duhul colectiv al' etnicităţii, adică păstrarea cu sfinţenie a specificului naţional: credinţă, limbă, tradiţie, obiceiu, aspiraţiuni, pământ, cer, vieaţă.

Vedem deci, cum „Casa Giocosa", cu picturi pe pereţi, luate din vieaţă, cu grădini de lucru şi alee, trăia într'o adevărată atmosferă de moralitate şi pietate creştină, „Per l'amore di Dio", cum spunea da Feltre. Pe lângă copiii marchizului, acest iniţiator de şcoală nouă mai strânge încă vreo 80 de copii săraci pentru a-i educa.

Programul în această şcoală era un program de vieaţă, însuşi programul dus de el. Dimineaţa citea cărţi sfinte, apoi, aplicativ, mergea la biserică.

După partea de program religios, începeau studiile.

Nu era pierdută din vedere buna dispoziţie a elevilor. Drept aceea, după cum arată d-l Prof. C. Narly în lucrarea sa, „Istoria pedagogiei", vol. I, că spune un elev al lui Vittorino, anume Prendilaqua, „la nimic nu era mai atent educatorul nostru decât să-i învioreze (pe elevi) prin exerciţii corporale zilnice, ca făcându-se mai sănătoşi, să se întoarcă şi la studii mai vioi, după acea pauză de lucru".

Autorii preferaţi în şcoală, erau: Tit Liviu, Salust, Cezar, Plutarch, Homer, Demostene, Xenofon, Cicero, Pindar; apoi Părinţii bisericeşti, Fericitul Augustin, Ion Hrisostomul etc.

Se urmărea în această şcoală a studiului prin voioşie, individualizarea învăţământului şi selecţionarea elementelor.

Tot Prendilaqua ne spune că Vittorino asemăna natura omenească cu pământul; mai potrivit într'o parte pentru nutreţ sau turme, în alta pentru viţă şi cereale; niciuna dintre aceste părţi, dacă se cultivă, nu este infructuoasă în felul său. Aşa dar, fiecare, după cum l-a făcut natura pentru o anumită ocupaţie, va fi ţinut de preceptor totuşi să se exerciteze în ea. Pe cei mai slabi la învăţătură nu-i va părăsi, punându-i la lucrări mai uşoare, ca niciunul dintre elevi să nu fie lipsit de libertatea şi grija preceptorului".

Iată vieaţa şi preţuirea omului, în ce are fiecare ca bun. Şi căuta să ajungă la această selecţionare, prin muncă. „Lucraţi fiii mei, spunea el, învăţaţi-vă cu munca toţi acei ce vă bucuraţi de vieaţă omenească, căci nimic nu este de mai mare folos spre împodobirea şi suportarea vieţii. Multe greutăţi ne aşteaptă, care dacă vor veni, veţi fi mai pregătiţi a le suporta pe fiecare. Sau dacă vă e ruşine, ascultaţi pe concetăţeanul nostru (Virgiliu): Labor omnia vincit improbus, et duris urgens in rebus egestas".

Nu era înlăturată emulaţia prin premii şi laude, ca şi la nevoie pedepsele cele mai aspre. Adesea pe cei leneşi îi punea să înveţe, în timp ce elevii buni se jucau. Era în această şcoală o atmosferă de „necontenită supraveghere, dar în modul cel mai familiar şi mai puţin umilitor". (C. Narly. Ist. Ped. p. 222 şi urm. Vol. I. Cernăuţi, 1935).

Insuşi conducătorul şcoalei, da Feltre, era şi un sportsman, un călăreţ de frunte, dansator şi scrimeur. Fie vara, fie iarna, umbla îmbrăcat la fel. Vieaţa şi-a dus-o într'o castitate de monah, fără să rostească vreun cuvânt injurios. (J. Burckhardt: Istoria Renaşterii). „Da însemnătate vieţii exterioare, drept mijloc de însufleţire a activităţii intelectuale, urmărind a pune în mişcare, în integritatea sa, Omul şi a distinge în agilitatea corpului expresia spiritualităţii sale". (Alex. Marcu: Vittorino da Feltre. Buc. 1937).

Moare la vârsta de 70 ani, la şcoala sa, pe care a creat-o din iubirea mare ce o avea faţă de copii.

Iată o şcoală dela începutul sec. al XV-lea, care a creat acea atmosferă de trăire sănătoasă a vieţii. Munca în această şcoală era dusă în bună dispoziţie, la înaltă temperatură morală şi religioasă, într'un adevărat cult al muncii, dând în acelaşi timp locul de conducere ce se cuvine spiritului.

Corp bine şi raţional îngrijit, spirit temeinic format prin studii aprofundate, aplicaţii sănătoase în vieaţa de toate zilele, exemplu, mare exemplu din partea educatorului.

Casa „Giocosa" a lui Vittorino da Feltre a rămas pentru noi astăzi un simbol, simbolul inspirator al adevăratei şcoli.

N. VLADULESCU

Cronica Ideilor

FILOSOFIA NUMĂRULUI[1])

Noţiunea de număr pune în discuţiune o sumă de probleme dificile.

Astăzi, problema fundamentală este reconstruirea logică a aritmeticii prin procedee formale. D. René Poirier constată dela început că axiomaticienii au procedat pripit, plecând dela un schematism logic absolut şi rigid, care este departe de a reda toate nuanţele activităţii logice. S'a ajuns, din această pricină, la rezultate uneori paradoxale, alteori, lipsite de orice semnificaţie.

Autorul le menţionează în introducere: problema psihologică a conceptului de număr, formarea numărului concret, problemele tehnice ale numărului abstract, asciomatizarea aritmeticii, epistemologia aritmeticii. Fără a avea pretenţia să epuizeze aceste chestiuni, d-sa îşi propune să examineze critic câteva din ele.

Pentru a ajunge la o perspectivă clarificatoare, primul capitol este închinat studiului gâdirii logice. După definiţia: „orice gândire logică este algoritmică şi consistă în a construi, după anumite legi, propoziţiuni formale" (pag. 13), autorul analizează structura algoritmului şi a normelor operatorii. Dificultatea principală este transpunerea pe plan formal a noţiunilor de „adevărat", „fals" şi „negaţie". D. R. Poirer insistă şi, pe drept cuvânt, că „pentru a reprezenta adevărul experimental au fost făcute conceptele şi principiile logice" (pag. 36). Traduse algoritmic, aceste categorii logice nu-şi mai pot păstra însuşirile fundamentale pe care le au în logica clasică. Proprietăţile formale ale semnelor: V (adevărat), F (fals) şi — (negaţie) nu corespund cu sensurile psihologice ale adevărului, falsităţii şi negaţiei.

Analizând principiile tradiţionale ale logicii: identitatea, contradicţia şi terţul exclus, autorul ajunge la aceeaşi concluzie şi anume că ele se verifică numai în universul fizic, că, în domeniul

[1]) René Poirier: *Le Nombre* (Alcan, Paris).

intrinsec al logicei simbolice, aceste norme sunt arbitrare. De aceea „adevărul și falsul, în afara universului fizic, sunt pseudoconcepte" (pag. 50). De asemenea, normele implicației logice nu se aplică întocmai realității fizice. Deși adevărul fizic se transmite prin implicație logică, reciproca nu este adevărată: o înlănțuire experimentală nu ne îngădue să afirmăm o implicație logică. Ori, din punct de vedere pur operatoriu, stabilirea coexistenței atrage după sine implicația.

Formalizarea logicii prin expresie formală sau prin reducere formală duce la sofisme, fiindcă există nuanțe ireductibile ale gândirii care nu pot fi redate în logica propozițiunilor și fiindcă universul judecății obișnuite corespunde structurii lumii fizice și apare astfel artificial față de logica generală operatorie. Dacă totuși procedeele formale continuă să fie cultivate, aceasta se datorește faptului că „există prejudecăți logistice, pe care nu prea le analizăm, după cum există prejudecăți scolastice sau dogmatice încorporate în însuși linbajul pe care-l primim...." (pag. 63.).

Trecând la studiul numărului, d. R. Poirier distinge dela început trei tipuri: 1) numărul concret, aparținând ansamblelor empirice, 2) numărul abstract, obiectul simbolic al aritmeticei pure și 3) numărul operatoriu, simbol de înălțime. Numai ultimile două tipuri interesează aici. După ce stabilește relația fundamentală de echivalență a numărului abstract cu numărul operatoriu, în sensul că aceste două simboluri se pot substitui reciproc, autorul atacă problema esențială a filosofiei matematice: care este rolul intuiției în gândirea aritmetică. Teoriile intuiționiste suferă de nebulozitatea în care plutește însăși noțiunea de intuiție. Pe de altă parte, concepțiile formaliste, axiomatice nu pot justifica corespondența fundamentală dintre simbolic și operatoriu. Această corespondență, care constitue cheia de boltă a gândirii aritmetice, îl îndrumează pe autor către intuiționism. „Intreaga sa desvoltare (a gândirii aritmetice) este legată de schimbul numărului simbol cu numărul operatoriu, după cum desvoltarea logicii propozițiunilor este legată de schimbul implicației—simbol cu implicația operatoare. Acest schimb este legat de faptul intuitiv al unui șir linear de unități concrete... Această intuiție nu este specific aritmetică; ea este implicată în gândirea logică, în repetiția indefinită și ordonată a operațiunilor și definițiilor" (pag. 100). „Ca și logica formală, aritmetica este în esență organizarea unei experiențe simbolice și se sprijină pe două feluri de intuiții ireductibile; acelea care corespund construirii experiențelor (definițiile noțiunilor și judecăților), acelea care corespund constatării rezultatelor" (pag. 171).

Sunt cercetate apoi câteva chestiuni mai speciale: definiția axiomatică a numărului, necontradicția aritmeticii, caracterul

complet al aritmeticii numerelor naturale, independența și necesitatea axiomelor aritmeticii.

Extensiunile noțiunii de număr au ridicat noi probleme. Numerele negative, fracționare, iraționale, imaginare, algebrice și transcendente trebuesc adaptate, pe cât posibil, la sensurile operațiunilor elementare. Alte probleme, nu mai puțin delicate, sunt: legitimarea acestor extensiuni (prin metoda cuplelor, a congruențelor și a claselor) și extinderea mai departe a numărului (numere infinite și transfinite).

Concluziile autorului depășesc cadrul restrâns al volumului. Formula îndrăzneață că aritmetica este și ea o știință a naturii, fiindcă spiritualul și sensibilul se întrepătrund pretutindeni, cere precizări suplimentare. De asemenea, atitudinea intuiționistă a autorului mai trebue lămurită.

In ceea ce privește problema epistemologică a numărului, fară s'o epuizeze, d. R. Poirier reușește să ne dea indicații interesante. Idealismul este înlăturat dela început din cauza dificultăților insolubile ale apriorismului. Rezerve sunt formulate și față de realismul, care uneori ajunge la „pseudo-soluții" (pythagorismul), iar alteori alunecă spre teologie. Este atunci finalismul matematic al naturii o pseudo-problemă? D. R. Poirier respinge acest punct de vedere, dar nu ajunge să rezolve chestiunea: „Este chiar posibil, conchide d-sa, ca gândirea omenească să fie fundamental antinomică, prinsă între teza pe care nu o vrea și antiteza pe care nu o înțelege, între două planuri de realitate și de determinare, pe care nu reușește nici să le juxtapună, nici să le suprapună. Idealismul matematic ar rămâne, chiar în acest caz, dacă nu ca o doctrină definită, cel puțin ca o intenție esențială" (pag. 182). Soluția este inacceptabilă, deoarece transpune în mod dogmatic, pe planul teoriei cunoașterii, provizoratul gândirii contemporane. Și doar la un moment dat autorul este numai la un pas de o soluție mult mai profundă: „Ne întrebăm într'adevăr, în mod obișnuit, de ce natura se supune conceptelor, legilor. unei scheme intelectuale considerate ca existând în mod natural? Dar împrejurările fizice care permit adaptarea sunt înseși acelea care permit să se construiască schema..." (pag. 177).

Cum remarcă însuși autorul, dimensiunile impuse ale cărții l-au silit să reducă numărul și amploarea problemelor — de altfel ni se promite un studiu mai desvoltat — și deaceea unele idei sunt numai schițate. Cu toate acestea, volumul d-lui Poirier ne aduce o prețioasă contribuție la problemele logisticii și aritmeticii. Pe lângă alte chestiuni de detaliu, două idei fundamentale sunt pregnate cu forță și judiciozitate: heterogeneitatea dintre categoriile logicii reflexive și acelea ale logicii simbolice și cores-

pondența dintre numărul abstract și numărul operatoriu ca fundament al aritmeticii.

„Le nombre" constitue o sinteză a problematicii numărului care era necesară. Este o călăuză pentru acei care vor să se orienteze în gândirea logico-matematică contemporană cu atât mai folositoare, cu cât punctul de vedere critic, așa de necesar în acest domeniu obscur, nu este niciun moment părăsit.

NOUA FIZICĂ ŞI QUANTELE [1])

D. Louis de Broglie, a cărui contribuție hotărîtoare la progresul fizicii moderne a fost distinsă cu premiul Nobel, ne oferă o expunere completă a noilor teorii fizice. Dacă volumul *Matière et Lumière* era o colecție a numeroaselor articole publicate de autor în acest domeniu, care ne prezentau, rând pe rând, diferite aspecte ale fizicii contemporane, cartea de față ne înfățișează în mod evolutiv și sistematic trecerea dela fizica clasică la fizica nouă și principalele încercări de sinteză ale acesteia.

Volumul începe cu o expunere generală a caracterelor mecanicii și fizicii clasice și a atomismului, care este concepția de bază a acestei științe. Urmează prima revoluție: aceea provocată de teoria relativității. Infățișarea acesteia este necesară, deoarece „relativitatea și quanta sunt cei doi stâlpi ai fizicii teoretice contemporane..." (pag. 82). Acceptarea teoriei relativității a însemnat un real progres în gândirea fizică, deoarce, pe lângă idelile noi și fecunde pe care le-a încetățenit în fizică, ea a obișnuit pe fizician să privească critic principiile de bază ale științii și să-și modeleze spiritul după aspectele complexe ale realității.

Totuși, deosebirea dintre fizica relativistă și cea prerelativistă este mai puțin esențială decât s'ar părea la prima vedere. Căci, deși relativismul a transformat noțiunile obișnuite de spațiu și timp, cu toate acestea, alături de fizica clasică, el admite că fenomenele fizice pot fi reprezentate într'un cadru spațio-temporal bine definit. Ori, tocmai în acest punct concepțiile quantice introduc o perspectivă cu totul nouă, capabilă să răstoarne toate valorile fizice prequantice. Introducerea quantelor — aceste cu-

---

[1]) Louis de Broglie: *La Physique nouvelle et les quanta* (Flammarion, Paris).

vinte foarte misterioase, despre care însuşi autorul mărturiseşte că, deşi meditează asupra lor de un sfert de veac, nu ştie la drept vorbind „ce se ascunde sub masca ce le acoperă figura" (pag. 5) — a condus pe fizician la relaţiile de incertitudine ale lui Heisenberg. Acestea ne demonstrează imposibilitatea de a cunoaşte simultan localizarea spaţiotemporală şi starea dinamică a unui corpuscul. De aici s'a tras concluzia că trebue să abandonăm determinismul sau cel puţin să-i modificăm sensul, fiindcă teoria quantică nu ne oferă decât legi de probabilitate. Se observă ce urme adânci lasă noţiunea de quantum nu numai în fizică, ci şi în concepţia noastră despre univers. „In istoria lumii intelectuale sunt puţine cutremure care să fie comparabile cu acesta" (pag. 6.).

D. L. de Broglie face apoi istoricul apariţiei quantelor în fizică şi a primelor aplicaţii. Max Plank, studiind în 1900 radiaţiunea neagră, a introdus noţiunea de quantum de energie şi apoi conceptul mai general de quantum de acţiune. In 1905 Einstein, pentru explicarea efectului fotoelectric, a trebuit să facă apel la aceeaşi noţiune şi astfel quantele încep să apară pretutindeni în fizică, drept un simbol al discontinuităţii. Prima sinteză pe această nouă bază a fost făcută de Niels Bohr, care, în 1913, a propus teoria quantică a autorului şi în 1916 principiul de corespondenţă, care permite să se pună de acord teoria quantelor cu teoria electromagnetică a luminii.

Urmează desvoltările postbelice: mecanica ondulatorie a lui L. de Broglie şi Schrödinger şi mecanica quantică a lui Heisenberg. Contribuţia autorului în acest domeniu a fost decisivă. D-l L. de Broglie a transpus dualitatea corpusculundă dela lumină la materie în general, promovând cel dintâiu ideea că această dualitate de aspecte constitue o caracteristică fundamentală a realităţii. „Asociaţia undelor şi corpusculelor apare ca o mare lege a naturii..." (pag. 195). Verificarea experimentală a acestui punct de vedere, prin realizarea difracţiei electronilor în 1927 de către Davisson şi Gerner, a impus atenţiei unanime concepţia brogliană.

Latura cea mai critică a noii mecanici — căci Schrödinger a arătat apoi că mecanica quantică nu este decât o transpoziţie matematică a mecanicii ondulatorii — este interpretarea probabilistă a legilor care o implică. Dar nu mai puţin tulburător este şi faptul că cele două aspecte, de corpuscul şi de undă pe care universul fizic ni le înfăţişează aşa de intim legate, sunt în fond contradictorii. Această situaţie paradoxală a îndrumat pe N. Bohr către o epistemologie curioasă, care, în esenţă, susţine că pentru înţelegerea realităţii trebue să facem apel la „aspecte complimentare", adică aspecte care, pe de o parte, se

contrazic şi, pe de altă parte, se completează. Imaginile pe care le avem despre realitate sunt numai „idealizări", cu alte cuvinte abstracţiuni simplificatoare. Pentru a reda complexitatea realului, poate fi necesar să întrebuinţăm succesiv mai multe „idealizări" pentru descrierea aceluiaşi fenomen. Noţiuni complimentare în acest înţeles sunt cele de corpuscul şi undă, individ, fizic şi sistem, etc.

Autorul ne expune la sfârşit ultimele perfecţionări ale mecanicii: „spinul" electronului şi mecanica ondulatorie a sistemelor.

Cartea d-lui Louis de Broglie va rămâne desigur un document în istoria ştiinţei, fiindcă reprezintă în chipul cel mai fericit stadiul actual de desvoltare a fizicii teoretice. Grija de sintetizare, de clarificare şi de eliminare a algoritmului matematic a fost împinsă la maximum, bineînţeles atât cât e posibil într'un domeniu, în care, astăzi, cuceririle se fac tot atât prin fantezia matematică, cât şi prin metoda experimentală şi unde „aspectele complimentare" se întâlnesc la tot pasul.

Efortul depus pentru înţelegerea noilor perspective în fizică nu e recompensat de contemplarea rezultatelor. La sfârşitul volumului te simţi contrariat şi aceasta desigur nu din vina autorului, a cărui eleganţă şi conciziune în exprimare sunt de cea mai bună calitate. Fără să vrei însă te întorci cu gândul la ştiinţa unui Newton, unui Laplace, unui Maxwell, care era organizată într'un tot aşa de armonios. Va fi fost fizica clasică prea simplificatoare, dar fizica nouă sparge cadrul gândirii raţionale. Şi atunci te întrebi dacă preţul cerut de ea nu e prea mare, dacă triumful quantismului nu e o victorie „a la Pyrrhus"

Oamenii de ştiinţă susţin că experienţa fizică ne sileşte să admitem noţiuni paradoxale. L. de Broglie, după ce constată că quantele sunt noţiuni foarte misterioase, adaugă că „atât timp cât fizicienii au ignorat existenţa quantelor, ei nu puteau înţelege nimic din natura intimă şi profundă a fenomenelor fizice" (pag. 6.). Autorul nu observă însă că de fapt, în modul acesta s'a înlocuit un mister prin alt mister. Credem că se păcătueşte prin dogmatizarea unui provizorat. Nu toate creaţiunile conceptuale ale fizicii teoretice contemporane sunt definitive. Cel puţin tot ce este iraţional în aceste construcţii este fatal să dispară. Am arătat în recenzia cărţii *Matière et Lumière* a aceluiaş autor (*Athenaeum*, IV 4.) cât de şubred este indeterminismul lui Heisenberg.

Este foarte curios că, în veacul nostru, chiar şi oamenii de ştiinţă sunt înclinaţi să accepte iraţionalul. „Ştiinţa contra

ştiinţei" pare să fie ultimul cuvânt al savanţilor. Această tendinţă negativă se integrează desigur în curentul dominant al culturii contemporane, care urmăreşte o răsturnare a valorilor ştiiinţei în folosul unei concepţii finaliste a universului. De aceea trebue să privim cu mult spirit critic orice tendinţă antiscientistă, indiferent dacă punctul ei de plecare este situat în câmpul filosofiei sau în acela al ştiinţei.

PETRE BOTEZATU

Cronica Plastică

EXPOZIŢII DE PICTURA

Odată cu toamna, expoziţiile de pictură încep să-şi deschidă porţile; pictorii se strâng în Capitală, venind de prin meleagurile de pe unde şi-au inspirat motivele. Cei mai mulţi sunt peisagişti, aceasta fiind poate şi influenţa mediului prielnic al plaiurilor româneşti, bogate în privelişti cât se poate de variate şi cu aspecte caracteristice fiecărui anotimp.

In luna Octomvrie, am putut vizita în sala „Universul" expoziţia d-lui I. Papazoglu, care, ne prezintă un număr de 120 de pânze inspirate cam după întreg cuprinsul Ţării, atacând aproape toate genurile: peisage, flori şi chiar capete, observându-se o mare dragoste de muncă.

Sperăm însă ca, cu timpul d-sa să-şi poată însuşi pe lângă cunoştinţele de desen — pe care le aplică bine în peisagii — şi cunoştinţe în ceea ce priveşte perspectiva aeriană.

Vorbind de desenul d-sale, mă refer la perspectiva liniară, la care trebue să alăture perspectiva aeriană fără de care nu se poate face pictură.

Nu cunosc paleta d-lui I. Papazoglu.

Am însă impresia că nu este prea ordonată, ţinând seama de trecerea dela lumină la umbră şi viceversa. Zic aceasta deoarece în pictura d-sale nu se simte o vibraţie, predominând mai mult un ton opac.

Singurul tablou care ar avea însuşirile unei adevărate picturi este peisagiul „Valea Ialpugului", în catalog, Nr. 61, în care predomină frumoase tonuri de gris şi în care vedem susţinute bine ambele perspective.

D-l I. Papazoglu are mult talent şi împreună cu puterea de muncă de care este animat, cu timpul ne face să asistăm la frumoase realizări, conducându-se, bine înţeles, de adevăratele legi ale picturii.

*

* *

In sala „Dalles" expun d-na M. Eleuteriade și d-l N. Grant.

Văzând lucrările d-nei Eleuteriade, am impresia că d-sa are ambiția să se intituleze pictor și deci vrea să facă cu tot dinadinsul pictură dar, câtor legi și reguli trebue să te supui ca să poți îndrăzni să te prenumeri printre adevărații pictori-artiști,

Mai întâiu, d-na Eleuteriade n'are desen și, neavând desen, nu poate să facă pictură.

Chiar dacă d-sa ar fi o coloristă, n'ar avea pe ce să sprijine coloarea d-sale, neposedând desenul; fapt ce se poate constata și din nestabilitatea petelor de culoare ce întrebuințează. D-sa a stat mult în străinătate și a studiat; fapt pe care însă nu-l putem deduce din actuala expoziție.

D-na Eleuteriade ar avea multe de învățat dela vecinul d-sale de expoziție, d-l N. Grant, unul din făuritorii „Tinerimii Artistice", din ale cărui lucrări se vede cum trebue înțeleasă pictura și cum trebuesc alese subiectele. Lucrările d-lui Grant sunt adevărate juvaeruri care au fost mult gustate de amatori; lucru foarte îmbucurător deoarece putem constata că avem și noi adevărați cunoscători și amatori de artă.

Pictorul N. Grant este un adevărat aquarelist — o ramură foarte delicată a picturii. Se constată din lucrările ce expune cât este de stăpân și pe desen și pe felul de a așterne pata de culoare și diferențierele în ceea ce privește trecerea dela umbră la lumină, adică, tonurile sunt frumos valorate, ceea ce face ca pictura d-sale să fie foarte vibrantă și luminoasă.

Mulți dintre pictorii tineri ar avea de învățat dela d-l N. Grant.

*
* *

D-na Magdalena Rădulescu expune pictură în foyerul teatrului „Comedia".

Intrând în această expoziție te impresionează stilul d-sale.

D-na Rădulescu lucrează serios și foarte gândit.

D-sa simte mult în ceea ce face, are o culoare frumoasă și foarte luminoasă. Pentru un moment crezi că te afli în fața unor picturi de Segantini sau G. Moreau.

Portretele vorbesc îndeajuns de calitățile picturale ale d-nei Rădulescu și întreaga activitate a d-sale o poate așeza printre pictorii consacrați.

Țin să menționez că d-na Margareta Rădulescu și-a făcut studiile — voiajând — prin Italia, Franța, Germania și prima expoziție și-a făcut-o la Paris în galeria Zak.

EDUARD N. SAULESCU

După d-na M. Eleuteriade şi d-l N. Grant, saloanele „Dalles" au fost împodobite cu tablourile unui alt grup de expozanţi.

Incepând cu salonul cel mare, îl găsim pe d-l Vasile Popescu.

După o îndelungă tăinuire, de mulţi ani, artistul nu ne aduce vreo surpriză, în sensul salturilor. Stăpân pe desen, în îmbinarea acestuia cu culoarea, d-l Vasile Popescu este acelaşi artist care tinde să-şi intelectualizeze sentimentul, în exprimarea lui plastică. In chipul acesta, ne explicăm de ce, la d-sa, cele mai izbutite sunt naturile moarte; de ce, în îmbinarea (atât de dificilă) dintre verdele şi albastru minor, cromatica d-sale devine o sobrietate cuvântătoare. Chiar unele peisagii evidenţiază acest lucru şi bucata ***Marele Bulevard***, dă impresia unei autentice meditaţii, casele vorbind în-de-ele.

* * *

In opoziţie cu d-l Vasile Popescu, d-na Ecaterina Cristescu-Delighioz expune cu regularitate aproape în fiecare an. Nu vrem să aducem nici o imputare trecutului artistic al pictoriţei, dar parcă niciuna dintre expoziţiile de până acum n'a meritat mai multă atenţie ca cea de faţă. Am găsit de această dată în tablourile d-nei Cristescu-Delighioz o bogăţie de lirism, o vibraţie frenetică de o căldură care reţine categoric. In general, transparenţa peisagiilor marine, ca şi firescul unor naturi moarte (în deosebi, tablourile cu peşti) arată o incontestabilă ascensiune a expozantei şi un aport remarcabil adus plasticei noastre tinere.

* * *

Şi anul acesta, d-l Octav Angheluţă a ţinut să fie prezent. Zelul acesta îi face onoare, după cum admiraţia noastră a câştigat-o prin efortul continuu de căutare şi desăvârşire de sine însuşi, constatat dela o expoziţie la alta. Mai puţin egal, decât în expoziţiile precedente, mai puţin renoirian, decât în aceleaşi ocazii — cu excepţia dublului portret prezentat şi la Salonul Oficial de astă-primăvară — d-l Oct. Angheluţă ne înfăţişează câteva peisagii, care — deşi, de o densitate cromatică şi un desen sigur — totuşi — şi poate de aceasta — prezintă uneori opacităţi pe care nu le-am fi dorit. In schimb, pictorul ne răsplăteşte cu câteva portrete demne de mari elogii, prin fineţea desenului, adecvarea cromatică şi, mai ales, expresivitatea vieţii însăşi. Notăm, în primul rând, portretele d-lui Paşa, al tinerei domnişoare şi portretele fetiţei artistului.

S. CONST.

N. M. CONDIESCU

In ziua în care Ţara cinstea memoria aceluia care a înălţat limba românească pe culmile genialităţii, în acea zi de început de vară, care ne amintea că a trecut o jumătate de veac românesc dela trecerea pe tărâmul „Luceafărului" a lui Mihai Eminescu, din bun sănătos, pornea pe drumul de dincolo de vieaţă generalul scriitor N. M. Condiescu.

Moartea destul de timpurie a acestui militar destoinic, dublat de un real talent literar, a îndurerat deopotrivă şi oştirea Ţării şi armata spirituală a Neamului: cea scriitoricească.

Generalul N. M. Condiescu a fost un spirit creator de înalte valori literare. Dacă am cita numai robustul şi veridicul roman „Insemnările lui Safirim", pe care, din nenorocire, autorul n'a avut vreme să-l ducă până la sfârşit, şi încă ar fi destul pentru a întări afirmaţia noastră de mai sus.

*

* *

Nicolae M. Condiescu, s'a născut la 2 Octomvrie 1880, la Craiova, dintr'o veche familie de boieri olteni. După strălucite studii militare în ţară şi străinătate şi după o stăruitoare muncă în cadrele oştirii, N. M. Condiescu este numit de Marele Rege Ferdinand Intregitorul, aghiotant regal şi ataşat pe lângă persoana M. S. Regelui Carol II, pe atunci Principe Moştenitor, cu prilejul călătoriei ce Inaltul Vlăstar Regesc a întreprins în jurul lumii. Rezultatul acestei instructive şi minunate călătorii a fost cartea „Peste mări şi ţări" tipărită în 1922—1923, în două volume elegante şi retipărită recent de către *Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol II*. După aceasta, activitatea literară a generalului Condiescu se manifestă în paginile revistei „Năzuinţa", pe care a şi condus-o împreună cu alţii, apoi în acelea ale „Gândirii" din gruparea căreia a făcut parte până la

moarte. In 1928, tipăreşte, în editura craioveană „Ramuri", volumul de nuvele „Conu Enake", volum care avea să consacre ca scriitor de deosebită valoare pe autorul cărţii „Peste mări şi ţări". Urmează, în 1936, tipărirea primei părţi a romanului „Insemnările lui Safirim", carte cizelată ani dearândul răbduriu şi atent. Inainte de trecerea din vieaţă, N. M. Condiescu, anunţase că va sfârşi şi partea doua a romanului care zugrăvea, în mod ales şi sugestiv, o epocă, moravurile şi oamenii ei. Moartea însă, a vrut altfel.

Datorită marelui său prestigiu literar, prestigiu câştigat încă dela apariţia volumului de succes „Conu Enake", generalul Condiescu a fost însărcinat de către M. S. Regele cu conducerea secretariatului general al *Uniunii Fundaţiilor Regale*, iar scriitorii, în adunarea lor generală din 1934 l-au ales preşedinte al lor şi reales în 1937.

Conducător înăscut, atent la necazurile şi greutăţile camarazilor de condeiu, animat totdeauna numai de gânduri bune pentru breasla destul de năpăstuită a scriitorilor, N. M. Condiescu a desfăşurat o activitate de mare amploare în fruntea Societăţii Scriitorilor Români. Lui i se datoreşte proiectul de palat pe care societatea îl va ridica pe unul din marile bulevarde ale Capitalei şi lui i se datoreşte, în mare parte, adunarea fondurilor necesare în acest scop. Scriitorii au obţinut din partea M. S. Regelui căminul de odihnă dela Buşteni, întreţinut, dela înfiinţare, din veniturile Domeniilor Regale, datorită bunelor oficii ale generalului Condiescu, unite cu marea dragoste de slovă şi de slovari a Regelui ctitor de cultură. Nu mai vorbim de numeroasele fonduri subvenţionate pentru scriitori, de ministere şi instituţii culturale, în urma insistentelor intervenţii ale acestui ostaş-scriitor, fonduri care au avut darul să aducă S. S. R. la o deosebit de înfloritoare situaţie.

Dar cea mai mare izbândă a generalului cu inimă de visător rămâne „Legea Casei Scriitorilor", concepută de d-l ministru Mihail Ralea, lege la care generalul Condiescu a lucrat cu râvnă şi pe care a susţinut-o cu toată calda însufleţire şi înduioşare pe lângă M. S. Regele, care i-a acordat toată Inalta Sa înţelegere şi ocrotire.

Secondat, la Societatea Scriitorilor Români, de un comitet de conducere deosebit de harnic, în frunte cu d-nii Ion Marin Sadoveanu şi N. I. Herescu, scriitorul N. M. Condiescu a dat acestei instituţiuni tot ce a avut mai cald, mai bun, mai frumos. Scriitorii nu-l vor uita niciodată pe cel mai bun dintre ei, pe preşedintele lor cel mai harnic şi mai înţelegător.

Cultura românească datoreşte lui N. M. Condiescu organizarea temeinică a Fundaţiilor M. S. Regelui şi cu aceasta, organizarea întregului sistem de difuzare culturală inaugurat de Fundaţii. Ziua, săptămâna, apoi luna cărţii, sunt în mare măsură, opera lui. Datorită acestor anuale şi trebuincioase sărbătoriri ale slovei, datorită posibilităţilor de difuzare mijlocite de generalul scriitor, datorită preţurilor reduse ale cărţilor prilejuite de aceste sărbătoriri, gustul de citit s'a desvoltat, în ultimii ani, în massele largi ale poporului, iar roadele de viitor se speră să fie numai bune. Apoi nu trebue să uităm rodnica activitate cărturărească la sate a Fundaţiilor Regale prin întemeierea de biblioteci puse la îndemâna mediului rural al ţării. Peste tot, în aceste domenii, mâna generalului Condiescu, sufletul lui cald, s'au făcut simţite şi, alături de acelea ale colaboratorilor săi, au lăsat urme adânci şi trainice.

Prin moartea generalului N. M. Condiescu, tânara noastră cultură a pierdut pe unul din luptătorii ei de frunte. Golul lăsat de trecerea lui din vieaţă va fi cu greu şi târziu umplut.

Fie uşoară, rodnica lui ţărână!

NICOLAE ANDREESCU.

CUVÂNTĂRILE REGELUI CAROL I

Centenarul primului rege al Statului Român a fost o adevărată sărbătoare naţională, de izbândă şi mândrie, căreia poporul nostru i-a dat amploarea cuvenită. Diferitele instituţii de stat, ziare şi reviste, ridicarea măreţului monument din Piaţa Palatului, ca şi atâtea alte manifestaţiuni, au constituit proba cea mai netăgăduită a recunoştinţei noastre pentru marele monarh. Ca un corolar al acestora, cu prilejul centenarului amintit, editura *Fundaţiei pentru Literatură* şi *Artă „Regele Carol II"* a dat prin lumina tiparului la iveală cuvântările ctitorului României Moderne — cuprinzând întrânsele expresia cea mai desăvârşită a unei domnii de aproape cincizeci de ani. Sunt aceste pagini icoana limpede şi fidelă a evoluţiei rapide, dar temeinice, a Statului Român, până în preajma războiului de întregire a Neamului.

In *Prefaţa* cuvântărilor, editorul, d-l prof. universitar C. C. Giurescu, cu înmgrijirea şi comentările căruia apar aceste pagini precizează:

Aceste „cuvântări corespund la atâtea momente importante în desvoltarea României contemporane. Vezi desfăşurându-se în faţa ochilor actele mari ale vieţii noastre politice: venirea în Ţară

a tânărului Principe, chemat de încrederea întregului popor, războiul pentru independență, în care Domn și armată și-au făcut pe deplin datoria, încoronarea ca rege cu o coroană făurită din oțelul stropit cu sângele vitejilor, stabilirea succesiunii la tron prin adopțiunea Princepelui Ferdinand, în sfârșit a doua campanie în Bulgaria și pacea dela București (1913) momentul culminant al unei lungi domnii glorioase.

Vezi, de asemeni, desfășurându-se și crescând necontenit vieața noastră economică. Crearea rețelei de căi ferate .și de șosele, desvoltarea agriculturii, înființarea Băncii Naționale și a institutelor de credit, utilarea porturilor noastre, în special la Constanța, construirea podului peste Dunăre și atâtea altele.

Urmărești, în sfârșit, înflorirea culturală și artistică, înmulțirea școlilor de tot felul, dela cele primare până la Universități care-și capătă acum alcătuirea deplină, transformarea Societății Academice în Academia Română, înființarea Societății Regale de Geografie, ridicarea și restaurarea monumetelor de artă, înflorirea literaturii și a științii".

Dar din rândurile ce le parcurgi, odată cu intuiția creației celor amintite mai sus, ți se relevă că tot ceea ce a făptuit Regele Carol I este pătruns de vibrația unui suflet mare.

In deosebi, caracterul predomină pretutindeni. Pe lângă un nedesmințit spirit religios, duhul muncii creatoare și sentimentul datoriei sunt prezente, cu o adâncă convingere pretutindeni și oricând, în tot ceea ce acest mare monarh cugetă, simte și fătuiește.

Sensul vieții și activității Regelui Carol I apare în aceste pagini ca un îndreptar pilduitor pentru oricine și, în deosebi, pentru tineretul nostru. Iată pentru ce considerăm foarte fericită expresia d-lui prof. Const. C. Giurescu, când vorbind de înalta inițiativă a ilustrului Său urmași, M. S. Regele Carol al II-lea, de a se tipări aceste cuvântări, spune: „E un dar ales pe care Suveranul nostru îl face Națiunii; e, în același timp, un prilej de reculegere și de recunoscătoare aducere anumite pentru orice Român".

OPERA LUI EMINESCU

Dacă, pentru mediocrități, timpul este dușmanul cel mai neînduplecat, pentru genii el este o necesitate de prim ordin. Cele cinci decenii care s'au scurs dela moartea lui Mihai Eminescu n'au făcut decât să deschidă necontenit perspective către opera și personalitatea genialului poet. Numai așa ne dăm seama cum par-

curgând în timp, icoana acestui gigantic liric și profetic gânditor se conturează din zi în zi mai bine.

Contestat și temut de unii, îneles și iubit de prea puțini, în timpul zbuciumatei și scurtei sale vieți, Eminescu a continuat să-și poarte calvarul și după moarte, prin răutatea unora și incapacitatea altora („rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege").

Au ieșit zeci de ediții din nemuritoarele lui poezii, s'au scris zeci și sute de studii asupra vieții și operei sale, dar oricum, indiferent de lauda sau suduirea condeelor, Mihai Eminescu a continuat să crească în sufletele rândurilor de generații care l-au succedat, ajungând în vremile noastre cel mai înalt ideal al românismului, al gândirii și simțirii lui.

Popasul celor cincizeci de ani dela moartea Poetului ne-a dat prilejul să ne convingem încăodată mai mult, că, prin adâncul ecou prin care personalitatea lui îl trăește în sufletul nostru, îl ridică la valoarea unui scriitor de dimensiuni gigantice, universale, că alăturea de Dante, Goethe, Schiller, Shakespeare, Poe, ș. a., Mihai Eminescu poate sta fără să pălească, dar că, vorbind de un neajuns al operei sale, singurul este acela că nepieritoarele lui versuri n'au putut deveni bunuri la îndemâna universală, neavând norocul să fie îmbrăcate în haina unei limbi de circulație ca atare, așa cum, de pildă, au avut ceilalți emuli ai săi din literaturile apusene.

Dar, fără îndoială, asemenea fapte nu ne-au împiedicat ca să-i dăm — deși, cam târziu — cinstea, adorația chiar, pe care cel mai mare liric al nostru o merită și să căutăm să ne facem cât mai vrednici de dânsul. Credem că una din formele recunoștinței noastre pentru poet era și aceea de a-i prezenta opera în condiții editoriale și tehnice optime. In această privință, gândul ne duce cu câțiva ani în urmă, la un alt poet — nu tot atât de mare ca artist, dar pe aporape ca temperament, poet al unui popor vecin nouă, la Alexandru Petöfi. — Priveam atunci volumele de versuri ale poetului ungur cuprinși de o melancolică stânjenire și întrebându-ne: când opera lui M. Eminescu se va bucura de atenția unei așa deosebite editări, în care solva autorului *Luceafărului* să fie adăpostită — sub supravegherea unui ochiu atent și priceput — în lumina unei litere și hârtii corespunzătoare? Și aici timpul n'a întârziat să colaboreze — deși cu oarecare îndărătnicie — dar dându-ne mulțumirii mai presus de așteptările noastre. Iată că, alăturea de Sfânta Scriptură, opera lui Mihai Eminescu vine să-și primească locul meritat și prin înalta înțelegere și bunăvoință a Suveranului să privim cu ochii aproape plini de unire un prim volum din opera genialului nostru liric. Alegerea a putut fi desăvârșită prin încredințarea făcută întru aceasta d-lui Perpessicius. Cărturar de un spirit aristocratic emerit, critic de o finețe

rară și poet de rare nobilităţi, d-l Perpessicius era printre cei mai indicaţi a osteni şi veghea la plăsmuirea unei ediţii integrale şi definitive a operei eminesciene, aşa cum intuiţia regească o văzuse şi noi cu toţii o aşteptam.

Pornită pe un număr de mai multe tomuri, prima parte a operei — opera poetică se cuprinde în două volume primul, cu poeziile publicate, pe când poetul era în viaţă; al doilea cu poezii postume.

Deschizând acest prim volum, încerci un sentiment plin de o amploare cu totul deosebită: bucurie şi demnitate, plăcere şi mândrie, mulţumire şi interes crescând. Coperta interioară se îngemănează cu reproducerea unei fotografii a poetului, executată ireproşabil. — Este fotografia care-l reprezintă pe Eminescu la 29 (sau 30) de ani; cea mai interesantă dintre cele patru-cinci care reprezintă chipul poetului, în sensul că este cea mai caracteristică în a-i reda sufletul, în comparaţie cu celelalte.

Hârtia, velină superioară, „cu semnătura lui M. Eminescu în filigran, fabricată de Treiberger Papierfabrik".

Prefaţa editorului, deşi foarte succintă, este cuprinzătoare şi plină de înţeles. Şi aici modestia d-lui Perpessicius apare tot atât de caracteristică: „Integrală şi critică, ediţia aceasta năzueşte să ducă la bun sfârşit împlinirea acelui *corpus eminesceanum*, la care şi memoria poetului şi obligaţiile culturii contimporane, şi năzuinţele an de an amânate, au deopotrivă dreptul".

Dar — exceptând câteva inerente şi mici greşeli de tipar — ediţia de faţă depăşeşte cu mult, ceea ce d-l Perpessicius lasă să întrevedem; şi *Introducerea, Tabloul-ediţiilor, Notele, Comentariile* etc. ne prezintă încă o latură a bogatului spirit al poetului şi eseistului cunoscut, aceea de adevărat benedictin. Intâlnim concentrate aici, pe lângă pricepere, o conştiinţiozitate şi o răbdare care suprind.

D-l Perpessicius relevă, desleagă şi corectează greşeli care s'au continuat dela an la an şi dela decenii la decenii, prin multipli editori, cărora în bună parte am fi fost dispuşi să le acordăm tot creditul.

Credem că numai de aici şi de acum vom putea vorbi şi de o *corectă* ediţie a poeziilor lui Eminescu, că numai în urma unei asemenea opere ne vom putea aştepta şi la o critică de aceeaşi calitate şi calibru.

Desigur că, la rândul său, ediţia operei de care am amintit presupune un amplu comentariu. Nu este locul să facem aici acest lucru. Ne-am mărginit numai să relevăm un fapt care de acum încolo va putea fi socotit drept o *dată* în Istoria Literaturii Româneşti, *dată* din care numele Editurii Fundaţiilor Regale şi acela al d-lui Perssicius nu vor putea lipsi.

„PE DRUMUL REÎNOIRII“

Sunt manifestaţii sociale sau numai politice precedate de diverse teorii, concretizate în tomuri întregi, de către diferiţi ideologi. Sunt altele care răsar spontan ca produs al colectivităţii, fie ca proces al unei evoluţii îndelungate, fie ca proces al momentului, sau creaţii ale unei personalităţi proeminente.

Raportată la asemenea consideraţiuni, Străjeria este un fenomen pedagogico-social din ultima categorie. Aşa fiind, nevoia de-a fi cât mai mult înfăţişată şi explicată pe cât mai mult cu putinţă a apărut nu numai legitimă, dar chiar imperativă, mai ales, când amintim faptul că s'au găsit şi unii care n'au înţeles suficient acest curent de vieaţă nouă pentru tineret, fie că au voit sau nu acest lucru.

Unii dintre tălmăcitorii emeriţi — poate chiar cel dintâiu — ai Străjeriei este d-l Ştefan Şoimescu. Locul pe care d-sa îl deţine la conducerea acestei instituţii, ca şi pregătirea ştiinţifică în domeniul pedagogiei, pe care o are, l-au îndreptăţit înainte de toate, să devină atât un autorizat port-drapel, cât şi un indicat interpret al mişcării isvorîte din înaltul gând al M. Sale Regelui Carol al II-lea. Aşa dar, d-l Ştefan Şoimescu a consacrat Străjeriei şi cuvântul rostit şi scris, contribuind necontenit la luminarea ideologică a curentului de care amintim. Din această activitate face parte şi volumul pe care d-sa ni-l oferă acum sub denumirea *Pe drumul Reînoirii*. Sunt cuprinse aici, în aproape două sute cincizeci de pagini, zece conferinţe privind Străjeria în diversele ei aspecte, întotdeauna cu raportare la Augustul ei creator: *Restauraţia şi Indrumarea Tineretului, Bazele Sociale şi Pedagogice ale Străjeriei, Străjeria: Educatoare Naţională, Majestatea Sa Regele; Pedagog al Neamului, Regele şi Datina Românească, Tradiţia ca legătură între Generaţii, Străjeria şi Unirea, 18 Decemvrie 1938, Regele şi Tineretul, Pentru Ţară şi Rege.* Deşi scrise sau rostite la diverse ocazii, toate aceste articole prezintă o unitate strânsă, apărând ca nişte capitole succesive ale uneia şi aceleeaşi probleme. De asemenea, deşi majoritatea sunt conferinţe şi prin forţa lucrurilor trebuind să prezinte un mod de expunere discursiv, fluenţa şi claritatea ideilor nu suferă cu nimic.

Ca şi în preţioasa d-sale lucrare privitoare la *Filosofia şi Pedagogia lui Jean-Jacques Rousseau* — despre care ne-am ocupat la timp — şi aici, d-l Ştefan Şoimescu se dovedeşte un abil şi avântat scrutator al realităţilor sociale, calitate care dublează cunoscuta-i personalitate pedagogică.

In această ipostază, d-sa cuprinde şi explică starea de fapt, ca realitate socială, politică şi pedagogică, la noi, preexistentă Străjeriei.

Imbătaţi de laurii victoriei, epoca postbelică, la noi, a fost mai puţin un prilej de răsplată a celor îndreptăţiţi şi merituoşi, mai puţin un prilej de trasare a directivelor noi de vieaţă ce se impuneau unei Românii-Mari, mai ales, generaţiilor care se ridicau. In schimb, politicianismul deşanţat, fie de centru sau de extremă stângă sau dreaptă, ducea Ţara şi Neamul către pieire. Şcoala, ca un reflex al societăţii, suferea şi ea, aceste consecinţe nefaste.

In acest sens, autorul precizează:

„Oamenii noştri de Stat se obişnuiseră a reduce problema educativă a tineretului la o simplă problemă şcolară". Dar „In acţiunea reciprocă dintre vieaţă şi şcoală. evoluţia şcoalei n'a adus totdeauna progresul vieţii, pe când progresul vieţii a provocat în toate împrejurările evoluţia şcoalei. Câmpul valorificărilor valabile şi al examenelor decisive rămâne tot vieaţa. In dinamica vremurilor, şcoala în chip normal ar trebui să fie oglinda viitorului prin ideal şi progres; de fapt, uneori ea idealizează puţin şi în asemenea împrejurări devine mai credincios oglinda societăţii actuale cu imperfecţiunile ei, decât oglinda perfecţiunilor de mâine, neprinse ca atare de sufletul de azi.

„Pedagog, dar şi reformator social în acelaşi timp, marele Rege a căutat în sprijinul şcoalei de după războiu un sistem cuprinzător de influenţe educative, cu acţiune intensă şi cu răsfrângeri hotărîte; a considerat realităţile şi a luat o atitudine pe cât de originală, pe atât de fecundă în rezultate. In loc să pornească, cum s'a făcut totdeauna, dela înrâurirea elementului tânăr prin cel matur, a căutat ca apropiind de Sine elementul tânăr, neconrupt pe deantregul, să-l pătrundă pe acesta de iubire, încredere şi nădejde şi din toată noua putere morală sensibilizată în bucurie şi dor de fapte frumoase, să creeze un optimism tineresc, curat şi robust, în atmosfera căruia să se simtă şi să trăiască setea adâncă de ideal şi de binele obştesc. A fost cel dintâiu suflu de primăvară, pe care Restauraţia l-a adus după iarna aspră şi grea ce îngheţase inimile. Isvoarele sufleteşti ale tineretului secătuite de entuziasm, constituiau şanţurile de despărţire dintre generaţiuni şi un cerc viţios se lărgia şi adância tot mai mult între simţimintele şi ideile în permanent sbucium, în vădită contradicţie, în continuă ciocnire, în îndoială şi în dezorientare generală".

Ca o concluzie a acestor observaţiuni, d-l profesor Ştefan Şoimescu adaugă:

„Principiul unei vieţi sociale viguroase şi deci cheia unei educaţii sociale de folos este dragostea de Patrie, subsumarea voită, liberă, consimţită a tuturor, idealului unui neam puternic prin toate tăriile ce i le-au dat firea, ce i le poate da cultura şi civilizaţia. Din această convingere a întemeiat Majestatea Sa

Regele Carol al II-lea, Marele Rege al culturii, instituţia educatoare a Străjeriei, al cărui Comandant Suprem este".

Am amintit aici câteva idei care formează coloana vertebrală a celor expuse *Pe Drumul Reînoirii*. Carte plină de sugestii, scrisă într'o formă cu evidente calităţi literare, constitue un îndreptar de căpătâiu pentru cel ce voeşte să aprofundeze şi să se edifice în noua doctrină a tineretului românesc.

MIHAIL DRAGOMIRESCU

Anul 1939 a însemnat o dată mai mult sau mai puţin tristă pentru învăţământul nostru superior. Universitatea din Bucureşti a trebuit să consimtă la nostalgicul gest al despărţirii ei de trei dintre cei mai emeriţi profesori pe care i-a avut: Mihail Dragomirescu, George Murnu şi Simion Mândrescu. Am pus cuvântul nostalgic lângă acela de despărţire, fiindcă oricât de puţin ireparabilă ar fi o pensionare din serviciu, ea are ceva profund nostalgic, mai ales, când este vorba de plecarea dela o catedră de care ai fost legat sufleteşte zeci de ani, prin care ai împărtăşit zeci şi zeci de generaţii. Poate nicăieri ca aici versurile lui Haracourt: „Partir c'est mourir un peu" nu-şi găsesc mai îndreptăţit ecou.

Ce a însemnat fiecare dintre aceste trei venerabile figuri în învăţământul nostru universitar, ca şi în literele româneşti, mai toţi dintre noi ştiu, mai ales, dacă unii am fost chiar studenţi ai Facultăţii de litere din Capitală.

Asupra celui dintâiu, asupra d-lui Mihail Dragomirescu, d-l Tudor Vianu a avut frumoasa şi lăudabila inspiraţie, să ţină lecţia de deschidere a cursului său de *Estetică* şi *Critică Literară*, ca un omagiu pentru predecesor. Şi inspiraţia emeritului nostru profesor şi etetician a fost cu atât mai fericită, deoarece d-sa a făcut marele bine a publica într'o broşură această lecţie de deschidere. Căci, chiar dacă ziua de 20 Ianuarie 1939 ar fi scăpat unui număr cât de redus dintre noi — să zicem — sau chiar nimănui — d-l Tudor Vianu a rostit, în docta sa prelegere, lucruri atât de preţioase care trebuiau notate, pentru a fi revăzute din când în când sau pentru a servi de temeiu în unele date ale istoriei modestei şi tinerei noastre estetice.

Cu drept cuvânt, prin prelegerea rostită asupra operei d-lui Mihail Dragomirescu, d-l Tudor Vianu face o succintă, dar substanţială privite asupra esteticei europene şi române din secolul al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea. După această

conturare de precizie şi plasticitate, care-i caracterizează pregătirea şi stilul, d-sa trece la prezentarea şi analiza operei critice a autorului *Ştiinţei literaturii.* Făcând legătura dintre şcoală şi literatură, dintre filosofie şi critică, d-l Tudor Vianu ne desprinde în concluzii pregnante toate însuşirile crezului estetic al d-lui Mihail Dragomirescu, cu o putere de analiză şi o obiectivitate, care ne-a *uluit.* Căci acest cuvânt, prin sublinierea lui, nu cată să fie o vorbă de circumstanţă sau o „întorsătură de condeiu", el este o mărturisire sinceră, directă. Cine nu ştie câte glume şi chiar ironii nu s'au debitat pe seama *Ştiinţei literaturii* şi autorului ei? Şi d-l Tudor Vianu, poate cel mai mult îndreptăţit să le facă, tocmai d-sa a păstrat o atitudine de o decenţă, de o înţelegere şi o obiectivitate, într'adevăr academică, dacă nu pilduitoare.

Citind prelegerea aceasta cuprinsă în douăzeci de pagini compacte, am avut şi intuiţia unui breviar de estetică specială, care va rămâne o necesitate indispensabilă pentru toţi aceia care vor voi să-şi facă o părere limpede şi de ansamblu asupra criticei noastre moderne şi, în special, asupra aceleia a d-lui Mihail Dragomirescu, integralismul.

„STUDII ŞI DOCUMENTE LITERARE"

De câteori am vorbit sau scris despre „Studiile şi Documentele Literare" ale d-lui I. E. Torouţiu, am încercat o stare sufletească deficientă. Disproporţia dintre munca şi obolul d-sale, pe de o parte, şi recunoaşterea noastră, pe de alta, ne-a apărut întotdeauna prea mare, prea evidentă... Căci oricât de lăudabil ar fi fost gestul Academiei Române de a-l alege printre membrii săi, răbdarea şi truda depusă pentru descifrarea şi orânduirea unui material de-o vastitate atât de impunătoare, nu pot fi răspândite. Să mai vorbim şi de sacrificiul material, depus odată cu atâtea zile şi nopţi albe?

Volumul acesta — al VI-lea — aduce, pe lângă o prefaţă („Un nou popas") şi o introducere amplă şi foarte bine susţinută de către d-l I. E. Torouţiu, aproape şase sute de pagini de material documentar (corespondenţă, privitor la *Junimea).*

El cuprinde „trei părţi distincte". Cea dintâi este a scrisorilor lui Titu Maiorescu, adresate surorii sale Emilia, la Braşov, apoi, după ce s'a măritat, la Iaşi. Urmează documente din arhiva d-lui Sextil Puşcariu şi, în fine, cea mai mare extensiune

au reclamat-o scrisorile primite de d-l Nicolae Pătraşcu, unele de pe timpul când conducea revista „Literatură şi Artă Română", altele de dată mai recentă".

Cât parfum de altă dată, poezie, încordare către ideal şi năzuinţe, prietenii, ca şi deosebit de importante date istoriografice nu se desprind pentru vieaţa noastră culturară şi, în deosebi, pentru literatura românească din aceste preţioase scrisori! Ca şi din ceea ce s'a publicat până acum, ce se tipăreşte în paginile următoare, totul vine să ne arate că „Junimea" formează o epocă prin şcoală literară şi că şeful ei, Maiorescu nu va putea fi clintit de pe piedestalul, unde l-a ridicat opera sa", cum, cu atâta dreptate ne încredinţează d-l I. E. Torouţiu.

Ca şi altă dată, şi acum, trebue să recunoaştem nemăsurata contribuţie pe care aceste „documente" o aduc, în primul rând, istoriei noastre literare. Ele constituesc cel mai temeinic fundament viitoarelor monografii, în care literatura noastră este aşa de puţin avută; fundament sigur dela care vor pleca, în viitor, criticii şi istoricii noştri literari, scutiţi, astfel, de o muncă îndelungă, migăloasă şi foarte obositoare — până acum, uneori, strădanie zadarnică.

Şi cât de mari sunt dimensiunile unei asemenea lucrări — oricât ar fi dat la lumină din aceste „Studii şi Documente" d-l I. E. Torouţiu — tot d-sa îşi dă mai bine seama. Din acest punct de vedere, rândurile din paginile XI şi XII din *Un nou popas*, sunt pline de o adâncă melancolie. Ele ne încredinţează modul precis de-a scruta în viitorul îndepărtat şi legitima îngrijorare a autorului cu privire la cine îi va continua opera începută. Nu întâlnim de loc vreun nor de pesimis, dar, oricum, trebue să recunoaştem, propria noastră îndoială că, cu greu se va găsi un continuator la înălţimea iniţiatorului...

DIONISIE PETROVAN

RECENZII

CĂRȚI

D. TEODOSIU: *PEDAGOGIA INIMEI*, (Editura „Principele Mircea" din București).

D-l D. Teodosiu este un distins și destul de bine cunoscut pedagog atât prin activitatea pe care o desfășoară în domeniul Pedagogiei cât și ca scriitor prin valoroasele lucrări publicate dintre care, unele din ele au fost premiate de Academia Română. In ultima sa lucrare, *Pedagogia Inimii*, socotind copilul mai mult ființă instructivă și emotivă, intuitivă și sugestibilă, decât rațională și reflexivă, autorul este de părere că, un gest de mărinimie, de iubire sau de încredere din partea educatorului face mai mult decât cele mai frumoase raționamente și cele mai nobile sfaturi. Copiii sunt simțitori la iubire și la dreptate. Autorul este convins de adevărul veșnic că: „spre a crește oamenii, înainte de orice știință și orice metodă, trebue să ai inimă".

Pentru a ne da seama de urmările unei rele purtări a educatorului față de copiii ce-i are sub conducere, autorul citează diferite exemple din vieața lui Rousseau, Socrate, Newton, Pestalozzi, Musset, etc.

Intre educator și copil trebue să existe o afinitate sufletească, fără de care nu se poate cunoaște imperfecțiunile și nevoile copilului și nici nu se poate înțelege aspirațiile lui.

Autorul apreciază intuiția ca pe cea mai bună metodă de educație, întrucât copiii, ca și oamenii primitivi, cunosc prin intuiție adică direct, nu prin raționament.

Prin atmosfera de prietenie ce creează în jurul copilului și prin tăria exemplului bun ce-l oferă, educatorul poate face pe copil să fie sensibil la omenie.

D-l D. Teodosiu consideră școala ca un cămin sau ca o familie în serviciul creșterii omului de mâine. Exemplele citate din vieața școalelor Montesori, Bakule, aceea din Fairhope, dela Bedalles și dela Abbotsholm prezintă pe educatori

ca pe nişte oameni de o bunătate infinită şi un calm desăvârşit, iar atmosfera care domneşte este pritenoasă şi de depline mulţumiri.

In partea ultimă a acestei lucrări autorul se referă şi la străjerie, susţinând că o asemenea „Pedagogie a inimei" şi-a făcut drum şi în ţara noastră datorită Marelui nostru Suveran, deoarece şi străjeria foloseşte ca metodă educaţia prin vieaţă.

Lucrarea întreagă conţine numeroase exemple pentru susţinerea celor afirmate şi este scrisă cu multă însufleţire şi convingere. Este o carte care nu ar trebui să lipsească din mâna niciunei persoane care are în grijă educaţia copiilor.

Col. C. PANĂ

PREOTUL GH. PASCHIA: *HRISTOS IN STRAJĂ.* (Ed. „Cartea Românească").

Deşi pornită pe al şaselea an de existenţă, cuprizând cu un puternic avânt tot sufletul tineretului nostru, *Straja Ţării* mai are încă multă nevoe de a fi lămurită şi slujită, căci cele trei săptămâni urmate la un curs de îndrumare nu pot completa întru totul pătrunderea şi pregătirea elementelor de comandă, într'o mişcare de renaştere naţională a tineretului nostru. Cursul de îndrumare nedând decât primele iniţieri — după cum însuşi cuvântul spune — completarea de care vorbim apare firească şi imperioasă.

La cele câteva cărţi de doctrină apărute până acum, lucrarea *Hristos în Strajă* a părintelui Gh. Paschia se adaugă ca un op foarte preţios pe tărâmul realizărilor imediate. Paginile acestei cărţi constituesc un auxiliar aproape indispensabil pentru educarea moral-religioasă a tinerelor vlăstare din *Strajă*, cărora autorul se adresează într'un stil atrăgător şi într'o curată limbă românească, lipsită de orice artificii.

S. S. Pr. Gh. Paschia priveşte, în acest sens, toate vrituţile creştineşti şi naţionale, legându-le meşteşugit cu spiritul noii orânduiri pe care Suveranul a hărăzit-o tineretului nostru.

B. MUNTEANO: *PANORAMA DELA LITTÉRATURE RUMAINE CONTEMPORAINE.* (Ed. „DU Sagittaire" — Paris).

Deşi membru al unei grupări care are o publicaţie de o notoritate foarte respectabilă cum este *Gândirea*, d-l Bazil Munteanu nu este un nume atât de cunoscut publicului românesc, pe

cât măsura posibilităţilor sale scriitoriceşti l-ar indica. Explicaţia vine din faptul că autorul trăeşte de aproape douăzeci de ani în Franţa, că activitatea sa literară — este manifestată mai mult în publicistica franceză, şi, mai ales, că acest distins scriitor este un om de o onestitate pe care numai cei ce l-au cunoscut şi urmărit îndeaproape o pot aprecia întru totul.

In sensul acestor consideraţii, trebue să reamintim cititorilor noştri de reflexiile cu care începeam una din cronicele noastre — cu câteva luni în urmă — făcute pe marginea unui volum de eseuri, ce constituia cartea de debut a unui tânăr critic român. Spuneam atunci că pentru unii scriitori — şi sunt foarte puţini aceştia — tipărirea unei cărţi proprii este un eveniment. Şi această constatare o remarcăm în deosebi la scriitorii de elită şi de autentică conştiinţă literară.

Vom înţelege uşor dece aceste gânduri se leagă de numele d-lui Bazil Munteanu. Şi suntem convinşi că nu facem nicio exagerare când afirmăm că volumul pe care d-sa l-a dat publicităţii acum constitue un eveniment, nu numai în cadrul carierii d-sale, dar chiar pentru literatura noastră, în ceea ce priveşte prezentarea ei peste hotare.

Nu odată s'a adus în discuţie cunoaşterea noastră de către străini. Se observa cu tristeţe, mai întâiu, că nu suntem cunoscuţi în strinătate fiindcă nu depunem nicio sforţare întru aceasta; apoi, mai târziu, s'a constatat — tot cu tristeţe — că deşi se fac sacrificii — în deosebi, materiale, — această cunoaştere tot suferă, fiindcă suntem rău prezentaţi. Am invidiat adesea, în special, pe Unguri cari se realizează de minune în acest sens. Şi lucru pare destul de adevărat. Ne amintim de un Congres internaţional al profesorilor secundari, care a avut loc la noi în 1928. Dorinţei participanţilor străini de-a ne cunoaşte — afară de tradiţionala şi recunoscuta noastră ospitalitate—nu i-am putut răspunde cu nimic.

Câtorva profesori de literatură (suedezi, olandezi, englezi, americani), care doreau să afle ceva din şi despre literatura noastră, nu le-am putut oferi un ghid cât de redus într'o limbă universală. Afară de amintirea unor impresii de popor înzestrat şi ospitalier, nu le-am putut oferi decât nişte... ţigări „Corp diplomatic".

...Dacă numele d-lui Bazil Munteanu ar fi fost al unui necunoscut (fie el român sau nu), am fi privit la coperta acestei *Panorame a Literaturii Române Contemporane* cu o foarte mare sfială. Neîncrederea însă nu şi-a mai avut locul pentru consideraţiile pe care le-am amintit la începutul acestor rânduri. Oricum, însă, şi într'un caz şi în altul, faptul se legitimează când ne gândim că întreprinderea unei asemenea lucrări însumează în sine o răspundere care depăşeşte limitele îndoelilor noastre. Mai întâiu, părerea că un străin nu ne-ar fi cunoscut suficient sau că un ro-

mân ar fi prea subiectiv erau motivele care să descumpănească cu greutatea lor talgerul dreptei balanţe într'o parte sau alta. Apoi, informaţia, pregătirea şi însuşirile scriitorului. Planul lucrării, simţul proporţiilor, reliefarea justă, probitatea în totul.

Iată numai câteva din piedicele cu care a avut de luptat d-l Bazil Munteanu, după ce a primit oferta vechei edituri *Kra* pentru prezentarea unei *Panorame a literaturii române contemporane*, prezentare pe care să o facă într'un stil cât mai atrăgător cititorului străin în general.

Ca o asemenea lucrare nu este tocmai uşoară chiar când o scrii pentru cititorii limbii în care este încadrată literatura de care te ocupi o dovedesc cele câteva istorii literare apărute în româneşte, ai căror autori sunt, nu rare ori chiar critici de mari pretenţii.

De aici, răsare şi mai luminoasă proporţia reuşitei d-lui B. Munteanu. Secretul acestei reuşite constă într'o fericită îmbinare a unei pregătiri temeinice, cu un spirit sintetizator excelent, receptivitate a fenomenului literar de toate genurile cu o dexteritate stilistică ajunsă la ingeniozitate — toate, însuşiri redate într'o impecabilă limbă franceză.

Metoda pe care autorul o întrebuinţează ne apare de asemenea drept cea mai potrivită. Prin descriere, d-l Bazil Munteanu prezintă calităţi şi defecte, atitudini chiar, la care d-sa dă impresia că nu participă de loc. Cu toate acestea, cititorul este edificat cu fiecare pagină ce o parcurge şi părerea obiectivă apare ca un bun câştigat însuşit de cel ce străbate rândurile paginii.

Impărţirea materialului pe părţi, capitole, paragrafe şi subparagrafe este de asemenea cu un simţ de proporţie şi înţelegere care nu lasă nimic de dorit.

Limitat la cunoştinţele strict necesare, capitolul consacrat *Introducerii* relevă dela început deosebitele însuşiri pe care le-am remarcat mai sus cărţii d-lui B. Munteanu. Nu ne-am dumirit încă ce taină a insuflat frazele autorului de am rămas cu impresia că lectura acestor prime pagini dă convingerea cititorului român că se cunoaşte mai bine sufleteşte.

In partea întâia, pe care autorul o intitulează foarte bine *Renaştere*, dacă prezentarea lui Vasile Alexandri ne face să şovăim puţin dintr'o incompletă cuprindere a părţii originale, în sens românesc (în special, *Pastelurile)* — pentru ca Bardul dela Miceşti să apară prea mult influenţat de romantismul francez — suntem răsplătiţi mai presus de aşteptări prin lapidara conturare a personalităţii lui Mihai Eminescu, pentru care d-l B. Munteanu are câteva fericite caracterizări.

„Il était beau, d'une beauté à la fois délicate et civile et se nontrait for à l'aise en société, coseur brillant, amateur de gais propos et d'ardants discussions. Dans son attitude, aucun air fa-

tal: un homme libre, franc, dedaiguent des conventions. Il vivait dans la mèditation comme dans son vrai climat, prompt a s'abstraire de l'ambiance et à plonger en lui-même. Un rêveur romantique, en quête de paradis intérieurs et de beaux fantônes; mais aussi un rêveur visionnaire perdu dans la contemplation des grandes problèmes et nourissant son rêve de vastes études".

Sunt numai câteva cuvinte pe care le-am desprins spre a arăta cum d-l Munteanu înţelege să zugrăvească pe Eminescu — omul, pe care unii critici-romancieri l-au desfigurat în chip aşa monstruos cu câţiva ani în urmă.

Pentru opera Luceafărului nostru literar, autorul are de asemenea caracterizări supertive:

„L'oeuvre d'Eminesco est un vaste concert au clair de lune, ce paysage délicat, des brumes et des brouilladrs le drapet et achèvent d'en voiler les formes".

De atari interpretări se bucură marea majoritate a poeţilor şi prozatorilor noştri.

Faptul că un P. Cerna apare supra estimat în timp ce Hogaş este în aceeaşi măsură, nedreptăţit, că unii scriitori ca Iuliu Cezar Săvescu, Şerban Bascovici, C. Manolache, Erastia Peretz, Nicolae Roşu, etc., nu sunt, cel puţin amintiţi, în timp ce alţii cu mult mai mici se bucură de o măgulitoare atenţie, nu constitue decât o minimă scădere a preţioasei lucrări a d-lui Bazil Munteanu, absolvindu-l de ea, dacă ne gândim la mijloacele de informare şi, mai ales, la lipsa de perspectivă pe care o impune realitatea imediată.

Aşa cum o relevăm, lucrarea d-sale ar aduce un şi mai mare serviciu literaturii noastre dacă ar fi aşternută şi publicată şi în versiune românească.

Nu vedem pentru ce acest lucru nu l-ar ispiti pe d-l Munteanu să traducă în fapt umplerea unei lacune atât de adânc simţită întru informarea şi orientarea cititorului român de astăzi.

TUDOR VIANU: *STUDII ŞI PORTRETE LITERARE*, (Ed. „Ramuri").

Intre catedră şi bibliotecă, între cursurile universitare şi masivele tomuri, pe care le dă la lumină an de an, d-l Tudor Vianu mai desfăşoară o intensă activitate de conferenţiar şi alta de asiduu colaborator al celor mai preţioase periodice dela noi (*Revista Fundaţiilor Regale, Gândirea, Viaţa Românească* etc.). Ca rod al acestei din urmă activităţi, se desprinde în plus — când şi când — câte un volum de eseuri a cărui importanţă este de netăgăduit, atât pentru urmărirea şi continuarea activi-

tăţi autorului, cât — şi, mai ales, — pentru cititorii credincioşi ai d-lui T. Vianu, cari, în decurs de două-trei decenii, şi-au sporit atât de mult numărul. Pentru această afirmaţie e deajuns credem, să amintim cele două ediţii din *Estetica* celui de care ne ocupăm acum.

In acest sens, d-l Tudor Vianu ne-a dăruit de curând o nouă carte de *Studii şi Portrete Literare*. In 140 de pagini, sunt cuprinse unsprezece eseuri, care aduc prezentarea unor scriitori şi unor probleme, ce excelează prin substanţă şi mai ales, prin modul de redare.

Dacă, de pildă, în *Dualismul Artei*, alăturea de elogii, aduceam autorului învinuirea unui abstractism uneori mai mult sau mai puţin greoiu, dacă, nu, inaccesibil — în cartea de faţă, ca în majoritatea lucrărilor din urmă ale d-lui T. Vianu, dealtfel, ne câştigă mult limpezimea stilului, care nu încetează totuşi câtuşi de puţin a-şi pierde din eleganţă. Deşi unele articole au fost scrise pentru a servi drept conferinţe, ele nu au nimic didactic şi cu atât mai puţin, ceva discursiv.

In schimb, prezentarea unor personalităţi poetice este pregnantă, precisă şi sugestivă. Nu vom mai aminti de Alexandru Macedonski, asupra căruia am insistat în mod special când ne-am ocupat de ediţia *Operelor Complete* ale acestuia, apărută sub îngrijirea d-lui T. Vianu, dar ne vom opri pe rând la alţi poeţi pe care autorul i-a definit lapidar în linii sigure şi convingătoare. Iată câteva rânduri numai privitoare la Matei Ion Caragiale:

„Marea lui rezervă, înaltul său scrupul literar, un instinct aristocratic care îl ţinea departe de toate formele sgomotoase ale publicităţii, i-au înlesnit să realizeze ceeace alcătueşte visul multor scriitori. Omul a izbutit să ascundă aproape pe de-a întregul în artist şi amintirea lui este menită să reţină numai chipul poetului muzician care a topit din nou, în tainicele lui retorte, limba aspră a gloatelor, pentru a distila una mai dulce, cu puteri vrăjite şi răscolitoare".

In felul acesta este analizată şi definită întreaga operă a artistului, în care toate faţetele gândirii şi stilului lui Matei Ion Caragiale sunt privite şi explicate cu competenţă şi evidenţiere.

Tot aşa, vorbind despre Octavian Goga, şi plasând pe „apostolul suferinţii ardelene" în cadrul istoric al neamului românesc, d-l Tudor Vianu îi prinde portretul într'o formă plastică de o poezie şi un adevăr evident până la emoţie:

„Vor trece anii în curgerea neistovită, vor apărea mereu copii care vor creşte şi tineri care vor îmbătrâni şi undele acestui fluviu fără sfârşit vor purta deapururi imaginea lui Octavian Goga, aşa cum în nopţile senine, valurile Oltului duc pe crestele lor chipul strălucitor al lunii".

Sau vorbind despre versurile poetului „pătimirii noastre": „se ascunde în ele omul individual, pentru a face loc exponentului colectiv".

In aceeaşi măsură şi cu aceeaşi sugestivitate e conturată şi opera lui Panait Istrati, odată cu autorul ei:

„Opera lui Panait Istrati este un fierbinte imn închinat vieţii, lucrurilor ei cele mai simple şi elanurilor ei mai înalte, prieteniei şi dragostei, fericirii de a călători şi cunoaşte, pentru a afla feţele zâmbitoare ale altor tărâmuri şi chipul omului veşnic în serviciul căruia n'a încetat nicio clipă să se ostenească. Rareori a fost înălţată o operă care să cuprindă mai mult soare şi spaţiu, mai multă veselă şi prietenească armonie, culeasă din tălăzuirea mărilor, din forfota oraşelor îndepărtate şi a ţărmurilor unde poposesc corăbiile împinse de mâna harnicelor neamuri din miazăzi".

Cât priveşte poezia lui Ion Pillat, aceasta se bucură de un larg studiu de peste treizeci de pagini, în care autorul volumului „Pe Argeş în Sus" este analizat în amănunt dela primele manifestaţiuni, până la penultimele sale cărţi. Caracteristica liniei pillatine este surprinsă cu multă iscusinţă şi rareori criticii acestei opere s'au apropiat cu atâta înţelegere de poezia aceasta aşa cum a izbutit d-l Tudor Vianu.

Studiul închinat poeziei lui Lucian Blaga relevă aceleaşi calităţi. Deşi incomplet, el poate servi ca un adagiu la lucrarea d-lui Vasile Băncilă pentru înţelegerea sintetică a personalităţii scriitorului ardelean şi, totodată, ca o elocventă replică unui stihuitor român care, cu un an în urmă, încerca a face din poezia lui Blaga o palidă imitaţie depe poetul ceh Oskar Brezina.

In „Criza Lirică" — deşi sunt pagini publicate în 1928 — constatăm cu surprindere diagnosticări de o precizie *uluitoare.* Criticul de acum doisprezece ani prevestea apariţia unor scriitori care aveau să vină cu mult în urmă, numai după anumite caracteristice din publicistica timpului, la noi.

Astfel: „Publicistica cea mai largă este lirică: Polemica este forma ei naturală. Vom ajunge atât de departe încât şi filosofia să devină lirică şi în loc de cercetări calme şi metodice să n'avem decât manifeste şi expresii ideologice de temperament". E de ajuns, credem, ca să amintim, în acest sens, numai de un Emil Cioran... Iar rânduri ca: „Este necesar ca viitorul să aducă literaturii române supremaţia scriitorului format şi substanţial. Cochetăria unor vecinice făgăduinţe, spontaneitatea care nu încheagă nimic mai definitiv, eternul diletantism al simţirii, devin în cele din urmă obositoare" — sunt de o perfectă valabilitate şi astăzi, chiar după un deceniu şi mai bine.

NICOLAE BOGDAN: *CAROL AL XII-LEA*, (Ed. „Cugetarea").

Cunoscut mai mult ca ziarist și de loc ca literat, d-l Nicolae Bogdan a luat lăudabila și temerara inițiativă de-a oferi cititorului român o viață a regelui suedez Carol al XII-lea, în care d-sa vede „prototipul eroului modern".

Despre inițiativa d-lui Bogdan am spus *lăudabilă*, deoarece motivul pe care l-a hotărît pe autor la o asemenea strădanie este cu totul nobil.

„...Când întreaga ambianță contimporană ne aduce aproape fără să vrem ca să dorim a vedea desvoltându-se în fiecare dintre copiii noștri un luptător, biografiile eroilor autentici, a tuturor celor ce s'au impus prin caracterul și prin faptele lor memorabile, pilduitoare, dobândesc în ochii noștri un interes deosebit. Căci exemplele acestea nu sunt cu adevărat fecunde, decât atunci când întâlnesc un pământ prielnic și un climat moral favorabil încolțirii și rodirii altor caractere puternice și altor fapte vrednice de admirație", (Din *Cuvânt înainte*, pp. 7 și 8).

Și am mai spus și *temerară* fiindcă considerăm drept un act de mare curaj să mai întreprinzi a scrie o viață a lui Carol al XII-lea, când aceasta a fost un fapt realizat de Voltaire într'o monografie măestrită în așa măsură că această lucrare a străbătut veacurile și le va mai străbate atâta timp cât va mai dura cititul.

Pornită pe un plan didactic, scrisă cu un caracter narativ, pilduitor și, mai ales, limpede, lucrarea d-lui Nicolae Bogdan este în măsură să-și ajungă ținta pe care a năzuit-o autorul ei.

Spre deosebire de aceea a lui Voltaire, viața lui Carol al XII-lea zugrăvită de d-l Bogdan câștigă și interesează mai mult pe cititorul român, autorul reușind să stimuleze participarea afectivă a celui ce simte românește, cu atât mai mult cu cât autorul reușește nu rare ori să împletească cu dibăcie citate din Neculce și Costin cu spusele d-sale.

Cartea lasă să se înțeleagă mai la fiecare pagină învățăminte și ele abundă în capitolul de încheiere consacrat concluziilor.

Am fi dorit, totuși, mai multă atenție la ortografie, sintaxă și punctuație, cu atât mai mult cu cât cartea se îndreaptă mai întâiu tineretului.

Altfel, numai cuvinte de bine pentru o intenție și o strădanie susținută, mai presus de toate, de o muncă onestă.

PETRU MANOLIU: *DOMNIȚA RALÙ CARAGEA*, (Ed. „Naționala-Ciornei")

Deși practicate foarte adesea de către una și aceeași persoană, ziaristica și literatura nu au dus totdeauna traiu fericit împreună. Rare sunt cazurile când din această codevălmășie amândouă au putut scăpa tefere. Foarte adesea una s'a desvoltat în paguba celeilalte, dacă pierderea nu a fost de ambele părți.

Și gândurile acestea ne încearcă și acum când terminăm de citit ultima carte a d-lui Petru Manoliu, cunoscut ziarist, ca și literat. Căci nu arare ori am întâlnit în scrisul d-sale imixtiunea ziaristului peste literat. O intuiție nesigură și nepătrunzătoare, confuzii și pripeli, care ne-au făcut să regretăm adesea bruma de talent și chiar pregătirea d-sale, în anumite privințe.

Cartea de care am pomenit mai sus este *Domnița Ralù Carageà*. Din nefericire, și lucrarea aceasta vine să continue caracteristicile observate mai sus, la autorul ei.

Mai întâi, un lucru lămuritor: titlu. Căci despre Domnița Ralù d-l Petru Manoliu nu vorbește decât câteva pagini — din peste trei sute, aproximativ: zece-cincisprezece.

Cartea putea fi întitulată, în cel mai bun caz, *Vodă-Caragea și Vremea sa*. Să fi optat autorul pentru *Domnița Ralù*, în vederea atracției cititorului? Sau intenția de a face din fiica domnitorului fanariot un simbol să-i fi jucat festa nereușitei?

Lipsa de autoverificare se face evidentă aici ca un rezultat al grabei de care aminteam mai sus. Și tot din pripeală, ne oferă autorul unele fraze puțin onorabile ca stil și înțelegere:

„Răscruce de armată, în primul rând, și de negutători în al doilea rând, Bucureștiul împrumutase de ici ceva, de colo altceva și de pretutindeni mai nimica temeinic, iar în felul acesta, cum limba franceză începuse din secolul XVIII-lea, atât în Germania cât și în Austria sau Rusia, să devină graiul aristocrației, și cum, atât rușii cât și austriacii veniți să ocupe principatele, sfârșiau prin a intra și în legătură cu familiile boerești, este dela sine înțeles că, încetul cu încetul, mai cu seamă dela venirea domniilor fanariote care au împins protipendada către desrădăcinare și occidentalizare, boerii să fi învățat limba franceză, cât și cea germană, rusă, turcă și greacă, iar adesea și italiană" (pag. 56).

Avem de-a-face cu un soiu de babilionism *sui generis*.

Citām acum o altă frază din care se poate vedea modul de interpretare al d-lui Petru Manoliu:

„Izolați, trăind sub suzeranitatea turcească, puși la discreția tuturor domnilor fanarioți, siliți să le urmeze năravul și portul, boerii bucureșteni, deși îmbrăcați cu caftan, încălțați cu papuci turcești și cu ișlic pe cap, începură să audă de-

„Evropa", de „Francia", de „Inglitera", de „Aostria". *Procesul acesta de infiltrare* (sic, sublinierea e a noastră N. R.), a fost ajutat, într'o oarecare măsură și de călători și de negustori dar și de diplomații diferitelor curți europene, atașați pe lângă domnii fanarioți" (pag. 57, vezi și pag. 93).

D-l Petru Manoliu întrebuințează extrem de des, până la obsesie, franțuzescul *or*, care dă frazei sale un aspect cu totul impropriu, mai ales, în scrisul unei cărți, unde adecvarea dintre fond și formă cerea o cât mai neaoșe limbă literară, cât mai potrivită timpului și locurilor descrise.

Autorul ignorează până când și elementara întrebuințare a virgulei. D-sa pune acest semn de punctuație în mod frecvent între subiect și predicat: „Sultanul, l-a primit pe Caragea" (pag. 18), „Proporțiile Curții, erau impresionante" (pag. 37) etc.

Ortografia este tot pe atât de derizorie.

Pe dealtă parte, cartea abundă în citate. Aproape jumătate din numărul paginilor e luat din diverși autori. D-l Petru Manoliu nu dovedește, cel puțin, onestitatea cuvenită să amintească la începutul sau la sfârșitul lucrării, numele autorilor folosiți. Rareori, în text, autorul pomenește de Zilot Românul sau de Ion Ghica.

In felul acesta, o considerabilă străduință, pe care d-l Petru Manoliu dovedește în chip vădit că a depus-o, este compromisă. *Domnița Ralù Carageà* nu poate fi privită nici ca o viață romanțată — lipsindu-i calitățile literare respective — nici ca o monografie științifică, lipsindu-i probitatea, ca atare.

Cu aceste considerațiuni, nu voim să spunem, însă, că cititorul neavizat nu folosește cu nimic din lectura cărții în chestiune. Precizăm numai că față de incontestabila muncă depusă, față de numărul impresionant de pagini, de reclama făcută și de timpul pe care îl cere o asemenea lectură, aportul adus de autor este prea redus.

CONSTANTIN DE GRUNWALD: *METTERNICH*. (Ed. „Naționala-Ciornei").

In afară de monumentala operă biografică *Aus Metternichs Nachgelassenen Papieren* editată (în opt volume) de către fiul său Richard, asupra lui Clemens Wenzel Metternich a rămas o imensă bibliotecă din care posteritatea a putut să-și alimenteze cu belșug documentarea istorică. Zecile de mii de pagini care s'au scris despre omul de stat care a rezumat în personalitatea sa o foarte mare parte a uneia dintre cele mai semnificative și importante răscruci istoriei moderne, au inspirat și determinat pe Constantin de Grunwald să realizeze o biografie (cu parfum prea puțin romanțat) a lui Metternich, accesibilă marelui public.

Inzestrat cu o putere de pătrundere spontană, autorul reuşeşte în egală măsură să sudeze analiza cu sinteza, ştiind să reliefeze tot ceea ce poate să conveargă către întregirea psihologiei eroului său. Insistând mai puţin asupra unor amănunte de natură particulară, chiar şi asupra celor privitoare la cele trei căsătorii ale faimosului cancelar austriac — lucru care ar lăsa să se creadă în neglijarea părţii afective a celui studiat — Grunwald prezintă cu îndestulare simţul istoric şi, mai ales, raportul dintre individual şi colectiv.

IONEL TEODOREANU: *PRĂVALE BABA.* (Ed. „Cartea Românească").

Procesul de creaţie este atât de capricios şi structura psihică atât de variată la oameni, încât n'am putea trage o concluzie din faptul că d-l Ionel Teodoreanu oferă publicului în fiecare toamnă câte un roman. Nici cantitatea nu poate fi totdeauna luată drept adversar al calităţii, când ne gândim, de pildă, la ansamblul unei opere ca al aceleea a lui Mihail Sadoveanu, de pildă.

Alăturea de insuccesul general de critică, fiecare carte a autorului *Medelenilor* înregistrarează un incontestabil succes de librărie. Faptul produce un ecou momentan şi apoi cartea intră în uitarea care urmează ca o firească şi imediată consecinţă, efect al eroilor cu scurtă respiraţie cuprinşi într'însa. Prima care face excepţia dela acest sens poate fi socotită numai *La Medeleni.* Prin această trilogie, d-l Ionel Teodoreanu a fost inedit pentru publicul nostru cititor, ca şi pentru d-sa. Liric prin excelenţă, scriitorul de care ne ocupăm era firesc să reuşească atât de bine în cărţi de factura *Medelenilor*, *Uliţei Copilăriei* şi, chiar, *In Casa Bunicilor*, dar subiectivismul acesta nu îşi avea locul în romanul propriu zis, care a fost lovit de caducitatea amintită mai sus şi printr'o suprasaturată repetiţie, uneori, până la refuz.

Prăvale-Baba, ultimul roman, apărut recent la „Cartea Românească", este din nefericire încă o dovadă în plus la cele afirmate de noi mai sus.

Ştefan Damaschin este un descendent dintr'o veche familie răzăşească, familie ce şi-a păstrat, din tată în fiu, pronumele de Ştefan, amintind pe acela al strălucitului domnitor moldovean, pe care străbunul Damaschinilor îl slujise ca oştean plin de vitejie. Născut şi copilărind în liniştitul şi patriarhalul orăşel moldovean, Prăvale-Baba, Ştefan Damaschin, — dovedind o vădită inclinaţie către pictură, încă de mic—prin ajutorul material— pe care i-l dă învăţătoarea sa, ajunge un pictor de reputaţie mondială. Revenind, dela Paris, în oraşul natal, din pricina vederii ameninţate şi, urmând par'că unui fatidic şi tainic destin, eroul romanului cade de pe râpa legendară, Valea-Babei, unde

Ştefan Damaschin nu e găsit decât cu două zile mai târziu de către mamă-sa.

Negreşit, d-l Ionel Teodoreanu a rămas până în prezent unul dintre cei mai de seamă maeştri în descrierea copilăriei şi adolescenţei. Era de aşteptat, deci, ca şi d-sa să nu se desmintă şi să ne dea pagini fermecătoare. Mai ales, că acţiunea romanului se desfăşoară pe un plan dublu — am putea spune — de realitate şi basm, fapt care a făcut pe tânărul critic Dinu Pillat să spună fără nici o rezervă că „Prăvale-Baba" face parte dintre acelea cărţi minunate, al căror cântec bogat şi rezonant se înalţă mult peste orizontul îngust al actualului, vrăjindu-te mai altfel", părere într'o oarecare măsură motivată. In ce ne priveşte, considerăm că tocmai amestecul de real şi ideal, neputând reuşi, a dat naştere hibridităţii.

Revenind la partea întâia a cărţii, putem spune că d-l I. Teodoreanu este un bun pictor al copilului, în ceea ce priveşte manifestarea lui exterioară; interiorul însă, lăsându-ne impresia că rămâne neintuit suficient. — Fănuţă dă semne de genialitate din cei mai fragezi ani — când ştiut este că, în genere, copilăria se manifestă omogen, mai ales, când localizăm cazul la eroul în chestiune, a cărui ulterioară evoluţie nu motivează decât foarte puţin modul cum ne apare băeţaşul cu acelaşi nume.

Lipsit cu totul de suflul epic, romanul d-lui I. Teodoreanu suferă şi de obiectivitate faţă de eroii săi, în genere. Faptul acesta face pe autor ca la şcoală să-l părtinească pe Fănuţă, şi să-l persecute pe fiul primarului, de pildă, ca şi pe alţi băeţaşi din aceeaşi clasă. Poate că lipsa aceasta de proporţie să fi dus şi la crearea lui Petruţă Dudai sau a epizoadelor de la Mânăstire, de care nu se simţia de fel nevoie în economia acţiunii. Atitudinea Doameni învăţătoare, care-şi pune de bună voe averea la dispoziţia băiatului Domnicăi Damaschin nu este motivată cu nimic, cum nemotivate rămân alte atitudini ale altor personagii secundare. Singura persoană autentică din această carte este numai Ilie Pânişoară. Eroul acesta e destul de mic, însă, pentru a rămâne ca un simbol în epica prozei româneşti.

Incadrat într'o bogăţie de metafore, uneori, singulare în proza românească, cu o adevărată virtuozitate stilistică, *Prăvale-Baba* este o carte care poartă efigia teodoreniană, dar care va fi supusă aceluiaşi destin comun tuturor romanelor d-sale.

EMIL MURACADÉ: *PULBERE DE STELE*, (Tip. „Vremea", Bucureşti)

Ca fervent cititor de reviste literare şi, mai ales, ca recenzent, ochiul nostru se opreşte cu o deosebită atenţie la vederea unui nume nou. Bucuria de a afla un nou ales cât mai mult

simpatizat de Muze este cu atât mai mare, cu cât slova acestuia este mai proaspătă și mai bogată în înțeles.

Așa s'a întâmplat cu doi ani în urmă, și când am întâlnit pentru prima oară numele d-lui Emil Muracadé în paginile revistei *Gândirea.*

Sirian din Damasc, venit în țara noastră de dragul pământului și neamului nostru și, totodată, pentru a-și desăvârși studiile academice la Universitatea din București, d-l Emil Muracadé este un tânăr studios și talentat, care a îndrăgit atât de mult graiul românesc, încât a început să scrie în limba lui Eminescu. Dintr'o asemenea vibrare și apropiere sufletească a rodit pana acestui scriitor volumașul *Pulbere de Stele,* care este o plachetă compusă din două părți: Prima cuprinde fragmente de poezie concentrată în câte două până la zece rânduri, în formă de versete. A doua parte cuprinde mici poeme în proză. Și într'un caz și într'altul mireasma și înțelepciunea orientală se sudează într'un chip destul de frumos și tiparele unei poetice limbi românești.

Am fost ispitiți la început să citām aici câteva exemple La urmă, am fost siliți să renunțăm. Nestematele acestea se întrec între ele, încât am crezut mai nimerit să îndrumăm direct pe cititor la lectură. Cartea fiind accesibilă oricărui buzunar.

E o carte unică în felul său.

Acum, la încheiere, gândul ne duce la una din marile noastre edituri — în special, la aceea a Fundațiilor Regale. Ne gândim ce câștig ar avea literatura noastră de tălmăciri, din traducerea unei opere ca *Halimaua* sau Catrenelor lui Omar Kayam, d-l Emil Muracadé fiind, totodată, un bun cunoscător al limbilor arabă și persană.

Am avea cele **O mie și una de nopți** într'o versiune românească exactă și completă; iar Omar Kayam n'ar mai fi masacrat de d-l Alexandru Teodor Maria Stamatiad care-l „traduce" pe poet din limba franceză (francezii, din engleză, englezii, din arabă și abia arabii, din original).

GIUSEPPE CIFARELLI: *LEOPARDI, Poezii,* (Tip. „Bucovina", București).

D-l Giuseppe Cifarelli, ca și d-l Emil Muracadé, deși străin, este un mare iubitor al graiului nostru. Tot pe atât de mare și iubitor de poezie, d-sa a ținut să vadă în versiune românească inspirația marilor lirici italieni, lucru pe care l-a și făcut în parte, scriitorul fiind în perfectă posesiune a limbii noastre. Astfel, d-l Cifarelli ne-a oferit până acum două volume de versuri din Carducci și, acum, unul din Leopardi.

D-sa face mai întâiu o sintetică și substanțială prezentare a poetului dela Recanati, în care cititorul neavizat pătrunde structura și atmosfera poeziei leopardiene. De asemenea, volumul are la urmă anexate note explicative, raportându-se la toate bucățile cuprinse în această antologie.

Am confruntat unele bucăți cu originalul și am rămas surprinși nu atât de exactitatea traducerii, cât de suflu inițial pe care tălmăcitorul a reușit să-l păstreze și în limba românească, fără ca, totuși, să ai impresia că versurile respective sunt transpuse dintr'o limbă străină și — lucru și mai rar — păstrând metrul și chiar muzicalitatea originalului.

Sunt aici, bucăți al căror farmec a ispitit și pe Duiliu Zamfirescu. Trebue s'o recunoaștem, d-l Giuseppe Cifarelli își depășește marele predecesor. Cât privește tălmăcirile leopardiene întreprinse de către d-l Al. Iacobescu, acestea din urmă, firește, vor păli, dispărând, pe lângă cele de care ne ocupăm.

Desigur, s'ar cuveni o confruntare cu originalul, făcută pe două coloane și în recenzia noastră. Lucrul nu-l mai credem oportun, câtă vreme l-a făcut în chip destul de desvoltat și foarte competent d-l Al. Dima (în *Revista Fundațiilor Regale*, Martie 1939), mai înaintea noastră.

LUCIAN DUMITRESCU: *PÂNDAR DE STELE*, (Librăria „Pavel Suru", București).

Am primit — încă mai pe primăvară — un volumaș de versuri și o scrisorică — dela un autor tot primăveratic. Cartea purta frumosul titlu: *Pândar de Stele* și autorul, un nume cunoscut nouă, în special, din revista literară a liceelor militare: *Flamuri.*

Scrisorica ne solicita bunăvoința unei recenzii la **Athenaeum** și „dacă se poate" și la altă revistă, pentru motive pe care nu le mai aminim aici, căci, indiferent de motivele autorilor, noi trebue să ne facem datoria. Și ne facem datoria cu atât mai multă plăcere, cu cât avem și noi pentru ce să ne-o facem... Nu pentrucă autorul ar avea „nevoie de lansare" și, deci, „de publicitate". Asta e misiunea altora. Noi, vorba lui Conta, suntem convinși că — pentru a parveni „în artă, artistului îi trebue numai un singur protector — și acela e talentul".

Are sau nu talent d-l Lucian Dumitrescu?

Ia fața unui volum de versuri ca acelea cuprinse în *Pândar de Stele,* al căror autor e un elev în clasa a VI-a sau a VII-a de liceu, răspunsul nu poate fi decât afirmativ, pe cât ne pricepem.

Intâlnim, în acest volumaş, în primul rând, lipsa unui spirit de selecţie — aşi zice, de sacrificiu — inerent vârstei. Căci, alăturea de bucăţi sau chiar de versuri minunate, găsim lucruri banale, discursive, declamatorii şi, mai ales, reminiscenţe, cum găsim în bucăţile: *Poemă, Singur, Dorinţă, Vis de lut* etc.

In schimb, sunt unele poezii care presupun mai mult decât o făgăduinţă: Citām o admirabilă strofă din bucata *Amurg de toamnă 'ntârziată.*

Insângerat e-amurgul ca ploapele ce-s plânse
Trist, soarele de toamnă mormântu-şi sapă'n deal;
Coboară 'nfrigurate cu faldurile strânse,
Văpăile bolnave din astrul de coral

în care aflăm o viziune demnă de un poet remarcabil, în plină maturitate.

Demnă de relevat şi, dacă spaţiul ne-ar fi îngăduit, am fi reprodus întreaga bucată — este de asemenea poezia *Scrisoare de toamnă.* In ordinea calităţii se mai cuvin amintite şi *Ploaie nouă, Ruga 'n neagra noapte, Cântec mic.*

In general, tânărul nostru făurar întru vers se dovedeşte un veritabil temperament liric, a cărui vibraţie sufletească porneşte din turburătoare întrebări şi reflexiuni pe marginea vieţii şi a lumii. Aderenţa sufletească cu cel mai deplin şi realizat ecou şi-o găseşte însă în toamne. Aici, gravitatea tonului şi plasticitatea imaginilor se îmbină în chip sugestiv şi cu efecte de reală rezonanţă.

Forma, uneori neglijată, credem că este un bun pe care autorul şi-l va desăvârşi singur prin continuarea lecturilor poetice şi mai ales, printr'o mai atentă muncă de atelier.

ZAHARIA STANCU: *CLOPOTUL DE AUR*, (Ed. Fundaţiei „Regele Carol II").

Cariera poetică a d-lui Zaharia Stancu a început prin colaborarea la revista *Gândirea* şi primul d-sale volum de versuri, *Poeme Simple*, a constituit o promisiune. Cu toate aşteptările noastre, însă, promisiunea nu s'a realizat şi apariţia celui de al doilea volum, *Albe*, a fost cel mai bun indiciu întru acesta. Tălmăcirile din Essenin l-au relevat ca pe un emerit adaptator, — zicem adaptator, traducerea din limba rusă fiind făcută de altcineva — cum s'a arătat de către unii critici, la vreme.

Recentul volum de versuri, *Clopotul de Aur*, prin deficienţele pe care le prezintă — nu numai că se pretează foarte lesne

la epigramă — dar aduce în plus întărirea că primele promisiuni, în loc de-a ajunge realizări, au devenit premature regresuri.

In 150 pagini, d-l Zaharia Stancu publică aproximativ o sută de catrene, care, în genere lasă impresia unui exercițiu de versificații; câteodată, puțin suflu poetic de scurtă respirație și foarte arareori, de poezie propriu zisă.

Dăm câteva eșantioane din prima categorie:

Mi-s dragi hulubii albi ce-mi ciugulesc din palme,
Albine zumzăind lângă uleie 'n zori,
Bălți cenușii cu nuferi pe cerurile calme,
Pajiștea legănând colori de grâu și flori.

sau:

Poate greșesc: dar steaua tot roșie-a rămas,
Poate greșesc: dar fluviul e-același ca 'nainte,
Poate greșesc: dar munții își au și ei un glas,
Poate greșesc: dar câmpul și el are cuvinte.

în care vedem că avem de-a-face cu chestiuni personale, exprimate diluat, discursiv și prozaic.

Unde apare mai reușit, acolo prezintă, ca și în trecut, amprentele poeziei lui Ion Pillat:

Insulă fără nume, pierdută în ocean,
Adolescența mea și-acum te visează.
Femee fără nume, cu tâmple de mărgean
Și astăzi carnea mea te mai cutează.

sau:

Când vii și-mi dărui coșul și umărul belșug
Și tălpile ți-s umezi (sic) ca foile cu rouă,
Ești norul pogorît din slavă, să-l ajung,
Ești zorii ce-mi aduc cu zvon lumina nouă.

sau:

...Viață cântătoare mai poți să te 'nfiripi?
Chem sturzul; nu m'aude; și strigătele pier
Asemeni unor pasări lovite în aripi.

Tot atât de stăruitor se întâlnește, în versurile d-lui Za-

haria Stancu, poetul rus Serghei Essenin, cu care presupune multe afinităţi:

Sunt ca şi tine crunt şi drept şi bun
Şi duşmănos cu munca mea,
Ne'nduplecat sunt ca şi tine şi pornit
Să rup grumazul celor ce-mi ţin calea.

(Tatei).

Motivele şi procedeele autorului merg înapoi, chiar până la Al. Macedonski, amintindu-se de *Avatar*-ul poetului *Nopţilor* sau chiar de al lui Obedenaru:

...Pe-aici am fost cândva centurion în zale,
Şi-am alinat în treacăt o pământeancă-ochioasă,
Care fugea în toamnă cu hoarda ei la vale,

fără, însă, a-l ajunge, necum a-l depăşi.

Sunt ce e drept, şi câteva catrene frumoase.*(Copacii se întind în somn, Paşi goi, etc.)* — dar acestea sunt insufiecente a constitui o poezie de largă inspiraţie şi să motiveze apariţia unui volum.

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE. *An. VI. Nr. 11.* Noemvrie 1939.

Acest nou număr al Revistei Fundațiilor Regale se deschide cu un articol de note de călătorie al d-lui prof. *Nicolae Iorga,* intitulat *„Priveliști bănățene"*, Emeritul cărturar ne redă, în reflexii amare adeseori, pline de sugestii totdeauna, un petec de colț românesc așa cum l-a văzut d-sa recent: partea de Sud-Vest a Banatului. D-l *Al. Al. Philipide* traduce cel mai „baudelairian" poem al marelui poet ostracizat de contemporani: *„Le Voyage"*. Găsim în *„Călătoria"* d-lui Philipide și lucruri bune, dar — în parte datorită mărimii poemului, credem — și unele goluri. In general traducerea este binevenită, fiind prima publicată până acum. *D-l Gh. Brăescu,* publică un fragment de proză bună, intitulat Margot. D-l *M. Moșandrei* semnează două poeme. D-na *Henriette Yvonne Stahl* publică o bucată de proză cu deosebite calități: „Table d'hôte". Trei poeme semnează d-l *Const. Chioralia.* Un eseu despre *„limitele explicării psihologice"* semnează doct și sugestiv d-l prof. *Ion Petrovici.* Despre *„Actualitatea lui Peguy"* ne vorbește puțin obscur d-l Daniel *Rops.* D-l Mircea Eliade scrie un articol despre *„Ierburile de sub Cruce"*, în care, bazat pe eresuri și explicări folklorice, încearcă o motivare mistică a unei fenomenologii populare.

D-l *Perpessicius* semnează un *„Jurnal de lector"*. D-l *G. Călinescu* ne dă câteva *„Fișe Literare"*. Despre *„Comediile lui Caragiale"* scrie în continuare d-l *Pompiliu Constantinescu.* D-l *Șerban Cioculescu* semnează obișnuita d-sale cronică de *„Aspecte epice..."*. La cronici semnează d-nii *E. Lovinescu, Vladimir Streinu, Ion Biberi, Ioan Brudu, Al. Mironescu, Petru Comarnescu, D. I. Suchianu* și *M. Sebastian.*

VIAȚA ROMÂNEASCĂ. *Nr.9—10,an. XXXI,* 1939.

Numărul dublu pe Septemvrie—Octomvrie 1939 al acestei vechi și valoroase reviste literare se deschide cu un fragment din cartea *„Divanul Persian"* a d-lui Mihail Sadoveanu. Ca tot ceea ce scrie acest maestru al cuvântului românesc, fragmentul este plin de duhul de sfătoasă povestire și inimoasă desfășurare a unor fapte verosimile. D-l *Al. Al. Philippide* traduce *„Două sonete către Orfeu"* din *Rainer Maria Rilke.* D-l *D. I. Suchianu* semnează un interesant studiu intitulat *„Frica de formule"*. Un *„Scurt tratat de ontologie"*.... sibilică ne oferă d-l *Ioan D. Gherea.* D-l *D. M. Pippidi* se ocupă de *„Aristofan critic literar"*. Două poeme bune semnează d-l *Virgil Carianopol.*

Despre *„Umanismul italian"* ne vorbește cald d-l *Andrei Oțelea.* D-l *Mihai Moșandrei* semnează două poeme: *„Vânătorul"* și *„Cerul"*. La Cronica literară d-l *Vladimir Streinu* comentează cu competență și pondere ediția critică a operelor lui *I. Heliade Rădulescu* scoasă de d-l *D. Popovici.* Despre *„Artă și Valoare"*— subiect în veșnică discuție — scrie d-l *Ion Biberi.* La „Cronica plastică", d-l *G. Oprescu.* Mai semnează în acest cuprinzător și variat număr d-nii: *Ion C. Ion, Emil N. Crăciun, D. N. Ciotori, Eugen Ionescu, Ștefan Popescu,* etc...

Gândirea, (an. XVIII, Nr. 8, Oct. 1939).

Numărul pe Octomvrie al celei mai cu miez reviste contemporane nouă, se deschide cu un vast și inspirat studiu intitulat: *„Naționalism și teologie la Nichifor Crainic"* și semnat de d-l *Vasile Băncilă.* După studiul de mari proporții închinat vieții și operei celui mai personal filosof pe care l-a dat neamul nostru și care este d-l Lucian Blaga, trebue să convenim că o discutare estetică și critică asupra vieței și operei aceluia care caută să împământenească un curent spiritual cum este ortodoxismul, o asemenea discutare venită din partea d-lui Vasile Băncilă este nu numai binevenită, ci și necesară. Se prea poate ca eseul d-lui Vasile Băncilă să aibe și unele goluri, sau pe alocuri să fie „prea plin" din punct de vedere subiectiv. Nu este, însă, locul aci să discutăm în amănunt acest interesant studiu. O vom face într'altă parte, la loc și timp potrivit.

Poetul *Nichifor Crainic* semnează o inspirată poemă intitulată „*Rugăciune pentru Rege*“, din care cităm trei strofe ca trei stele:

Miluie-l Doamne pe rege,
Pune la veghea cetăţii,
Inger cu spada dreptăţii,
Răilor fulger temut,
Slabilor milă şi scut,
Miluie-l Doamne pe rege,

Miluie-l Doamne pe rege,
Cum depe plaiuri aleargă,
Apele'n Dunărea largă,
Voile lui de-a durà
Facă-se în voia ta,
Miluie-l Doamne pe rege,

Miluie-l Doamne pe rege,
Dăruie-armatei regale
Crucea izbânzilor tale,
Peste pământ şi'n văzduh
Sfântul strămoşilor duh,
Miluie-l Doamne pe rege,

Poetul tradiţionalist al „*Şesurilor natale*“ adaugă acest strălucit poem la colecţia marelor sale realizări lirice, în loc de frunte.

O interesantă schiţă (îi putem spune psiho-fiziologică): „*Ochiul cu două pupile*“, semnează d-l *Victor Papilian.* D-l *D. Ciurezu* publică poemul „*Moarte voevodală*“ în aceeaşi lirică ţinută cu care domniasa ne-a obişnuit. Două poezii: „*Chemări*“ şi „*Semn*“ semnează d-l *Gherghinescu Vania*“. D-l *Gr. Tăuşan* se ocupă de cele două genii ale literelor româneşti dela sfârşitul veacului trecut: *Mihai Eminescu* şi *Titu Maiorescu,* într'un succint studiu. D-l *Iulian Vesper* semnează trei poezii: „*Pelerinii*“, „*Un înger*“ şi „*Ad astra*“, toate pline de prospeţime şi tristeţe. Tânărul poet gândirist (prin lansare şi factură) d-l *Gheorghe Bumbeşti* publică un ciclu de poezii din care subliniem, prin originalitatea şi simplitatea ei, poezia: „*A intrat o umbră în mine*“. Despre „*Opera lui François Villon şi arta lui*“, semnează un lung studiu d-na *Zoe Verbiceanu.*

La *Cronici* semnează: d-na *Marilena Coandă,* două încercări interesante: „*Dante prin prisma misticismului rusesc*“ şi

„Sinceritate, puritate și frumos“. D-l *Septimiu Bucur* scrie despre cărțile: *„Povestiri despre bunul Dumnezeu“*, de *Rainer Maria Rilke*, în traducerea d-lui *Nichifor Crainic*. (Edit. Miron Neagu, Sighișoara) și *Maistorașul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu“*, roman de d-l *Victor Ion Popa; iar d-l Ștefan Baciu* se ocupă de cărțile: *„Fata lui CodruImpărat“*, poemul de d-șoara *Anișoara Odeanu*, (colecția Universul Literar) și *„Ore“*, poeme de d-l *N. F. Costenco*. La cronica măruntă pana viguroasă a d-lui *Nichifor Crainic* scrie despre: *„Vaticanul și pacea“*, *„Copilăria unei prințese“*, *„Un Eminescu monumental“* și *„Contribuții săsești“*.

Lanuri, (an. VI, Nr. 5—7, 1939).

Numărul ultim al revistei ardelene *Lanuri* ne sosește cu o regretabilă întârziere în apariție. Regretabilă, pentrucă o bună revistă literară, așa cum s'a dovedit a fi cea despre care referim, pentru a fi actuală și prin urmare necesară, trebue să apară regulat. Ori, dela o vreme, din motive pe care le bănuim a fi de ordin pecuniar, *Lanuri* apare cu totul neregulat. Și e păcat.

Numărul de față, bogat și interesant ca toate cele apărute, se deschide cu trei poeme ale regretatului poet transilvan *Ion Moldoveanu*, rupt de tot tânăr dintre camarazii lui de vis și poezie, de o moarte grăbită. Poemele se intitulează: *„Făt-Frumos“*, *„Țărm dorit“* și *„Cad ierni“*. După factură, credem că fac parte din prima perioadă de afirmare a poetului. D-l *George Popa*, continuă interesantul d-sale studiu despre *„Literatura ardeleană de azi“*, în acest număr ocupându-se de proza ardeleană. Retipărit în volum studiul va fi de preț pentru cei ce se interesează de noua mișcare literară a țării de peste munți. *D-l Ion Th. Ilea*, semnează două poeme: *„Aur românesc“* și *„Popas biblic“*, ambele de o factură cu totul personală.

O schiță întitulată *„Povestire cu hoți și femei“*, de un pronunțat caracter romantic, semnează d-l *Mihail Axente*. D-l *I. O. Suceveanu*, publică două poezii: *„Rămânere“*, (titlu greoiu) și *„Cântecul inelului“*, din care, pentru calitatea versului, cităm o strofă:

Inelus, învârtecuș,
Ghici pe-al cui deget te-am pus
De-au căzut lumini de sus
Și le toarce vremea 'n fus?

D-l *Teodor Scarlat* semnează o poemă substanţială: *„Aşa va fi"*, iar tânărul aed transilvan d-l *Dimitrie Danciu*, în poemul *„Ne căutăm pe-aproape"*, ne dă trei strofe de promiţătoare poezie.

La Cronici, d-l *N. Ladmiss-Andreescu*, semnează un just articol: *„Om şi program"*, asupra unor evidente neajunsuri de care pătimeşte literatura noastră. Tot d-sa recenzează cu atenţie şi înţelegere obiectivă cărţile: „Frunzişul toamnei mele", poeme de d-l Virgil Carianopol şi „Papucii lui Mahmud", romanul părintelui Gala Galaction.

Caietul se încheie cu însemnări de actualitate literară semnate de conducătorii revistei.

Un număr bun al revistei *Lanuri*.

ATHENÆUM

V. 3. **Iulie — Septemvrie 1939**

SUMAR:

PROBLEME DE ÎNVĂŢĂMÂNT

CRONICI

IDEI, FAPTE, OAMENI

RECENZII

CĂRŢI

REVISTE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1939

C. 21.703.

Preţul 30 Lei